

Bíró-Nagy András

EP-képviselők és szerepeik

Politikatudományi Intézet

Témavezető: Prof. Dr. Ilonszki Gabriella, DSc

© **Bíró-Nagy András**

Budapesti Corvinus Egyetem
Politikatudományi Doktori Iskola

**EP-képviselők és szerepeik
Közép-európai politikusok az Európai
Parlamentben**

Doktori értekezés

Bíró-Nagy András

Budapest, 2015

Tartalomjegyzék

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE.....	7
ÁBRAJEGYZÉK	9
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	10
1. BEVEZETÉS	11
2. A KUTATÁS ELMÉLETI KERETE	16
2.1 POLITIKUSOK ÉS SZEREPEIK – ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSEK	16
2.1.1 A strukturalista-funkcionalista szerepelmélet	16
2.1.2 Az interakcionista szerepelmélet.....	18
2.1.3 A motivációs elmélet.....	20
2.1.4 A racionális választás szerepelmélete	23
2.1.5 A kognitív racionalitás elmélete.....	25
2.1.6 A kutatás helye a szakirodalomban.....	27
2.2 AZ EURÓPAI PARLAMENT MINT INTÉZMÉNYI KERET	29
2.2.1 Az Európai Parlament jogalkotási szerepének erősödése	32
2.2.2 Európai Parlament: három székhely, 23 nyelv	35
2.2.3 Együttműködésre ítélve: pártcsaládok az EP-ben	37
2.2.4 A parlamenti jogalkotási munka központjai: a szaktanárságok	41
2.2.5 A képviselői aktivitás formái az Európai Parlamentben	43
2.2.6 Politikusi szerepek és az Európai Parlament	46
2.3 HIPOTÉZISEK ÉS MÓDSZERTAN	50
3. KÖZÉP-EURÓPAI KÉPVISELŐK AZ EURÓPAI PARLAMENTBEN	59
3.1 A KÖZÉP-EURÓPAI KÉPVISELŐK TÁRSADALMI-DEMOGRÁFIAI HÁTTERE.....	60
3.2 A KÖZÉP-EURÓPAI KÉPVISELŐK POZÍCIÓI AZ EP-BEN	74
3.3 A KÖZÉP-EURÓPAI KÉPVISELŐK ATTITÜDJEI	79
4. PÁRTKOHÉZIÓ AZ EURÓPAI PARLAMENTBEN A BŐVÍTÉS UTÁN	89
4.1 AZ EP-KÉPVISELŐK MINT KÉT MEGBÍZÓ ÜGYNÖKEI	89
4.2 PÁRTKOHÉZIÓ-TRENDEK AZ EURÓPAI PARLAMENTBEN	93
4.3 MENNYIRE LOJÁLISAK A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK?	100
5. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK SZEREPEI.....	108

6. A POLITIKUSI SZEREPEKET ALAKÍTÓ TÉNYEZŐK.....	123
6.1 A VÁLASZTÁSI RENDSZEREK	123
6.2 A KÉPVISELŐI KARRIERUTAK	134
6.2.1 Uniós karrier, ugródeszka, politikai elfekvő	137
6.2.2 A karrierutak és a szerepfelfogások	141
6.3 A POLITIKUSI SZEREPEKRE HATÓ VÁLTOZÓK	144
7. POLITIKUSI SZEREPEK ÉS A KÉPVISELŐI MAGATARTÁS	148
7.1 A POLITIKUSI SZEREPEK ÉS AZ EURÓPAI PARLAMENTI MUNKA.....	148
7.2 A POLITIKUSI SZEREPEK ÉS AZ EURÓPAI PARLAMENTEN KÍVÜLI MUNKA.....	153
8. KONKLÚZIÓ	159
9. MELLÉKLET – A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KUTATÁS KÉRDŐÍVE	167
10. IRODALOMJEGYZÉK.....	174
KÖNYVEK, TANULMÁNYOK.....	174
INTERNETES FORRÁSOK	186
11. A TÉMÁBAN SZÜLETETT SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE	187

Táblázatok jegyzéke

1. TÁBLÁZAT. KUTATÁSI KÉRDÉSEK, HIPOTÉZISEK ÉS A TESZTELÉS ESZKÖZEI.....	53
2. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK TAGÁLLAMOK ÉS KÉPVISELŐCSOPORTOK SZERINTI BONTÁSA, AZ ÖSSZES KÖZÉP-EURÓPAI KÉPVISELŐ ÉS A MINTÁBAN SZEREPLŐK KÖZÖTT, A 2009-2014-ES CIKLUSBAN	55
3. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK KÉPVISELŐCSOPORTOK SZERINTI MEGOSZLÁSA AZ ÖSSZES KÖZÉP-EURÓPAI ÉS A MINTÁBAN SZEREPLŐ KÉPVISELŐK ARÁNYÁBAN	57
4. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK TAGÁLLAMOK SZERINTI MEGOSZLÁSA AZ ÖSSZES KÖZÉP-EURÓPAI ÉS A MINTÁBAN SZEREPLŐ KÉPVISELŐK ARÁNYÁBAN	58
5. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK TÁRSADALMI-DEMOGRÁFIAI HÁTTERE A 2004-2009-ES ÉS A 2009-2014-ES CIKLUSOK ELEJÉN	60
6. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK POLITIKAI TAPASZTALATA A 2004-2009-ES ÉS A 2009-2014-ES CIKLUSOK ELEJÉN	68
7. TÁBLÁZAT. AZ EURÓPAI PARLAMENTI KÉPVISELŐK NEMZETI PARLAMENTI ÉS KORMÁNYZATI HÁTTERE, 1979-2009.....	69
8. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI KÉPVISELŐK POZÍCIÓI AZ EURÓPAI PARLAMENT ELNÖKSÉGÉBEN, 2004-2014	75
9. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI KÉPVISELŐK BIZOTTSÁGI ELNÖKI POZÍCIÓI AZ EURÓPAI PARLAMENTBEN, 2004-2014.....	78
10. TÁBLÁZAT. AZ EP-KÉPVISELŐK POZÍCIÓI A BAL-JOBBS ÉS AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ-NEMZETI SZUVERENITÁS SKÁLÁN, 2009-2014	81
11. TÁBLÁZAT. AZ EP-KÉPVISELŐK POZÍCIÓI A BAL-JOBBS ÉS AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ-NEMZETI SZUVERENITÁS SKÁLÁN, 2009-2014	85
12. TÁBLÁZAT. AZ EP-KÉPVISELŐK POZÍCIÓI AZ UNIÓS SZABÁLYOZÁSI HATÁSKÖRÖK TERÉN, 2009-2014	86
13. TÁBLÁZAT. AZ EP-KÉPVISELŐK POZÍCIÓI AZ EURÓPAI PARLAMENT HATÁSKÖREIT ILLETŐEN, 2009-2014.....	87
14. TÁBLÁZAT. AZ EP PÁRTCSOPORTJAINAK KOHÉZIÓS INDEXEI KÖZPOLITIKAI TERÜLETEK SZERINT, 2004. JÚLIUS -2009. JÚNIUS.....	97
15. TÁBLÁZAT. AZ EP PÁRTCSOPORTJAINAK KOHÉZIÓS INDEXEI KÖZPOLITIKAI TERÜLETEK SZERINT, 2009. JÚLIUS -2014. ÁPRILIS	99
16. TÁBLÁZAT. LOJALITÁS AZ EP-KÉPVISELŐCSOPORTOKHOZ, KÖZÉP-EURÓPAI ORSZÁGOK SZERINTI BONTÁSBAN 2004-2009	101

17. TÁBLÁZAT. LOJALITÁS AZ EP-KÉPVISELŐCSOPORTOKHOZ, KÖZÉP-EURÓPAI ORSZÁGOK SZERINTI BONTÁSBAN, 2009-2014	102
18. TÁBLÁZAT. LOJALITÁS AZ EURÓPAI KÉPVISELŐCSOPORTHÓZ, PÁRTCSALÁDOK SZERINT, 2009-2014	103
19. TÁBLÁZAT. LOJALITÁS A NEMZETI PÁRTHOZ, KÖZÉP-EURÓPAI ORSZÁGOK SZERINT, 2009-2014.....	103
20. TÁBLÁZAT. LOJALITÁS A NEMZETI PÁRTHOZ, EP-KÉPVISELŐCSOPORTOK SZERINT, 2009-2014.....	104
21. TÁBLÁZAT. ROTÁLT FAKTORSÚLYMÁTRIX	111
22. TÁBLÁZAT. A NEMZETI ÉRDEKVÉDELEM ÉS A FAKTORELEMZÉS KOMPONENSEINEK KAPCSOLATA	112
23. TÁBLÁZAT. A PARLAMENTI MŰFAJ ÉS A FAKTORELEMZÉS KOMPONENSEINEK KAPCSOLATA	113
24. TÁBLÁZAT. A PARLAMENTI MŰFAJ ÉS A FAKTORELEMZÉS KOMPONENSEINEK KAPCSOLATA	114
25. TÁBLÁZAT. SZEREPTÍPUSOK, VÉGSŐ KLASZTERKÖZÉPPONTOK.....	115
26. TÁBLÁZAT. SZEREPTÍPUSOK A KIUGRÓ ESETEK KIEGÉSZÍTÉSÉVEL	116
27. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK SZEREPTÍPUSAI ORSZÁGOK SZERINTI BONTÁSBAN.....	119
28. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK SZEREPTÍPUSAI EURÓPAI KÉPVISELŐCSOPORTOK SZERINTI BONTÁSBAN	120
29. TÁBLÁZAT. RÉSZVÉTELI ARÁNY A EP-VÁLASZTÁSOKON A KÖZÉP-EURÓPAI TAGÁLLAMOKBAN, 2004-2014.....	126
30. TÁBLÁZAT. A 2009-ES EP-KAMPÁNY SORÁN A KÖZÉP-EURÓPAI KÉPVISELŐJELÖLTEK ÁLTAL SZEMÉLYESEN RENDELT KAMPÁNYESZKÖZÖK, ORSZÁGOK SZERINT	131
31. TÁBLÁZAT. AZ EP-KÉPVISELŐKKEL VALÓ KAPCSOLATFELVÉTELRE AZ ÁLLAMPOLGÁROK RENDELKEZÉSÉRE ÁLLÓ CSATORNÁK, ORSZÁGOK SZERINT	132
32. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI KÉPVISELŐK KAPCSOLATAINAK GYAKORISÁGA, ORSZÁGOK SZERINT	133
33. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK POLITIKAI TAPASZTALATA A 2009-2014-ES CIKLUSOKBAN SZEREPTÍPUSOK SZERINT.....	141
34. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK POLITIKAI AMBÍCIÓI SZEREPTÍPUSOK SZERINT	143
35. TÁBLÁZAT. A POLITIKUSI SZEREPEKET BECSLŐ LOGISZTIKUS REGRESSZIÓS MODELLEK.....	145

36. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK EURÓPAI PARLAMENTI AKTIVITÁSA A 2009-2014-ES CIKLUSBAN SZEREPTÍPUSOK SZERINT	149
37. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK EURÓPAI PARLAMENTI AKTIVITÁSA A 2009-2014-ES CIKLUSBAN ORSZÁGOK SZERINT	151
38. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK KAPCSOLATAINAK GYAKORISÁGA AZ EP-N KÍVÜLI NEM POLITIKAI SZEREPLŐKKEL, SZEREPTÍPUSOK SZERINT	155
39. TÁBLÁZAT. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK KAPCSOLATAINAK GYAKORISÁGA AZ EP-N KÍVÜLI POLITIKAI SZEREPLŐKKEL, SZEREPTÍPUSOK SZERINT	157

Ábrajegyzék

1. ÁBRA. A KÖZÉP-EURÓPAI EP-KÉPVISELŐK CSOPORT-HOVATARTOZÁSA SZEREPTÍPUSOK SZERINT A KLASZTERELEMZÉS UTÁN	117
---	-----

Köszönetnyilvánítás

Mindenekelőtt szeretném megköszönni Ionszki Gabriella ösztönzését és támogatását. Munkája jóval túlmutatott a témavezetők általános szerepén. Segítsége tette lehetővé, hogy önálló kutatást folytathassak az Európai Parlamentben, és disszertációm új empirikus eredményekre alapozhassam.

Köszönettel tartozom Andor Lászlónak, hogy a közös brüsszeli munkánk által testközelből tapasztalhattam meg az európai politika legfelső szintjének belső dinamikáit. Az Európai Bizottságnál eltöltött időszak nagyban segítette annak megértését is, hogy az európai parlamenti képviselők milyen intézményi környezetben kell, hogy megtalálják helyüket és kialakítsák viselkedési stratégiáikat.

Boros Tamással nemcsak a mindennapokban inspiráljuk egymást, de e disszertáció ötlete is együtt végzett elemzői munkánkból született meg. Eplényi Kata segítségével fontos volt a brüsszeli és strasbourgi terepmunka sikeres lebonyolításához. Simon Hix a korábbi EP-képviselői adatbázisokat bocsátotta rendelkezésemre, hogy az elemzés minél sokoldalúbb lehessen. Reich Jenő számtalan hasznos módszertani észrevétellel járult hozzá a kutatási eredmények értelmezéséhez.

Szakmai fejlődésemre kiemelkedő hatással volt korábbi londoni tanárom, Martin Lodge. Az ő munkássága és akadémiai attitűdje számomra a bizonyíték arra, hogy lehetséges úgy világszínvonalú tudományos munkát végezni, hogy az közben közéletileg releváns és közérthető maradjon.

Szüleimnek és nagyszüleimnek köszönöm, hogy számukra mindig gyermekeik taníttatása, fejlődésük segítése volt az első számú szempont. Nekik köszönhetem azt, amit eddig elértem, és minden más, ami ezután következik is azokra az alapokra épül, amit tőlük megkaptam.

Nagyon hálás vagyok feleségemnek, Katinak a feltétel nélküli támogatásért, amit nemcsak a disszertáció írása közben, hanem az elmúlt 15 év minden fontos pillanatában adott. Igazi szellemi társam volt ezúttal is, vele a legnehezebb időszakok is könnyebbé válnak.

1. Bevezetés

Az Európai Parlamentiől készült tudományos kutatásokban az utóbbi időkig éppen azok szorultak háttérbe, akiket az uniós intézményrendszerben egyedülként közvetlenül választanak: az európai parlamenti képviselők¹. Az EP kétségkívül jelentős intézményi fejlődésen ment keresztül az első, 1979-es közvetlen választás óta, „fügefalevélből társjogalkotó” lett (Corbett et al. 2011: 3). Az évtizedeken át folyamatosan változó, bővülő és erősödő intézmény esetében az akadémiai érdeklődés egyik fő iránya ezért az Európai Parlament történelmi fejlődésének, hatáskörváltozásainak bemutatása lett. Az Európa-szerte megrendezett közvetlen választás is jelentős kutatói figyelmet generált, ahogy a belső pártpolitikai dinamikák, a pártverseny és a pártkohézió témái is. Abból fakadóan, hogy az Európai Parlament szerepét csak az európai intézményrendszer részeként lehet teljes mértékben megérteni, az uniós intézményi mátrixon belüli helye, a más intézményekkel való kölcsönhatások vizsgálata képezte az EP-ről szóló tudományos munkák negyedik fő lábát (Hix et al. 2002).

E disszertáció kiindulópontja, hogy egyetlen intézmény működése sem érthető meg anélkül, hogy a vizsgálat középpontjába helyeznénk azokat a szereplőket, akik megtöltik tartalommal az intézményi kereteket, és alkalmazkodási stratégiákat alakítanak ki a formális és informális szabályokhoz. Az 1990-es évek második felétől ez a felismerés hajtotta az EP-képviselőkről szóló úttörő kutatások (Katz 1997, Scarrow 1997, Norris 1999, Wessels 1999) szerzőit, akik jelentős eredményeket értek el a karrierutak, a parlamenti rekrutáció és a képviselői szerepfelfogások feltárása terén. A 2000-es évek pedig nagy előrelépést hoztak a képviselői magatartás (Hix et al. 2007), az EP-n belüli aktivitások (McElroy 2006, Yordanova 2009), illetve a képviselők és a képviselőcsoportok kapcsolatának (Hix-Noury 2009) elemzésében.

Mint Edinger (2006) áttekintő tanulmányából kiderül, alapvetően három típusba sorolhatók az EP-képviselők profilját, jellemzőit feltáró kutatások. A társadalmi-demográfiai háttér, illetve a politikai szocializáció, az EP-képviselői mandátumot

¹ A disszertáció megírását a Budapesti Corvinus Egyetem TÁMOP-4.2.2/B-10/1/2010-0023 számú TÁMOP programja támogatta.

megelőző politikai tapasztalat jelenti az egyik lehetséges kutatási szempontrendszer. Ezek viszonylag könnyen elérhető életrajzi adatok, melyek életkor, nem, iskolázottság és korábbi politikai pozíciók alapján teszik elemezhetővé az európai parlamenti elitet. Egy másik lehetőség közelebb lépni a politikusokhoz, és nézeteiket, attitűdjeiket, a képviselő lényegéről alkotott képüket, szereporientációjukat vonni elemzés alá. Ez már egy erőforrásigényesebb műfaj, hiszen a képviselő válaszait igényli, akár kvalitatív, akár kvantitatív módszerre esik a választás. A harmadik kutatási irány a képviselői magatartásra összpontosít. Itt a szavazási statisztikák, a parlamenten belüli politikai és szakpolitikai munka, illetve az intézményen belül megszerzett pozíciók és feladatok jelenthetik az adatok forrását.

A közép-európai EP-képviselők profiljának sokoldalú megrajzolásához, jellemzőik és szerepeik bemutatásához mindhárom kutatási irány eszköztárát felhasználok. Ahol a rendelkezésre álló adatok engedik, a közép-európai képviselők adatait összevetem a teljes EP, a „rég” tagállamok (az EU-15-ök) és a nemzeti parlamentek jellemzőivel is. Közép-európai országokként e dolgozatban azon tagállamokra hivatkozom, amelyek 2004-ben egyszerre csatlakoztak az Európai Unióhoz. Ebből következően Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia számára nemcsak a megelőző évtizedek történelme – a szocializmus évtizedei, majd a rendszerváltás időszaka – teremtetett hasonló kontextust politikai elitjeik fejlődéséhez, hanem az uniós csatlakozás utáni első évtized is. Ez a tíz év már elegendő idő annak áttekintéséhez, hogy miként ment végbe a közép-európai politikai elit európaizációja (Ilonszki-Edinger 2007, Semenova et al. 2014) egy új platformon, az Európai Parlamentben. Az évtizedek óta kialakulóban lévő szupranacionális politikai elitbe (Cotta 1984, Norris 1999, Verzichelli-Edinger 2005) hogyan illeszkedtek be a közép-európai képviselők? Mennyire váltak aktív résztvevőivé és alakítóivá az európai közpolitikai rendszernek (Ágh 1998)? Milyen viszonyt alakítottak ki európai pártcsaládjaikkal (Hix-Noury 2009, Hix-Høyland 2013) és mennyire maradtak közel a nemzeti politikához (Raunio 2000)? Politikusi szerepfelfogásukat milyen tényezők befolyásolják a legnagyobb mértékben (Katz 1997, Farrell-Scully 2003, Navarro 2008), és ez milyen módon jelenik meg az EP-n belüli és az intézményen kívüli tevékenységeikben? A közép-európai tagállamok EP-képviselőit ezen kérdések felől közelítve vizsgálom. Minden esetben, amikor képviselői attitűdök voltak szükségesek a válaszok megadásához, a 2009-2014-es ciklus közép-európai képviselőivel készített kérdőíves interjúk adataira építettem. Minden más

esetben (társadalmi-demográfiai változók, korábbi politikai tapasztalat, karrierutak, EP-ben megszerzett vezetői pozíciók) a 2004 utáni időszak mindkét teljes ciklusára kiterjedt a kutatás.

Műfaját tekintve e disszertáció egy neoinstitucionalista elitkutatás. Ebből következően fontosnak tartja az intézményi keretek hatását a politikusi viselkedésre, de az egyéni preferenciáknak (karrierterveknek, ideológiai pozíciónak, szakmai tapasztalatnak) is nagy jelentőséget tulajdonít. A domináns szerepfelfogások beazonosítására szolgáló szereptipológia kidolgozásához jelentős inspirációként szolgált Strøm (1997) elmélete a politikusok „szükség erőforrásainak” beosztásáról – amelyet a maga is gyakorló EP-képviselő Corbett szerzőtársaival (2011: 64) más szavakkal úgy írt le: „a legnagyobb korlát az EP-képviselők számára az idő”. Szintén építettem Navarro (2008) EP-képviselőkről szóló kutatására, amelyben a racionális választás elméletét kognitív irányban egészítette ki. Az EP-képviselőknek egyszerre kell prioritásokat felállítaniuk az európai és nemzeti politikára fordított idő tekintetében, és eldönteni, hogy milyen tevékenységekre koncentrálnak az EP-n belül, az uniós intézményrendszer más intézményeivel fenntartott kapcsolatokban, illetve az EP-n kívüli politikai és nem politikai szereplőkkel. Az újraválasztási szempontok okán nem lehet teljesen figyelmen kívül hagyni a nemzeti politikával ápolott kapcsolatokat, ahogy az európai karrier szempontjából azt sem, hogy munkája minőségével, a megszerzett feladatok és pozíciók rangjával Brüsszelben és Strasbourghban presztízst vívjon ki magának a képviselő. Az, hogy egy politikus milyen stratégiai döntést hoz ezekben a kérdésekben, egyéni mérlegelés kérdése. Ugyanez igaz arra, hogy mennyire él egy EP-képviselő a bizottsági munka által felkínált szakosodás lehetőségével. Legyen egy képviselő generalista vagy váljon egy szűkebb szakterület specialistájává? Ez is egy olyan dilemma, amellyel kapcsolatban valamennyi képviselőnek döntést kell hozni.

A hipotézisek teszteléséhez és a politikusi szerepek felvázolásához változatos forrásokat és adatokat használtam fel. Az utóbbi évek európai parlamenti elitkutatásai (Beauvallet et al. 2013, Scully et al. 2012, Edinger 2006, Verzichelli-Edinger 2005) mellett a közép-európai nemzeti parlamentekről szóló kutatások (melyek közül érdemes kiemelni Semenova, Edinger és Best 2014-es könyvének tanulmányait és Ilonszki 2009-es kötetét) eredményeit is feldolgoztam. A politikai tapasztalat elemzéséhez a közép-európai EP-képviselők életrajzai alapján saját adatbázist készítettem a főbb

jellemzőkről. A pártkohézióval és az EP-n belüli, számszerűsíthetően dokumentált aktivitásokkal kapcsolatos adatokat a Votewatch adatbázisából gyűjtöttem.

Jelen disszertáció azonban nem jöhetett volna létre egy új kérdőíves kutatás, és az abból épített adatbázis nélkül. A közép-európai képviselőktől származó adatok hiányában nem lehetett volna a képviseletről alkotott képükről, a politikusi szerepekről, a képviselői attitűdökről, a politikai ambíciókról és az EP-n kívüli aktivitásaikról érdemi megállapításokat tenni. Két hullámban, 2011. szeptember 5-16. és 2012. június 25-július 6. között összesen négy hetet töltöttem személyes kérdőíves interjúk készítésével a cseh, lengyel, magyar, szlovák és szlovén EP-képviselők körében. A kérdőív nagy részét a European Parliamentary Research Group 2010-es EP-képviselői kutatásának kérdései adták (ezeket a későbbi összehasonlításág kedvéért szó szerint vettem át), de saját kérdésekkel is kiegészítettem a kérdőívet. Az egyéni kutatásra az EPRG 2010-es kutatásának gyengébb közép-európai elemszáma miatt volt szükség. Végeredményben azonban a két kutatás remekül kiegészítette egymást, és korábban eddig nem létező gazdagságú adatbázis jött létre a közép-európai régió EP-képviselőiről. E kutatás empirikus eredményei a dolgozatban számos helyen visszaköszönnek.

A második fejezetben felvázolom a kutatás elméleti keretét, elhelyezem a politikusi szerepfelfogások és az Európai Parlament szakirodalmában. Ebben a részben mutatom be a disszertáció hipotéziseit és a választott módszertant is, különös tekintettel a közép-európai képviselők 40 százalékát fedő primer, reprezentatív kérdőíves kutatásra. Ezt követően a harmadik fejezetben a közép-európai képviselők főbb társadalmi-demográfiai jellemzői, korábbi politikai pályafutása, az EP-ben megszerzett pozíciói és főbb politikai attitűdjei segítségével mutatom be, hogy a vizsgált öt ország miben hasonlít és miben tér el az Európai Parlament általános jellemzőitől. A negyedik fejezet a közép-európai EP-képviselők szavazói magatartását elemzi, kiemelt hangsúllyal arra, hogy a csatlakozás utáni első évtizedben miként alkalmazkodtak az EP pártos logikájához, mennyire voltak lojális tagjai európai képviselőcsoportjaiknak. A disszertáció ötödik része a közép-európai képviselőkkel készült interjúk alapján azonosítja be azon törésvonalakat, amelyek mentén a politikusok különböző ideáltípusokba sorolhatók – ez adja az alapját egy új szereptipológia kidolgozásának. A hatodik fejezet azon tényezőket azonosítja be, amelyek a legnagyobb mértékben magyarázzák a képviselők szerepfelfogásának alakulását. Kiemelten foglalkozom a

választási rendszerek és a képviselői viselkedés kapcsolatával, és azzal, hogy a karrierambíciók milyen összefüggéseket mutatnak a politikusi szerepekkel. A hetedik fejezet a szerepfelfogások aktivitási dimenzióját elemzi. A hivatalosan dokumentált Európai Parlamenten belüli, és a képviselői interjúk alapján rekonstruált EP-n kívüli tevékenységek vizsgálatával arról tudunk meg többet, hogy milyen összefüggés van a szerepekben testet öltő koherens attitűdstruktúrák és a tettek között. A nyolcadik fejezet összefoglalja a dolgozat főbb tanulságait, illetve értékeli, hogy az uniós csatlakozás utáni első évtizedben miként integrálódtak a közép-európai képviselők az Európai Parlamentbe, és milyen tényezők befolyásolják viselkedési stratégiáikat.

2. A kutatás elméleti kerete

2.1 Politikusok és szerepeik – elméleti megközelítések

A politikusi szerepfelfogások politikatudományi szerepének felértékelődése az utóbbi évtizedekben annak volt betudható, hogy a különböző irányzatok képviselői felismerték, az intézmények működésének megértéséhez szükség van azok vizsgálatára is, akiknek cselekedetei tartalommal töltik meg az intézményi struktúrákat. A politikusi szerepek tanulmányozása hozzásegíthet ahhoz, hogy a formális szabályoknál, procedúráknál, intézményi pozícióknál mélyebbre lássunk, és az intézményi folyamatokról olyan képünk lehessen, amely figyelembe veszi azt is, hogy a politikusok miként látják a saját munkájukat. A szerep fogalma a politikatudományi szakirodalomban szorosan összefonódik a képviselő fogalmával. Ennek oka, hogy a politikusi szerep a képviselőnek a képviselő lényegéről kialakult képét, és az ebből következő tetteket fedi. Kit és hogyan képviselnek a politikusok? Milyen célok mozgatják őket? Milyen tényezők vannak hatással a politikusok szerepválasztására? Ilyen és ehhez hasonló kérdések térnek vissza rendre a téma több mint ötven évre visszamenő irodalmában.

A szerepfelfogások elméletei gyakorlati haszonnal is járhatnak, mivel segíthetnek feltárni a kapcsolatot a képviselők elképzelései és tettei között, illetve növelhetik előrejelzési képességeinket arra vonatkozóan, hogy egy bizonyos szerep milyen viselkedési formákkal járhat együtt. A szerepek kategorizálása szintén hozzájárulhat annak megértéséhez, hogy a politikusok miként alkalmazkodnak az intézményi környezethez, és ahhoz is, hogy az intézményi változások milyen új ösztönzőket vagy korlátokat teremtenek a képviselőknek. Ez utóbbi pedig jelzi a szerepkutatások talán legjelentősebb hozzáadott értékét: végső soron a politikai rendszer működésébe nyerünk betekintést, azokon keresztül, akik a rendszert működtetik.

2.1.1 A strukturalista-funkcionalista szerepelmélet

A politikusi szerepek kutatásának úttörő munkája a strukturalista-funkcionalista

irányzat követőihöz kötődik. Wahlke, Eulau, Buchanan és Ferguson (1962) *The Legislative System: Explorations in Legislative Behavior* című klasszikus művükben – négy amerikai állam (California, New Jersey, Ohio, Tennessee) képviselőit vizsgálva – a politikusi szerepekre intézményi konstrukcióként tekintettek. Az amerikai szerzők elmélete szerint a szerepek mélyen be vannak ágyazva az intézményekbe. Az intézményi kontextus, a szabályok, előírások meghatározzák a politikusi szerepek skáláját, és azt is, hogy miként kell a gyakorlatban ezekkel a szerepekkel összhangban viselkedni. Wahlke-ék szerint az intézmény dominanciája az egyén felett egyértelmű, amit az bizonyít, hogy a szerepek tovább élnek akkor is, amikor új politikai szereplők kerülnek be ugyanabba az intézményi keretbe.

Wahlke és szerzőtársai talán legfontosabb, máig ható elméleti eredménye a képviselet fókuszának és stílusának („focus and style of representation”) szétválasztása. A képviselet fókuszának fogalma a „kit képviselnek?” kérdésre keresi a választ. Tartalmát tekintve a fókusz igen változatos lehet: kapcsolódhat területi egységhez, párthoz, társadalmi csoporthoz, de akár az ország összes választója is a képviselet fókusza lehet. A képviselet stílusa azt a megközelítési módot rejti, amellyel a választott politikus ellátja munkáját. A fő kérdés itt az, hogy kit követ, mire hallgat a képviselő, amikor döntéseket hoz. A két végpontban a politikus saját meggyőződése és a választók elvárásai állnak.

A saját lelkiismeretét és értékítéletét követő, teljes mértékben autonóm döntéseket hozó képviselőt nevezik „megbízottnak” („trustee”), míg a kötött mandátumot teljesítő, ebből következően egy-egy szavazásnál akár a saját lelkiismeretével ellentétes döntéseket is felvállaló politikust „küldöttnek” („delegate”). Az önjáró, saját meggyőződésére hallgató megbízott eredeti definíciója a modern képviselettel foglalkozó egyik első politikai gondolkodótól, Edmund Burke-től (1854) származik. A két kategória száz százalékosan tiszta formában ritkán fordul csak elő, amit Wahlke és társai is elismertek, amikor megalkották a „politikus” („politico”) kategóriáját is. E tipológiában a politikus az a képviselő, aki a helyzettől függően, például országos ügyekben a trustee, vagy a saját választókörzetét illető kérdésekben a delegate funkcióval is azonosulni tud.

A trustee-delegate felosztást a publikálása óta eltelt több mint ötven évben rengeteg kritika érte amiatt, hogy túlságosan leegyszerűsíti a valóságot – számos fontos tényezőt,

így például a politikusok karriercéljait figyelmen kívül hagy –, és túl absztrakt (lásd többek között Rehfeld 2009, Blomgren-Rozenberg 2012). A politikai szerepfelfogások elméleteire gyakorolt hatását jól mutatja azonban, hogy a legtöbb kutató – még ha meghaladottnak is véli, vagy teljesen más elméleti iskolát követ – a mai napig fontosnak tartja, hogy tisztázza viszonyát Wahlke és társai elméleti keretéhez (Andeweg 2012, Navarro 2008, Zittel 2012, a magyar kontextusban Ilonszki-Judge 1994, Papp 2013).

A politikai szerepirodalom másik klasszikusa, az életét a brit politikusok szerepfelfogásai vizsgálatának szentelő Donald Searing (1994) Wahlke-ék felé megfogalmazott kritikájában két fontos szempontra hívta fel a figyelmet. Searing egyrészt arra mutat rá, hogy Wahlke és szerzőtársai szerint egy-egy intézményben konszenzus van arról, hogy miként kell egy politikai szerepnek megfelelni, a viselkedést teljes mértékben meghatározzák a szabályok és a társak elvárásai. A kritika tárgya tehát az, hogy a strukturalista-funkcionalista elmélet a teljes konformitás kényszerét feltételezi az amerikai törvényhozás képviselőiről. Searing másik fő támadási pontja, hogy a szerzők által felállított kategóriák akadémiai kutatók találmányai. A szereptipológia szerinte így azt a képet tükrözi, ahogy kívülről, a tudományos szférából látják a politikusok által betöltött szerepeket, és nem azokat a kategóriákat alkalmazza az általános következtetések levonásához, amelyekkel a politikusok maguk leírják prioritásaikat és tevékenységeiket.

Az amerikai ihletésű trustee-delegate felosztás további gyengeségeként szokták említeni – főként európai kutatók – a pártdimenzió lebecsülését. Ezt emeli ki a holland politikatudós Andeweg (1997), de a párt a politikusi szerepekre ható fontos tényezőként jelenik meg Converse és Pierce (1986), valamint Costa és Kerrouche (2007) francia politikát vizsgáló kutatásaiban is.

2.1.2 Az interakcionista szerepelmélet

Az interakcionista iskola a strukturalista-funkcionalista szerzők számára kulcskérdésnek tekintett intézmények tekintetében teljesen ellentétes álláspontot képviselt. Az interakcionista szerint ahhoz, hogy megérthessük a képviselőt lényegét, azt kell

tanulmányoznunk, hogy a politikusok miként tanulják, gyakorolják, alakítják szerepeiket konkrét szituációkban. Az interakcionista a kialakuló szabályokat, szerepfelfogásokat az emberi interakciókból eredeztetik, egy folyamatosan történő társadalmi folyamat, „flow” eredményének tekintik. Ez a megközelítés – melyre nagy hatást gyakorolt G. H. Mead (1934) és Goffmann (1959) munkássága – a társadalmi interakciók rendszeressége miatt folyamatosan változó, formálódó szerepekkel számolt: a képviselőről nem statikus címkeként, hanem cselekvésként gondolkoztak. A politikust az interakcionista homo sociologicusnak kezelték, akit a társadalmi interakciók által kialakuló normák, informális szabályok korlátoznak be elsősorban.

Az irányzat legjelentősebb munkája Richard Fenno (1978) nevéhez fűződik, aki *Home Style* című könyvében 18 amerikai alsóházi képviselő választókerületi munkáját követte végig, nyolc éven keresztül. Fenno két külön világgént kezelte a politikusok képviselőházi és választókerületi tevékenységeit, sőt úgy vélte, hogy a képviselők washingtoni tettei nem érthetők meg anélkül, hogy megvizsgálánánk, miként cselekednek hazai pályán, és viszonyulnak azokhoz, akiket képviselnek. Résztvevő megfigyeléses módszertanával Fenno arra a következtetésre jutott, hogy a képviselők viszonyulása a választókerületben élőkhez idővel változik, a „terjeszkedő” („expansionist”) időszakot egy „protekcionista” („protectionist”) szakasz követi. Tehát egy idő után a képviselő számára jellemzően már nem új támogatók megszerzése a cél, hanem a korábban felépített támogatói háttér megőrzése.

Fenno fontos megállapítása, hogy a választókerület adottságai nagyban meghatározzák a választható politikusi szerepek tárházát. Egy homogénebb társadalmi háttérű és értékrendű közegben szűkebb a választható képviselői megközelítések listája, mint egy heterogén, sokszínű választókerületben. Márpedig a választók elvárásait, a felőlük érkező normákat érdemes figyelembe venni, ha egy politikus a siker reményében kíván indulni a választásokon. A képviselet jellege és az újraválasztás közötti kapcsolat leírása már megelőlegezi azt, hogy a politikusi szerepeket vizsgáló későbbi kutatások a képviselőkre, mint a saját újraválasztásukat a fő célként kezelő aktorokként tekintsenek. A racionális választás elmélete már ezzel az alapfeltevéssel áll a témához.

Fenno kutatási módszertana rendkívül időigényes és költséges volt, ami részben magyarázza, hogy a követők száma miért maradt nagyon limitált. Fontos tartalmi kritika

azonban az általánosíthatóság hiánya, amely szintén a választott módszertanból – alacsony elemszám, esettanulmány jellegű mélyfúrás, sok helyi specifikummal – fakad (Blomgren-Rozenberg 2012). Ezzel együtt számottevő érdeme az interakcionista elméletnek, hogy a középpontba állította a választókerület-képviselő kapcsolatot, amely később számos fontos kutatás témája volt (lásd többek között Taggart-Durant 1985, Cain et al. 1987). A strukturalista-funkcionalista iskolához képest jelentős konceptuális változásnak számított, hogy az interakcionista elmélet szerint a képviselő maga alakítja ki szerepét – igaz, mindezt a normák és társadalmi interakciók által súlyosan korlátozott pályán teszi –, és ezek a megközelítések az idők folyamán változhatnak. A normákra és elvárásokra összpontosítva az interakcionista elmélet nem tartotta meghatározó tényezőnek a képviselő önálló véleményalkotási képességét és belső mozgatórugóit. A motivációs szerepelmélet az intézményi meghatározottságok mellett már erre helyezte a hangsúlyt.

2.1.3 A motivációs elmélet

Donald Searing 1994-es *Westminster's World: Understanding Political Roles* című nagyhatású művében neoinstitucionalista keretbe helyezi a brit politikusi szerepfelfogásokat bemutató kutatását. A kvalitatív módszerrel dolgozó, a hetvenes évek elején 571 képviselővel (az akkori brit parlamenti képviselők valamivel több mint 90%-ával) interjút készítő brit kutató az intézményi elrendezést meghatározónak tartotta a politikusi szerepek kialakulása szempontjából. Az intézményi hatás mellett azonban jelentőséget tulajdonít a karriercéloknak és egyéb érzelmi ösztönzőknek (emotional incentives), szenvedélyeknek, vágyaknak. Ennek megfelelő Searing definíciója a politikai szerepre: azon célok, attitűdök és viselkedésformák keveréke, amelyek egy bizonyos helyzetben jellemzőek egy politikusra. Az egyéni racionalitás is helyet kap tehát, a motivációs szerepelmélet feltételezi egyéni szándékok, célok, érdekek, nézőpontok létezését. Egyszerre van jelen Searing magyarázataiban az értelem és az érzelem, de egy percig sem titkolja, hogy az érzelmi incentivákat teszi az első helyre. Searing (1994: 19) szerint „az érzelmi ösztönzők a fő mozgatórugók minden parlamenti szerep esetében”.

Searing kutatási célja annak vizsgálata volt, hogy miként alkalmazkodnak a különböző egyének ugyanahhoz az intézményi környezethez. Meggyőződése szerint a kutatási eredmény akkor járhat a legközelebb a valósághoz, ha a politikusok nézőpontjából tekintünk az eseményekre, azaz arra vagyunk kíváncsiak, hogy a képviselők maguk hogyan minősítik és kategorizálják saját tevékenységüket, és miket tartanak saját prioritásaiknak, fő mozgatórugóiknak. A szereptipológia szempontjából ez az jelenti, hogy már létező kategóriákat tár fel, és nem újakat alkot. A szerepek tehát nem a parlamenti magatartás visszafejtéséből, utólagos kategorizálásából fakadnak, hanem a képviselők által elmondottak elemzéséből. Searingnek ez máig tartó hatása: a módszerek ugyan sokfélék lehetnek, de ma már szinte sehol nem készülnek olyan politikusi szerepelemzések, amelyek valamilyen módon ne a képviselői válaszokra építenének.

A brit kutatás egyik fő megállapítása az volt, hogy a politikus pozíciójának szabályozottságától függ az, hogy a saját preferenciáit milyen mértékben tudja érvényesíteni munkája során. Ennek megfelelően azok a parlamenti közkatona (backbencherek), akik komolyabb hivatali, vezetői feladattal nem rendelkeznek, nagyobb szabadsággal bírnak saját szerepük alakítása során, mint azok, akiknek a részletekig szabályozott feladatleírásaik vannak (minister, whip, parliamentary private secretaries). Kevesebb konkrét elvárás tehát azokkal szemben van, akik az ún. „preference role”-okat foglalják el, szemben a „position role” embereivel. E gondolatmenet alapján a backbencherek az intézményi kötöttségektől viszonylag mentesen szinte bármit megtehetnének.

Mint azonban Searing leírja, ez mégis így. Itt jönnek ugyanis mégiscsak képbe az intézményi alkalmazkodás, a többi képviselő általi elvárások normái. A backbencherek viselkedésének magyarázatához végeredményben ugyanis négy jól körülhatárolható szerepnél (policy advocates, ministerial aspirants, constituency members, parliament men) nincs szükség többre Searing szerint. Ez annak tudható be, hogy a „mezei képviselők” is úgy alakítják szerepeiket, hogy hasznossá, értelmezhetővé tegyék saját magukat egy már létező intézményi keretben. A backbencherek is egy westminsteri világban belüli érvényesülésért dolgoznak, ami meghatározza azt a szerepkészletet, amiből választhatnak. Ennyiben Searing funkcionalista: az intézményi szabályok egyértelműen korlátozzák a backbencherek (és így általánosságban valamennyi

képviselő) szabadságát (Searing 1994: 33). Nagy különbség ugyanakkor a funkcionalistákhoz képest, hogy Searing szerint a szerepválasztás és annak mindennapi alkalmazása nem intézményileg determinált.

Fontos megállapítás az is, hogy a belső motivációk sem függetlenek az intézményi környezettől. A célok és ösztönzők menet közben, az adott intézményen belül tevékenykedve is kialakulhatnak, változhatnak. A politikusok tehát az intézményen belüli tanulás folyamán is találhatnak új célokat és belső ösztönzőket, azokat nemcsak előéletükből, kialakult értékrendjükből és korábbi pozícióikból hozhatják.

Elismerve ugyan, hogy egy személyiség természetesen többdimenziós – már csak azért is, mert mindenki több intézményi kontextusban is megfordul –, Searing mellett érvel, hogy a képviselők rendre egy domináns szerepre koncentrálnak. A prioritások kialakítása a szűkös erőforrások miatti kényszer is. Egyetlen politikusnak sincs annyi energiája és ideje, hogy minden lehetséges szerepet és feladatkört azonos intenzitással és színvonalon tudjon ellátni. Ebből fakadóan szinte törvényszerű, hogy minden képviselő a motivációinak megfelelően ossza be erőforrásait. A kiemelten kezelt szerep az idő előrehaladtával természetesen változhat: ahogy megy előre egy politikus karrierje és kap új feladatokat, pozíciókat, a prioritások és a motivációk is átalakulhatnak.

Az 1960-1970-es évek „aranykorszaka” után az 1980-as években – az általánosíthatóságbeli korlátok és homogén konceptuális keret hiánya mellett – az is hozzájárult a politikusi szerepek kutatásának háttérbe szorulásához, hogy a megalkotott tipológiák és a parlamenti magatartás közötti kapcsolat sokszor ellentmondásos volt (Saalfeld-Müller 1997, Blomgren-Rozenberg 2012). Searing motivációs elmélete és a néhány évvel később hódító útjára induló racionális választás elmélete egy neoinstitucionalista fogalmi és módszertani fordulópontot jelentett a tudományterület irodalmában – és azt is, hogy ismét divatos, népszerű kutatási témává vált. A motivációs elmélet esetében ebben kiemelt szerepe volt annak, hogy az empirikus adatok bizonyították, a szerepeknek vannak jól megfogható következményeik a tettekre (pl. a „választókerületi képviselők” (constituency members) valóban több időt töltenek körzetükben, és ha választókerületük érdeke úgy kívánja, nagyobb mértékben szavaznak át). Searing szerint a kulcs, hogy az alkalmazott kategóriák/szemponatok a politikusok fejében létezzenek, ne a társadalomtudósokéban.

2.1.4 A racionális választás szerepelmélete

A politikatudomány más területein tapasztalható előretörésének megfelelően a racionális választás elmélete a politikai szerepfelfogások elméleteiben is helyet követelt magának. Ez a megközelítés Kaare Strøm (1997) mára szintén klasszikusnak számító, *Rules, reason and routines: Legislative roles in parliamentary democracy* című tanulmánya nyomán vált mainstream iránnyá. Az elmélet fő kiindulópontja a módszertani individualizmus. A racionális választás elmélete elsősorban nem csoportokat, intézményeket vagy struktúrákat elemez, hanem egyéneket. Eszerint a politikusok racionális egyének, akik saját felismert érdekeik, szakmai vagy karriercéljaik alapján hozzák meg döntéseiket. A homo oeconomicus a másokkal való érintkezésben a saját hasznának a maximalizálására törekszik.

Az intézményi szabályok így e megközelítés szerint nem jelentenek mást, mint az egyéni érdekek maximalizálásának stratégiai kontextusát. Az intézményi szabályoknak – melyek nemcsak a törvényhozás működési kereteit, de a pártos háttérrel és a választási rendszer jellegzetességeit is magukban foglalják – ezzel együtt van jelentősége, mivel befolyásolják azon tevékenységek körét és módjait, amelyek a politikusok rendelkezésére állnak, és amelyek a mindennapokban jellemzik munkájukat. „A parlamenti szerepek rutinná vált stratégiák, melyeket célok vezérelnek, és szabályok korlátoznak” – írja Strøm (2012: 87) egy későbbi cikkében, melyben 15 év távlatából reagál eredeti írására és erősíti meg azt újabb érvekkel.

A stratégia Strøm kulcsszava, a politikusi szerepet ugyanis végső soron egy stratégiai választásnak tekinti, amelynek középpontjában a képviselő karriercéljai állnak. Strøm (1997: 155) definíciója szerint a politikusi szerepek „stratégiák a szűkös erőforrások beosztására, konkrét célok elérése érdekében”. A szerepek Strøm-nál szisztematikus, racionális cselekvés eredményei, amelyek erőforrás-menedzsment típusú kérdések eldöntését követően alakulhatnak ki. Mire fordítsam időmet, energiámat, pénzemet és kapcsolati tőkémet, hogy a céljaimat elérjem? – a norvég politikatudós szerint ez minden politikus alapkérdése, amikor a működési rutinjait kialakítja.

A hierarchiába rendezett lehetséges célok közül az első helyre az újrajelölés (reselection), és ehhez logikusan kapcsolódva az újraválasztás (reelection) kerül. Az

újraválasztás mindennek az alapja, enélkül magától értetődően nincs esély hozzáférni azokhoz a politikai pozíciókhoz, amelyek csak a képviselők számára állnak nyitva. A politikai pozíciók tekintetében Strøm megkülönböztet pártokhoz kötődő tisztségeket (party office) és törvényhozási, parlamenti tisztségeket (legislative office). Az újraválasztás motivációja tehát a kulcs, a fő stratégia-alakító tényező. Ezen a ponton tetten érhető David Mayhew (1974: 5) hatása, aki szerint sokat meg lehet érteni az amerikai képviselőkben, ha olyan aktorokként kezeljük őket, akik „kizárólagosan az újraválasztásukat keresik” (single-minded seekers of reelection). Ebből következően óriási jelentősége van az újraválasztás szabályainak. Ha az újraválasztás motivációja érvényesül, akkor egy olyan rendszerben, ahol a pártvezetésen múlik, hogy ki lesz jelölt vagy ki milyen listás helyet foglal el, a képviselő jó eséllyel több energiát szentel arra, hogy a párton belül szerezzon jó pontokat. Amennyiben a helyi szervezeteknek van döntő szava a jelöltállításnál, ott inkább választókerület-központú jelöltekre lehet inkább számítani. Néha az is előfordulhat azonban, hogy a racionális választás elméletébe illeszkedő stratégiai szerepek is ellene mennek az értelemnek. Változó környezetben, a szabályok átalakulása esetén a régebbi viselkedési rutinait követő képviselő már lehet, hogy nem az új helyzetnek megfelelő, hanem akár azzal ellentétes szerepet követ.

A neoinstitucionalizmuson belüli motivációs és stratégiai irány közötti rivalizálás máig tetten érhető, de fontos alapgondolatokban egyetértenek. Searing és Strøm is úgy véli, hogy a politikusok szerepeit intézményi szabályok és személyes preferenciák is alakítják. Abban is egyetértenek, hogy a szerepeknek vannak hozzájuk szorosan kapcsolódó, tetten érhető következményei a politikusok viselkedésében. A prioritizálás szükségessége szintén közös pont Searing és Strøm megközelítéseiben, ahogy az is, hogy a képviselőknek rendre egy domináns szerepe van, de a szerep választásának magyarázatai (pszichológiai motivációk vs. stratégiai célok) jelentősen különböznek. Searingnél a személyes preferenciák a szerep részei, míg Strøm esetében az csak hatással lehet a szerepválasztásra, de a szerep már csak viselkedési rutinokból áll, az már nem pszichológiáról szól. Fontos észrevételt tesz Blomgren és Rozenberg (2012: 30), amikor kiemelik, hogy a két elmélet a célok elérésének időzítése felől nézve is nagyban különbözik. A stratégiai megközelítés szerint egy politikus azért tesz valamit, hogy a jövőben ezzel eredményt érjen el, újraválasszák, pozíciót szerezzon. A választott út, a választott viselkedés ezt szolgálja. A motivációs iskolánál a cél beteljesülése

azonnali. Egy példa: a választóközre fókuszáló képviselő (constituency member) szereti az ezzel járó feladatokat végezni, hiszen ezért választotta, döntése mögött érzelmi mozgatórugók álltak.

A racionális választás elméletét több kutató (Searing 2012, Navarro 2008, Judge-Earnshaw 2008) is túl szűknek értékelte a politikusi viselkedések magyarázatához, mivel az figyelmen kívül hagyja a karriercélokon túlmutató motivációkat és az informálisan kialakult normákat. Folyamatosan meglévő politikai ambíciót és rendkívül tudatos viselkedést feltételez valamennyi politikusról, ami egy vállaltan leegyszerűsítő megközelítés Strøm (2012: 99) részéről. Elismeri, hogy a valóság ennél összetettebb, és nem csak haszonelvű motivációk létezhetnek, de mint hangsúlyozza, sok képviselő nem engedheti meg magának, hogy a kevésbé önző motivációkat helyezték előtérbe. Azzal ugyanis saját karrierjüket sodornák veszélybe.

2.1.5 A kognitív racionalitás elmélete

Szintén a neoinstitucionalizmus keretén belül jelentkezett elméleti újítással a politikusi szerepeket az Európai Parlamentben vizsgáló Julien Navarro (2008). Navarro szimpatizál Searing azon megállapításával, hogy a stratégiai szerepelmélet fókusza túl szűk, és a kvalitatív, mélyinterjúkon alapuló módszertan alkalmazásával követi is a brit tudóst, de az elméleti keret tekintetében ő is eltér Searingtól. Navarro nem az érzelmi motivációk hozzáadásával bővíti a szerepfelfogások okainak magyarázatát, nem a pszichológiai dimenziókat vizsgálja, hanem amellet érvel, hogy a racionális választás elméletét kell bővíteni kognitív irányba. Hasonló úton indult el a magyar parlamenti képviselők lehetséges szerepeit feltáró munkájában Ilonszki Gabriella (2012) is, aki alapvetően elfogadja a politikusi viselkedés stratégiai megközelítését, de némi módosítással: a kulturális normák, a választói elvárások hozzáadásával. A magyar kontextusban Ilonszki a normák jelentőségét a helyi érdekek képviselete iránti kimagasló társadalmi igénnyel, és ennek szerepformáló hatásával illusztrálta.

Navarro munkájában azt vezeti le, hogy Raymond Boudon (1999) francia szociológus kognitív racionalitáson alapuló elmélete érvényes lehet a politikusi szerepek esetében is.

Eszerint nemcsak önérdek, stratégiai végcél, hanem normatív, értékalapú választás is állhat a politikai döntések, cselekvések háttérében. Navarro azt mondja tehát, hogy egy politikus tehet valamit azért is, mert helyesnek, jónak, igazságosnak, legitimnek tart egy cselekedetet, saját értékrendje vagy akár múltbeli tapasztalatai, a hozzá érkező visszajelzések alapján.

Az 1999-2004-es európai parlamenti ciklusban készített 78 interjú elemzése alapján Navarro felállít egy szereptipológiát az Európai Parlamenti képviselőkre. Ő is hangsúlyozza, hogy a besorolás nem jelenti azt, hogy a képviselők a többi kategóriára jellemző tevékenységeket egyáltalán ne alkalmazzák. Domináns, és nem kizárólagos szerepekről van tehát szó. A főbb szerepek közötti eltéréseket részben stratégiai megfontolásokkal (például karrierutakkal) magyarázza. Fontos szerepformáló jelentőséget tulajdonít ugyanakkor két attitűdnek, a demokráciához (és ehhez kapcsolódóan az EP szerepéhez) és az európai integrációhoz való hozzáállásnak.

Az európai integráció irányával szembeni tiltakozással és az EP, mint intézmény lebecsülésével magyarázza olyan képviselők jelenlétét az EP-ben, akik ellenségesek az intézménnyel és az integráció mélyítésével szemben („kivülállók” - outsiders), vagy akik közömbösek azzal kapcsolatban, hogy mi folyik ott, és érdemben nem vesznek részt a parlamenti munkában („dilettánsok” - dilettantes). Szerintük az EP-nek nincs hatalma, de azt nem is támogatnák, hogy legyen. A további három szerepkategória között pedig azon múlik a különbség, hogy egy képviselő mit tekint a képviselet céljának. A „specialista” (specialist) azt tartja a parlamenti munka lényegének, hogy egy szűkebb szakterület szakértőjévé váljon, törvényhozói munkát végezzen, hatással legyen a döntéshozatalra. A „közvetítő” (intermediary) az emberek hangja szeretne lenni. A választók véleményét, az általuk fontosnak tartott ügyek képviseletét tartja az elsődlegesnek, függetlenül attól, hogy ő ért-e az adott ügghöz. Generalistákról van szó, akik kifejezetten fontosnak tartják a direkt kapcsolatot a választókkal, és gyakran helyezkednek egy területi egység vagy társadalmi csoport érdekvédőjének szerepébe. A „kezdeményező” (animator) pedig a politikai ügyek melletti parlamenti kiállást, a gyakori vitázást, sok szóbeli felszólalást, és kevesebb, részletekbe menő szakpolitikai munkát tart a képviselet lényegének, és így választott szerepének is.

2.1.6 A kutatás helye a szakirodalomban

Jelen kutatás a neoinstitucionalista iskola elméleti megközelítéseire épít. Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy a politikusi szerepek kialakulása terén egyaránt kiemelt fontosságúnak tekintem az intézményi szabályokat és az egyéni választások, a személyes preferenciák szerepét. Alapvetően elfogadom a szerepek stratégiai megközelítésének fontosságát, de azt nem tartom elegendőnek a különböző szerepek kialakulásának egyetlen magyarázataként. Az intézményi környezet (beleértve a választási rendszert), a karrierutak és a viselkedési szokások vizsgálata is következik Strøm azon definíciójából, miszerint „a parlamenti szerepek rutinná vált stratégiák, melyeket célok vezérelnek, és szabályok korlátoznak”. Ezek mind olyan szempontok, amelyeket e kutatás is alapvető fontosságúként kezel, de relevánsnak tartom Navarro azon törekvését, amely normák, attitűdök integrálását is szükségesnek tekinti.

A karriercélok fókuszba állítása önmagában nem lehet elegendő egy olyan speciális kontextusban – az Európai Parlamentben –, ahol az európai és nemzeti politikai síkok rendre összecsúsznak, és a hűség-lojalitás aspektusa, a „kit képviselnek?” a nemzeti szinten dolgozó politikusok dilemmáinál is összetettebb, bonyolultabb kérdéssé válik. Nemcsak az egyéni szerepet kell tisztázni az intézményi környezet által nyújtott parlamenti műfajok között, hanem kulcsfontosságú, a szerepfelfogás gyökerét befolyásoló döntéssé válhat, hogy egy EP-képviselő az uniós politikát vagy a nemzeti politikát teszi az első helyre. Az Európai Parlament és a nemzeti politika kapcsolatára is reflektálni kell, amikor egy politikus kialakítja viselkedési rutinjait az európai politikai rendszeren belül. Az európai-nemzeti dimenzió kiemelt vizsgálata több tehát, mint Navarro vizsgálatában az európai integrációval vagy az EP szerepével kapcsolatos attitűdök elemzése. E kutatásban arról van szó, hogy a politikus mit tekint a képviselet fókuszának: az európai vagy a nemzeti szintet?

Mivel a rendelkezésre álló idő és energia minden politikus számára korlátozott, helyesnek tekintem a szűkös erőforrások és a domináns szerep kiválasztása közötti összefüggést. Strøm szerint a szerepek „stratégiák a szűkös erőforrások beosztására” – ezt a definíciót elfogadva azt vizsgálom, hogy milyen domináns szerepek különíthetők el a vizsgált közép-európai mintán. Az egyes felvázolt szerepek nem azt jelentik, hogy a

más szereptípusokhoz kapcsolódó jellemző cselekedetek teljesen hiányoznának az adott képviselő repertoárjából. A szerepválasztás nem kizárólagos, egy politikus természetesen különböző kontextusokban más és más stratégiát alkalmazhat, más szerep szerint viselkedhet. A szakirodalom kortárs klasszikusaihoz hasonlóan az állítás ezúttal is mindössze annyi, hogy az egyes szerepek az adott képviselők leginkább jellemző arcát mutatják be.

A politikusok szerepeiről szóló kutatások relevanciáját évtizedek óta az adja, hogy általuk többet remélünk megtudni a parlamenti viselkedés típusairól, összefüggéseiről, törvényszerűségeiről. E disszertációnak is elméleti kiindulópontja, hogy van összefüggés a politikusok szerepválasztása és a konkrét tettek között. A politikusi szerepek tehát nemcsak attitűdökből, hanem viselkedési jellemzőkből is állnak. A viselkedésnek több dimenzióját is érdemes megvizsgálni – Andeweg (2012) arra mutat rá, hogy nem feltétlenül a szerepek és a szavazói magatartás összekötése kecsegtet a legjobb eredményekkel. Ezen az úton elindulva két további aspektus is kifejezetten érdemesnek tűnik a vizsgálatra: a szavazáson kívüli, de az EP-n belüli további tevékenységek, illetve a parlamenten kívüli egyéb aktivitások (például a kapcsolattartás más intézményekkel, érdekcsoportokkal, a sajtóval).

Jelen kutatás abban a tekintetben is illeszkedik a neoinstitucionalista szerepkutatások főáramához, hogy a politikusi szerepek feltárásához és bemutatásához a képviselők véleményeit és attitűdjeit tekinti kiindulási alapnak. Függetlenül attól, hogy a politikusok által megadott válaszokat szereptípusok azonosítására vagy egy tipológia tesztelésére használjuk, egy dolog közös: ahogy a képviselők látják magukat és feladataikat, az központi jelentőségű. „Akkor beszélhetünk parlamenti szerepekről, ha a politikusok nézetei arról, hogy mit jelent képviselőnek lenni, valamilyen módon figyelembe vannak véve” – írja a tudományterület jelenlegi állását összegző kötetének záró fejezetében Blomgren és Rozenberg (2012: 215). Ez a szempont a közép-európai európai parlamenti képviselőkről szóló kutatás megtervezésekor is alapvető fontosságú volt.

2.2 Az Európai Parlament mint intézményi keret

Az európai politikában az elmúlt évtizedek egyik legfigyelemreméltóbb folyamata az Európai Parlament megerősödése volt. Az Európai Szén- és Acélközösség Közgyűlése – mely az Európai Parlament elődjének tekinthető – kétségkívül igen kis befolyású, véleményezési hatáskörrel bíró, végső soron könnyen ignorálható, „fogatlan” intézmény volt (Hix-Høyland 2013: 172). A gyenge intézmény imázsa olyan erősen tapadt rá az 1962-től Európai Parlament nevet viselő szervezetre, ami a mai napig elkíséri, holott az már messze nincs összhangban a jogalkotói realitással. Az EP konzultatív testületből mára a Tanáccsal egyenrangú társjogalkotó szervvé vált. A jogalkotásban a „társ” kitétel kiemelten fontos: az EP a Lisszaboni Szerződés 2009-es életbe lépése után sem rendelkezik önálló jogalkotási hatáskörrel, azt a Tanáccsal közösen gyakorolja. Ez is jelzi, hogy az Európai Parlament erejét nem önmagában, hanem kizárólag egy intézményi mátrix részeként lehet megítélni. Az uniós intézményi reformok eredményeként az EP képes módosítani és elutasítani jogszabályi javaslatokat, amellyel Michael Mezey (1979) klasszikusnak számító tipológiája alapján az „erős szakpolitikai döntéshozatali hatalommal” (strong policy-making power) rendelkező törvényhozások közé sorolható.

Ezt az utat nem járhatta volna be az EP a közvetlen választás bevezetése nélkül. Képviselőit 1979 óta a tagállamok polgárai választják öt évre. Nem ez a demokratikus legitimáció egyetlen forrása az EU-ban, mivel a tagállamok demokratikusan választott kormányai alkotják a Tanácsot és jelölik a Bizottság tagjait, de a közvetlen választásokból fakadó erő egyedülálló pozíciót biztosít a Parlamentnek. A választóktól eredő közvetlen felhatalmazás ugyan nem változtatta meg egyből az uniós intézmények közötti erőviszonyokat, és nem is jelentette az EP-képviselők nagyobb bevonását az uniós döntéshozatalba, de beindított egy fontos folyamatot. Erősödni kezdett a nyomás olyan intézményi reformok után, amelyek több hatalmat adnának az EP-nek. Az egymást követő szerződésmódosítások (Egységes Európai Okmány - 1987, Maastrichti Szerződés - 1993, Amszterdami Szerződés - 1997, Nizzai Szerződés - 2001, Lisszaboni Szerződés - 2007) során jól kivehető volt a trend: ha legitimációs problémákról van szó az Európai Unióban, elsőként rendre az EU politikai folyamatainak parlamentarizálása, az egyetlen közvetlenül választott intézmény szerepének erősítése merül fel.

Ilyen lépés volt az Európai Parlament szerepének erősítése az Európai Bizottság megválasztásának folyamatában. A Maastrichti Szerződés után vált gyakorlattá, hogy az uniós biztosjelöltek meghallgatásokon vesznek részt az Európai Parlament releváns szakbizottságaiban. Erre először 1995-ben, a Santer-bizottság megalakulásakor került sor. Az EP szakbizottságainak több célja is van az általában három óra hosszú meghallgatásokkal. Fontos lehetőség ez ahhoz, hogy az új biztosok még hivatalba lépésük előtt kialakíthassanak munkakapcsolatot az EP adott területre szakosodott képviselőivel. A képviselők átfogó képet kaphatnak a jelöltek személyiségéről, nézeteiről, tudásáról és közpolitikai prioritásairól. A meghallgatáson elhangzottak fontos viszonyítási alapot jelentenek továbbá a biztosok későbbi teljesítményének értékeléséhez. A későbbi számonkérés alapvető eszköze visszautalni azokra a kijelentésekre, esetenként vállalásokra, amelyeket a jelölt ott tett.

A meghallgatások 1999-től kezdve kiegészültek egy – a szakterülethez kapcsolódó kérdéseket tartalmazó - előzetes kérdőívvel is, amelyet a biztosjelölteknek a meghallgatás előtt kell kitölteniük. A meghallgatások után a szakbizottság értékelést ad ki minden jelöltről, és bár az Európai Parlamentnek formálisan nincs arra lehetősége, hogy biztosjelölteket egyenként visszautasítson – csak a teljes testületet hagyhatja jóvá vagy utasíthatja el –, egy erősen negatív szakvélemény olyan politikai nyomás alá helyezi a Bizottság elnökét, hogy annak sok esetben kézzelfogható következményei voltak. 2004-ben az olasz biztosjelölt Rocco Buttiglione helyzete néhány nagy visszatetszést kiváltó kijelentése miatt vált tarthatatlanná és vezetett jelöltcseréhez. Az akkori magyar jelölt, Kovács László nem tudta meggyőzni az EP-képviselőket energiaügyi felkészültségéről, amit José Manuel Barroso elnök tárcacserével oldott fel: az adóügyi portfólió került a korábbi magyar külügyminiszterhez. 2009-ben, a második Barroso-bizottság felállása sem volt zökkenőmentes, Rumjana Zseleva bolgár biztosjelölt kényszerült visszalépni azok után, hogy meghallgatása összeférhetlenségi ügyei miatt botrányba fulladt. Az EP-meghallgatásoknak 2014-ben is volt áldozata. Ekkor az Energia Unióért felelős alelnöki posztra szánt korábbi szlovén miniszterelnök, Alenka Bratusek vérzett el, miután a szakbizottság elsőpró többséggel alkalmatlannak találta. A negatív kimenetelű bizottsági szavazás után Bratusek visszalépett a feladattól. Szintén nehézségekbe ütközött az EP szakbizottságában Navracsics Tibor, aki végül a Juncker-bizottság tagjává válhatott, de oktatási, ifjúsági és kulturális portfóliójából a

meghallgatást követően elvették az állampolgársági ügyeket.

A Lisszaboni Szerződés azon kitétele, miszerint a Bizottság elnökét jelölő Tanácsnak figyelembe kell vennie az európai parlamenti választások eredményét, egy újabb lehetőséget teremtett az EP-nek arra, hogy növelje befolyását az Európai Bizottság felállításának folyamatában. A 2014-es év fejleményeit látva kijelenthető, hogy az Európai Parlament maximálisan kihasználta ezt a kikaput. Az EP pártcsaládjai úgy értelmezték, hogy annak a pártnak kell adnia az Európai Bizottság új jelöltjét, amely a választás eredményeként a legnagyobb frakcióval rendelkezik a következő ciklus Parlamentjében. Azzal, hogy az európai pártcsaládok felállították a „csúcsjelölti” rendszert (Spitzenkandidaten), a konkrét személyeket tekintve a választási lehetőséget érdemben tovább szűkítették. A választás az EP szemében a néppárti (Jean-Claude Juncker), a szocialista (Martin Schulz), a liberális (Guy Verhofstadt), a zöld (Ska Keller és José Bové) és a radikális baloldali (Alekszisz Ciprasz) jelöltek között zajlott. A televíziós vitákkal is megszemélyesített verseny gyakorlatilag kész helyzet elé állította a csúcsjelölti versenyt sokáig ignoráló tagállami vezetőket. Erre az is ráerősített, hogy az EP vezetői bejelentették, senkit nem fognak megszavazni, aki nem az európai pártcsaládok hivatalos jelöltjei közül érkezik. Az Európai Tanács végül minősített többséggel döntött a 2014-es EP-választást megnyerő Európai Néppárt jelöltje, a volt luxemburgi miniszterelnök Juncker jelölése mellett – akit értelemszerűen az EP is elfogadott. A 2014-es bizottsági elnökjelölési történet nagy valószínűséggel precedenst teremtett: az EP már nem csak szavaz az Európai Bizottság elnökéről, meghallgatásokat rendez a biztosjelölteknek és szavaz a teljes testület felállításáról, hanem a potenciális elnökjelöltek kiválasztására is jelentős hatása van.

Az EP a Bizottság felállása mellett annak lemondatására is rendelkezik eszközzel. Abban az esetben, ha a plenáris ülés elé terjesztett bizalmatlansági indítvány kétharmados támogatást kap (és ez az összes képviselő több mint felét fedi), az EP lemondathatja az Európai Bizottságot. Ez egy igazi nukleáris fegyver az EP kezében, amit azonban még soha nem alkalmazott. Az eddigi bizalmatlansági indítványok (legutóbb, 2014 novemberében a luxemburgi adóelkerülési botrány miatt a Juncker-bizottság ellen terjesztettek be ilyet) egyike sem kapott elengedő támogatást. A bizalmatlansági indítvány komoly fenyegetésként csak extrém esetekben (például a Santer-bizottság 1999-es lemondása előtti helyzet) merül fel. Ez ésszerűnek is

mondható egy olyan helyzetben, ahol a jogalkotási folyamatban az állandó konfliktus nem lenne járható út. Az új uniós jogszabályok kimunkálása csak az egyes intézmények közötti konstruktív párbeszéddel lehetséges.

2.2.1 Az Európai Parlament jogalkotási szerepének erősödése

Az Európai Parlament hatáskörének növekedését jól végig lehet követni az Európai Unió jogalkotási eljárásainak változásain. Az Egységes Európai Okmány 1987-es elfogadásáig lényegében a *konzultációs eljárás* (consultation procedure) volt az egyetlen jogalkotási mód. Ennek keretén belül az Európai Bizottság jogszabályi javaslata alapján a Tanács szuverén döntéshozóként cselekedhetett, annyi megkötéssel, hogy ki kellett kérnie a Parlament véleményét (ezt az Európai Bíróság egy 1980-as döntése is megerősítette). A Tanácsnak azonban semmilyen kötelezettsége nem volt arra, hogy a Parlament álláspontját, módosító javaslatait figyelembe vegye. Ezen eljárás alatt a Parlament ereje igen korlátozottnak volt tekinthető, egyetlen fegyvere lényegében a folyamat késleltetése volt. Az időhúzással tehetett kísérletet a Tanács meggyőzésére, hogy észrevételeit vagy azok egy részét beépítse a jogszabályba. Annak ellenére, hogy teljesen nem szűnt meg, a konzultációs eljárás hatálya a szerződésmódosítások következtében rendkívül lecsökkent, a Lisszaboni Szerződést követően ún. különleges jogalkotási eljárásnak (special legislative procedure) számít.

Az Egységes Európai Okmány újítása volt az *együttműködési eljárás* (co-operation procedure) bevezetése. Az EP számára ez komolyabb beleszólási lehetőséget jelentett, mint a konzultációs eljárás, de továbbra sem vált jogalkotóvá. A Tanácsnak a Parlament véleménye alapján kellett kialakítania a „közös álláspontot” (common position), amiről aztán az EP szavazhatott. Ha a Parlament elutasította a közös álláspontot, a Tanács egyhangúan még keresztül nyomhatta a saját verzióját. Amennyiben a Parlament támogatta a közös álláspontot, akkor csak minősített többséggel meg kellett azt erősíteni a Tanácsban. A Tanács számára így az EP módosító javaslatainak befogadására az egyhangú szavazás elkerülése lehetett a fő ösztönző. Döntési vagy vétó jogot ez az eljárás azonban nem jelentett a EP-nek. Jelentősége az 1997-es Amszterdami Szerződés után radikálisan csökkent, mivel a hatálya alá tartozó kérdések többsége az együttdöntési eljárás hatálya alá került. Az együttműködési eljárást végül a Lisszaboni

Szerződés eltörölte.

Az együttműködési eljárás megszűnését követően, a konzultációs eljárás mellett egy további eljárási gyakorlat van, amely a különleges jogalkotási eljárások közé tartozik: az *egyetértési eljárás* (consent procedure). Ezt az integráció szempontjából kivételes esetekben, meglehetősen ritkán alkalmazott eljárást eredetileg hozzájárulási eljárásnak (assent procedure) nevezték, és szintén az Egységes Európai Okmány vezette be. A hozzájárulási, majd később az egyetértési eljárás alá tartozó ügyekben a Parlamentnek vétőjoga van, a Tanács döntésének szentesítéséhez szükséges a Parlament egyetértése. Olyan jelentős ügyekben alkalmazzák, mint az új tagállamok csatlakozási szerződéseinek és bizonyos nemzetközi szerződések jóváhagyása, az EP-választás szabályainak alakítása vagy a strukturális alapok működése. A vétőjog komoly politikai felelősséggel jár, ezért az egyetértési eljárás alá tartozó ügyekben az intézményközi egyeztetések, módosítási kérések már jóval a Tanács döntése – és az egyetértési eljárás megkezdése – előtt megtörténnek, hogy a végül a Tanács által előterjesztett dokumentum már olyan verzió legyen, amelyet az Európai Parlament is el tud fogadni. A gondosan előkészített döntések és a potenciális intézményközi nézeteltérések korai beazonosítása és kezelése azért is szükséges, mert az Európai Parlament az egyetértési eljárásban nem módosíthatja a Tanács álláspontját. Nincs formális vitarendezési fórum, az EP csak arról dönthet, hogy elfogadja a Tanács döntését vagy sem.

Az Európai Parlamentet a Maastrichti Szerződéssel bevezetett együttdöntési eljárás tette társjogalkotó intézménnyé. Az első években 15 közösségi területen alkalmazták, majd többkörös szerződésmódosítás eredményeként, a Lisszaboni Szerződés hatályba lépése után már 85 területre terjedt ki (ehhez a Lisszaboni Szerződés 40 új esetet adott hozzá), amivel az együttdöntési eljárás vált a legszélesebb körben alkalmazott jogalkotási eljárássá. Ezt a trendet a Lisszaboni Szerződés az eljárás nevében is elismeri: az együttdöntési eljárás 2009 óta *rendes jogalkotási eljárás* (ordinary legislative procedure) elnevezéssel működik tovább.

A rendes jogalkotási eljárás rendkívül bonyolult folyamat, amelyben az érintett intézmények csak egymással egyezkedve juthatnak el a végső döntésig. Ebből logikusan következik, hogy a jogszabályok általában kompromisszum eredményeként születnek meg. Első lépésben az Európai Bizottság javaslatáról az Európai Parlament kiadja

álláspontját (ezt első olvasatnak hívják), amelyet ha a Tanács jóváhagy, a jogszabály elfogadásra kerül. Amennyiben a Tanács elutasítja a Parlament módosító javaslatait, a Tanács minősített többséggel saját álláspontot foglal el, amely visszakerül a Parlament elé – ez a második olvasat. Ha az EP elfogadja a Tanács álláspontját, a jogszabály elfogadottnak minősül, amennyiben a képviselők abszolút többsége elutasítja azt, a jogszabályt nem fogadják el, a folyamat véget ér. Harmadik lehetőségként az EP módosító javaslatokat is tehet, amelyek ezután a Bizottsághoz és a Tanácshoz kerülnek. Amennyiben a Bizottság támogatja az EP módosításait, a Tanács minősített többséggel szentesítheti a jogszabályt. Ha a Bizottság nem támogatja, a Tanács csak egyhangúan fogadhatja el az EP módosításait. A lényeg azonban, hogy bármi is a Bizottság álláspontja, ha a Tanács nem fogadja el a Parlament második olvasatban megfogalmazott módosításait, egyeztetőbizottság összehívására (conciliation committee) kerül sor. Az egyeztetőbizottságban hat hét áll a Tanács és a Parlament képviselőinek rendelkezésére, hogy véglegesítsék szövegjavaslatukat. Ha a két intézmény nem jut megállapodásra, a jogszabály nem születik meg. Ha a közösen elfogadható szövegről sikerül megállapodni, a Tanács minősített többséggel, az EP-képviselők a leadott szavazatok többségével fogadhatják el.

Összességében elmondható a rendes jogalkotási eljárásról, hogy az Európai Parlamentnek elegendő eszköze van ahhoz, hogy a többi uniós intézmény ne hozhasson egyoldalúan, az EP akarata ellenére döntéseket. Ha az Európai Parlament úgy véli, hogy számára elfogadhatatlan tartalmú egy jogszabályi javaslat, és a módosító javaslatait sem veszik kellő módon figyelembe, akkor elérheti, hogy az adott jogszabály ne szülessen meg. Ezzel megvalósul tehát, hogy az EP módosítani és elutasítani is képes a neki megküldött szövegeket.

Bár vannak olyan szerzők (Tsebelis-Garrett 2001, Crombez 2000), akik úgy vélik, hogy elméletben az együttdöntési eljárás akár az EP erejének csökkenésével is járhat, a szerzők nagy többsége (Corbett 2000, Kreppel 2002, Thomson et al. 2006, König et al. 2007, Shackleton 1999, Hix-Høyland 2013) azonban kutatási eredményekkel igazolja, hogy a Parlament befolyása, a jogalkotási folyamatra tett hatása a gyakorlatban nőtt. Thomson és társai (2006) szakértői interjúkra építő módszerükkel igazolni tudták, hogy az EP növelni tudta jogalkotási erejét az együttdöntési eljárás előtérbe kerülésével. König és társai (2007) azt mutatták be, szintén szakértői interjúzást követően, hogy az

együttdöntési eljárásban az egyeztetőbizottság elé kerülő ügyekben a végső szövegek 56 százaléka volt közelebb az EP pozíciójához, 26 százaléka a Tanácshoz, és 18 százaléka a két álláspont között.

Az EP módosító indítványainak sorsát vizsgáló kutatások ugyancsak bevett módjai a Parlament jogalkotási hatásvizsgálatának. Corbett (2000) az 1993-1999 közötti időszakra vonatkozó vizsgálata alapján a Tanács a második olvasatban megfogalmazott parlamenti módosítók 27 százalékát fogadta el változtatás nélkül – az együttműködési eljárásban ez csak 21 százalék volt. Corbett azt is kiemeli, hogy a parlamenti módosítók további 36 százaléka némi módosítást követően szintén beépült a végleges szövegekbe az egyeztetőbizottságokban, így összességében a módosítók 63 százaléka érvényesült. Kreppel (2002) hasonló eredményre jut: a szakpolitikai módosítók 27 százalékát fogadta el a Tanács az együttdöntési eljárásban, szemben az együttműködési eljárás alá tartozó ügyek 18 százalékos rátájával. A parlamenti módosítók elemzése alapján Kovács Attila (2014) egy konkrét szakterületen, az EU agrárpolitikáján keresztül bizonyította, hogy az együttdöntési eljárás során az EP növelni tudta jogalkotási befolyását a Tanáccsal szemben. Az együttdöntés nemcsak a képviselői aktivitás emelkedését hozta, hanem a sikerességi ráta is magasabb lett: kétszer annyi parlamenti módosítót fogadott el a Tanács, mint a konzultációs eljárás során. Az együttdöntési eljárásban tehát a parlamenti módosítók elfogadásának valószínűsége nőtt, ami az EP hatásának növekedését mutatja. Az együttdöntési eljárás térnyerése és a képviselői aktivitás erősödése általánosságban is tetten érhető. A Votewatch (2013: 2) négy teljes ciklust, húsz évet átfogó elemzése megállapította, hogy az együttdöntési eljárás bevezetése után az érintett szakterületeken folytatott szavazásokon nőtt a képviselők részvételi aránya, és a jogalkotási tét növekedésével erősödött a frakciófegyelem is.

2.2.2 Európai Parlament: három székhely, 23 nyelv

Az Európai Parlament hatásköreinek változása is illusztrálja, hogy az EP egy folyamatos változásban lévő szervezet, amelynek állandó feladata az intézményközi komplexitás menedzselése. Az EP-re azonban nem csak az igaz, hogy nem egyedüli jogalkotó, de belső szervezeti kihívások elé állítja az is, hogy nem egy székhelye és

munkanyelve van. A francia-német megbékélést szimbolizáló Strasbourg ad otthont a plenáris üléseknek, évente 12 alkalommal. A szakbizottsági és a parlamenti frakciók üléseinek dedikált hetekre, és a kiegészítő plenáris ülésekre Brüsszelben kerül sor. Az EP Főtitkársága pedig luxemburgi székhellyel működik.

A döbbenetes költségek, az utazással töltött idő, a környezeti terhek miatt a háromlakiság állandó kritika tárgya, és messze nem csak külsős, euroszeptikus bírálók, de maguk az EP-képviselők között is. Több házon belüli kezdeményezés is volt arra az utóbbi években, hogy az Európai Parlament csak egy székhellyel rendelkezzen, és az – a többi uniós intézménnyel fennálló szoros kapcsolat okán – Brüsszel legyen. 2006-ban a svéd liberális EP-képviselő, későbbi uniós biztos Cecilia Malmström vezetésével zajlott online aláírásgyűjtés, mely 1,2 millió támogatót tudott felsorakoztatni a kezdeményezés mögé (Euractiv 2008). Szintén érdemes kiemelni a brit konzervatív Ashley Fox és a német zöld Gerald Häfner jelentését, melyet 2013 novemberében az Európai Parlament 73 százalékos többséggel támogatott, és amely azt célozta, hogy szerződésmódosítás által az Európai Parlament kapja meg annak jogát, hogy maga dönthesse a székhelyéről (BBC 2013). Az „utazócirkusz” kritikusai kiemelik, hogy a strasbourgi épület évente 317 napot üresen áll (a plenáris hetek péntekjén sincs ülés), évente 180 millió euróra becsülik az ingázás költségeit, és évi több mint 13 ezer munkanap veszik el a hivatali munkatársak és a tolmácsok utaztatásával (SingleSeat 2013). Mindez igen nagy támadási felületet ad a nyilvánosságban az EP-vel szemben, a többlakiság a pazarlás és az irracionálisan működő bürokrácia jelképe lett. E negatív imázslelemtől még jó ideig aligha fog tudni megszabadulni az EP, mivel változtatni csak a Tanács tudna, egyhangú szavazással – márpedig Franciaország számára az EP strasbourgi székhelye nem vitaalap.

Saját döntési jogkör nélkül a többlakiság az EP számára adottság, a többnyelvűség viszont az intézmény működésében mélyen gyökerező, gyakorlatilag kőbe vésett szabály. A nyelvek közötti egyenlőséget az uniós bővítés különböző hullámai sem számolták fel, sőt az új tagok egyenjogúsága szimbolumának tekinthető. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy minden képviselő az EU 23 hivatalos nyelvének bármelyikén felszólalhat, a hivatalos dokumentumokat valamennyi nyelvre lefordítják. A nyelvi sokszínűség hatalmas stábot igényel: az EP alkalmazottainak nagyjából harmada fordítási vagy tolmácsolási feladatot végez. 2005-ben, a legnagyobb bővítési

hullámot követő első teljes évben a nyelvi szolgáltatásokat végző szakemberek összesen 85340 munkanapot dolgoztak le, és 1,08 millió oldalt fordítottak (Judge-Earnshaw 2008: 157). A plenáris üléstermen és a bizottsági üléseken kívül jóval kevésbé merev a rendszer, a hétköznapi ügyintézésben de facto az angol és a francia számít a két legelterjedtebb munkanyelvnek. A soknyelvűség természetesen hatással van a plenáris viták jellegére is: a vita éle, a retorika értéke sokat veszít azzal, hogy a vitapartnereknek sok esetben a szimultán fordítást kell figyelniük, az eredeti nyelven elhangzott beszédeket sokszor pedig csak egy korlátozott kör érti.

2.2.3 Együttműködésre ítélve: pártcsaládok az EP-ben

A politikai életet az Európai Parlamentben alapvetően a pártcsoportok strukturálják. A csoportokba tömörülést az EP belső szabályai kifejezetten ösztönzik is: pénzügyi háttér, bizottsági helyek, felszólalási lehetőségek, a szakértői stáb mérete múlik többek között azon, hogy a képviselők tagjai valamelyik pártcsoportnak vagy sem, illetve azon is, hogy mekkora a frakció mérete. E transznacionális pártföderációk osztják el egymás között az EP vezető pozícióit, az elnöki, alelnöki és a bizottsági elnöki posztokat, de döntenek arról is, hogy milyen ügyek kerülhetnek fel a napirendre és mely pártcsoport legyen egy-egy szakpolitikai témában az írandó jelentés felelőse (raportőre).

A frakcióalapítás szabályai 1999 óta kifejezetten abba az irányba mutatnak, hogy soknemzetiségű pártcsaládok jöjjenek létre (Judge-Earnshaw 2008: 115-116). Még 1994-ben is lehetséges volt, hogy egy párt saját frakciót alapítson (Berlusconi Forza Italiája Forza Europa néven hozott létre saját formációt), amennyiben képviselői száma meghaladja az előírt minimumot, az 1999-2004-es ciklusban már a többnemzetiségi feltételnek is meg kellett felelni. Két országból érkező képviselők esetén 23 volt a frakcióalapítás minimuma, 3 ország esetén 18, négy vagy több ország esetén 14 képviselőre volt legalább szükség. Ezt követően további szigorításnak számított az időszak, amikor minimálisan 20 képviselőt kellett toborozni a tagállamok ötödéből, majd még nehezebb frakcióalapítási kritérium lépett életbe 2009-től: legalább hét országból érkező 25 képviselő kell, hogy egy pártcsoport az EP-ben fel tudjon állni.

Az utóbbi évek története azt mutatja, hogy e szabályoknak megfelelni – ha nem a

hagyományos pártcsaládok valamelyikéről van szó – nem egyszerű feladat. 2007-ben, a feltételeket nagy nehezen teljesítő, szélsőjobboldali Identitás, Tradíció, Szuverenitás elnevezésű tömörülés némi belháborút követően azon ment szét, hogy a Nagy-Románia Párthoz tartozó képviselői kiléptek a frakcióból, és attól kezdve nem feleltek meg a minimális előírásoknak. 2014-ben a francia Marine Le Pen és a holland Geert Wilders a nagy fogadkozásokat követően kezdetben nem tudta teljesíteni, hogy hét országból is legyenek képviselői egy új szélsőjobboldali frakciónak, ez csak egy évvel később jött össze (Euobserver 2014). A brit Függetlenségi Párt vezetésével egy másik jobboldali populista frakció (Európai Szabadság és Közvetlen Demokrácia) meg tudott alakulni a ciklus kezdetén, de a helyzet törékenységet mutatja, hogy 2014 októberében egy lett képviselő távozása miatt a frakciót feloszlatták, és csak azután alakulhatott újra, hogy egy lengyel képviselőt sikerült leigazolni (Euractiv 2014a).

Az erőviszonyok ugyan változnak, de az EP-ben a legnagyobb befolyással bíró két pártcsalád stabilnak számít. 1999-től kezdve zsinórban négy választáson került ki győztesként az Európai Néppárt (EPP), aminek köszönhetően azóta a legnagyobb frakciót alkotja az EP-ben. A cikluskezdő EPP frakciók közül az 1999-es választás utáni csoport volt arányában a legnagyobb, a képviselők 37 százalékát adta. Az ezt követő két választás (2004, 2009) után is 36 százalékos volt a néppártiak aránya. A 2009-es szereplést felértékeli, hogy úgy sikerült az EPP-nek szinten tartani mandátumainak arányát, hogy közben a brit toryk vezetésével egy új konzervatív frakció alakult (Európai Konzervatívok és Reformerek, ECR), jelentős részben szakadár néppártiakból. A Néppárt stabil pozíciója a 2014-es választáson megingott (29 százalékra esett vissza az EP-n belül a Néppárt), de a kereszténydemokrata pártcsalád viszonylag rosszabb szereplése ellenére is a legnagyobb maradt. Ennek fő oka, hogy a jobbközép pártok visszaeséséből a szociáldemokrata pártok kevéssé tudtak profitálni, igazi növekmény a radikális jobb- és baloldalon jelent meg. A szocialisták az elmúlt két választás után az európai parlamenti helyek 25 százalékát tudták megszerezni. Ez valamivel rosszabb, mint amilyen arányt el tudtak érni az 1999-es (29 százalék) és a 2004-es (27 százalék) választás után, és főleg elmarad attól az időszakról, amikor még a szocialista frakció nem az örök másodiknak, hanem az örök elsőnek számított. 1979 és 1999 között folyamatosan a szocialisták adták a legnagyobb frakciót, a csúcsot számukra az 1989-es és az 1994-es választások után megszerzett 35 százaléknyi mandátum jelentette.

Rendszerint egyetlen pártcsalád sem rendelkezik annyi képviselővel, amivel egyedül dominálhatná az Európai Parlament jogalkotási munkáját. Ezért a koalíciós kényszer állandó. Az utolsó két ciklust (2004-2009 és 2009-2014) vizsgálva Hix és Høyland (2013: 179) azt mutatta ki, hogy a szavazásokkor kialakuló „győztes koalíciók” 70 százalékában nagykoalíció alakul. Ekkor a néppártiak és a szocialisták együtt szavaznak, és a nagykoalíciós voksolások túlnyomó többségében a liberális képviselőket is sikerül megnyerni. A parlamenti erőviszonyok az utóbbi két ciklusban azt is lehetségessé tették, hogy baloldali vagy jobboldali koalíció is sikerre vihessen ügyeket. A baloldali koalíciót a szocialisták a zöldek, a radikális baloldali és a liberális képviselőkkel tudják tető alá hozni, míg a jobboldali koalíciót a Néppárt mellett a liberálisok és a Néppárttól aktuálisan jobbra elhelyezkedő (2009 óta ez a brit Konzervatív Párt és a lengyel Jog és Igazságosság által dominált ECR) pártcsalád adja. Ez a két szóba jöhető győztes koalíció nagyjából egyenlő arányban (15%-15%) jár sikerrel azokon a szavazásokon, amikor nem áll össze a nagykoalíció.

A bal- és jobboldali képviselői koalíciók összetétele jól jelzi a liberális frakció döntéseinek fontosságát. A liberálisok számos esetben kerülhetnek a mérleg nyelve szerepébe, és szavazói magatartásuk mutatja is, hogy különböző kérdésekben más és más stabil koalíciókat tudnak kialakítani. Ilyen bejáratott gyakorlatnak számít, hogy a gazdasági és pénzügyi, kereskedelmi vagy munkaügyi-szociális kérdésekben a gazdasági liberalizmus elveiben egyetértő néppártiak és liberálisok általában együtt szavaznak – és a jobboldali koalíciók nyerik a szavazásokat. Környezetvédelmi, gender, szabadságjogi vagy bel- és igazságügyi kérdésekben pedig az emberjogi liberalizmus jegyében voksolnak együtt a liberálisok a szocialistákkal, a zöldekkel és a radikális baloldal képviselőivel (Hix-Høyland 2013: 180-181). Kreppel és Hix (2003) egy korábbi tanulmányban arra mutat rá, hogy valószínűbb a nagykoalíciós összeállítás azon témákban, ahol jogalkotási tétje van a szavazásnak. Ilyenkor a minél szélesebb körű támogatás felmutatása erődemonstrációs célokat is szolgál: jelzést küld ilyenkor az EP a Bizottságnak és a Tanácsnak arról, hogy ideológiai irányoktól függetlenül ezekben a kérdésekben egység van, javaslatait komolyan kell venni.

A szinte állandó koalícióépítési feladat egyrészt az erőviszonyokból fakad, másrészt azonban érdemes figyelembe venni az EP-t körülvevő intézményi háló hatását is. Kreppel (2000) meggyőzően érvel amellett, hogy az intézményközi tárgyalás normája

hat az intézményen belüli működési módokra is. A Bizottság és a Tanács – belső működésükben is – alapvetően kompromisszum-kereső intézmények, amelyekkel eredményeket elérni nem konfrontációval, hanem a konstruktív párbeszéd útján lehet. Az állandó egyeztetések, a kompromisszumos, sokszor nagykoalíciós megoldások az EP működésének alapjaivá váltak, ami érdekérvényesítési szempontból is logikus: a konszenzusos, nagy támogatottságú javaslatokkal tudja a Parlament maximalizálni a hatását az uniós politikai és közpolitikai folyamatokra.

A fent leírt koalíciós felállások bizonyítják, hogy az EP világra tökéletesen alkalmazható a bal-jobb felosztás. Az európai pártcsaládok pozíciói a hagyományos bal-jobb kategóriák alapján értelmezhetők, az EP-n belüli pártstruktúra hajtómotorjai pedig az európai politikából régóta ismert hagyományos pártcsaládok. A bal-jobb skála balszélén a radikális baloldali GUE/NGL helyezkedik el. A centrumhoz közelebb, de egyértelműen baloldali pozíciót vesznek fel a zöldek (Greens/EFA), majd következik balközép pozícióban a szociáldemokrata pártokat tömörítő Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetsége (S&D). A liberális képviselők (ALDE) találhatóak az EP ideológiai centrumában, az 1999 óta legnagyobb pártcsalád, az Európai Néppárt (EPP) pedig a centrumhoz legközelebbi jobboldali pozíciót foglalja el. Az Európai Konzervatívok és Reformerek (ECR) állnak az Európai Néppárt és az euroszeptikus, populista pártokat tömörítő Európai Szabadság és Közvetlen Demokrácia (EFDD) frakciója között. E hét frakció immáron stabilnak számító pártrendszert alkot. 2014-ben ugyanazok a frakciók kezdték meg a munkát, amelyek a megelőző öt évben is alkották az Európai Parlamentet. Az egyetlen különbség az volt, hogy a Nigel Farage által vezetett euroszeptikus formáció nevében a „demokrácia” szó kiegészült a „közvetlen” jelzővel. Marine Le Pen szélsőjobboldali pártokat tömörítő képviselőcsoportja (Nemzetek és Szabadság Európája, ENF) hosszas próbálkozások után csak 2015 nyarán tudott megalakulni.

Az látható tehát, hogy az Európai Parlamenten belül valóban működik egy európai pártrendszer, de ez nem jelenti azt, hogy az EP-n kívül is beszélhetnénk egy kompetitív európai pártrendszerről. Judge és Earnshaw (2008: 110) helyesen mutat rá, hogy az európai pártföderációk jelentősége az EP-n kívül igen korlátozott. A választók nem ezekre az európai szervezetekre, elért eredményeikre gondolnak, amikor leadják szavazatukat. A nemzeti pártok központi jelentősége tény a szinte mindenhol nemzeti

témák által dominált, „másodrangú nemzeti választásokon” – ahogy az EP-választást gyakran nevezik (Reif-Schmitt 1980). Az európai parlamenti frakciók pedig a nemzeti tagpártok összeadott mandátumaival kezdhetik meg munkájukat.

Az egyes nemzeti tagpártok ereje, mérete fontos a frakción belüli erőviszonyok eldöntéséhez. Az erős nemzeti pártok tárgyalási pozíciója jelentős, ami a frakción belüli vezetői pozíciók elosztásánál is tükröződik. A frakciók operatív működéséért felelős „büro” összeállításánál is fontos szempont, hogy tükrözze a pártcsaládon belüli nemzeti delegációk erőviszonyait. A nemzeti delegációk vezetőit saját országukból érkező kollégáik választják meg. Pozíciójuknak van érdemi jelentősége: gyakran előfordul, hogy a frakción belüli egyeztetések első körben csak a frakció vezetése és a nemzeti delegációvezetők között zajlik. A sok nemzeti delegáció különböző szempontjainak összeegyeztetését a frakcióülések keretén belül rendezik. Ez az a fórum, amely a plenáris ülések előtt igyekszik a lehető legjobban egy platformra hozni a különböző ideológiai árnyalatokat és nemzeti érdekeket megjelenítő képviselőket. Az előzetes, frakción belüli egyeztetés teszi lehetővé, hogy a plenáris ülésen a lehető legegységesebben tudjon fellépni az adott pártcsoport.

Raunio (2000) szerint ahogy az EP hatáskörei bővültek, és az intézmény jelentősége emelkedett, kimutathatóan erősödött az európai parlamenti képviselők és az otthoni pártvezetők közötti kapcsolat. Ideális esetben a Brüsszelben és Strasbourgban dolgozó képviselők információs csatornaként is funkcionálnak hazafelé: segíthetik pártjukat – adott esetben kormányukat – megérteni, hogy mi történik az európai politikában.

2.2.4 A parlamenti jogalkotási munka központjai: a szakbizottságok

Az Európai Parlamentben a szakmai munka a kezdetektől fogva a bizottságokban zajlott. A jellemzően Brüsszelben ülésező bizottságok a parlamenti jogalkotási munka gyakorlati központjai. Akárcsak a nemzeti parlamentekben, az EP-ben is a bizottsági munka fő célja, hogy részletesen kidolgozza azokat az ügyeket, amelyeket aztán a plenáris üléseken megvitatnak, és amelyekről szavaznak. A bizottságok rendszerint jelentéseket dolgoznak ki, amelyekért minden esetben egy képviselő, a raportőr felel. A

bizottsági munka során konstruktív hozzászólásokkal és módosító indítványokkal is lehet bizonyítani a hozzáértést és az aktív szerepvállalásra való hajlandóságot, de a plenáris ülés és az EP történéseit figyelők felé igazán kitűnni egy jól sikerült riportéri munkával lehet.

Az első közvetlenül választott EP 16 szakbizottsággal dolgozott, amely a bizottsági struktúra 1999-es reformjáig 20 bizottságra nőtt. Az 1999-2004-es ciklusban 17 bizottság működött, majd a tíz új tagállam képviselőit is már befogadó EP 2004-et követően ismét a 20 állandó bizottságos struktúrára tért vissza. A képviselők számára a bizottsági tagság nem szabadon választható dolog, minden képviselő egyben valamely bizottság tagja is (és póttag is egy másik bizottságban). Sok tényező befolyásolhatja, hogy egy képviselő melyik bizottságban kap helyet (Corbett et al. 2011: 145-147). A személyes célok, egyéni karrierpreferenciák természetesen fontosak e tekintetben is, ahogy a korábbi tapasztalat az adott területen is segíthet bejutni a célként kitűzött bizottságba. McElroy (2006) arra is rámutat, hogy a szenioritás elve is működik. A korábbi tagság egy bizottságban nagyban javítja az intézményen belüli újráválasztás esélyeit. Fontos azonban leszögezni, hogy a bizottságok összetétele a pártok közötti erőviszonyoktól függ. Erős a törekvés arra, hogy a szakbizottsági tagok frakciók közötti arányai a teljes parlamenti összetételt idézzék. Az egyes frakciók rendelkezésére álló bizottsági helyek száma a pártcsoport erejétől függ, a párton belüli beosztásnál a lehetőségekhez mérten pedig a nemzeti delegációk közötti arányosság leképezése is cél lehet.

A bizottsági elnököket – hasonlóan az EP más vezető tisztségviselőihez – a ciklus felére, 2,5 évre jelölik, és újráválaszthatóak. Formálisan választják ugyan a szakbizottságok első embereit, de valójában politikai megállapodás eredménye az elnöki pozíciók leosztása. D'Hondt rendszer alapján dől el annak a sorrendje, hogy melyik pártcsalád hányadik helyeken választhat bizottsági elnöki posztot magának. Amikor megvan, hogy melyik párt melyik szakterületet szerezte meg magának, akkor saját soraikból jelölnek képviselőt a bizottsági elnöki posztra. Főszabályként kijelenthető, hogy egymás jelöltjeit elfogadják a pártok. Mivel az EP-ben, szemben a nemzeti parlamenti képviselői pozícióval, intézményen belül maradva nem lebeghetnek kormányzati tárcák a képviselők szeméi előtt, a bizottsági elnöki poszt komoly ranggal bír, a szakpolitikai munka csúcsát jelenti. Az elnök és négy alelnöke alkotja a bizottsági

elnökséget (committee bureau), amely irányítja a szakbizottság munkáját, és képviseli a bizottságot az EP-n belüli más fórumokon, a többi uniós intézménnyel vagy a nemzeti kormányokkal fenntartott kapcsolatokban. A bizottságok elnökei a bizottságok munkáját a Bizottsági Elnökök Értekezlete keretében hangolják össze. A bizottságon belül a frakciók koordinátorai is befolyásos politikusnak számítanak. Ők azok, akik döntenek arról, hogy egy téma riportéri feladatát melyik pártcsalád kapja meg, majd kijelölik a jelentés felelősét párton belül. A koordinátorok feladatai közé tartozik a pártcsoportok belső szakpolitikai egyeztetésének vezetése, a felszólalók listájának összeállítása, a szavazásokon a megfelelő részvétel biztosítása, és a szakbizottságon belüli folyamatokról a teljes parlamenti frakció rendszeres tájékoztatása (Judge-Earnshaw 2008: 176).

2.2.5 A képviselői aktivitás formái az Európai Parlamentben

Az eddigiekből jól látható, hogy az Európai Parlamentben folyó munka az ideológiai-értéktrendi alapon szerveződő pártcsoportok és a bizottsági munka köré szerveződik. Az intézményi adottságokból következően tehát a politikai (*politics*) és a szakpolitikai (*policy*) feladatokhoz való hozzáállás kiemelt jelentőségű. A bizottsági munka központi szerepe miatt a viszonyulás a policy-kérdésekhez minden képviselő számára egy eldöntendő stratégiai kérdéssé válik. Az alábbiakban azokat a tipikus tevékenységi formákat tekintem át, amelyeket az Európai Parlament működése lehetővé tesz a képviselők számára. A riportéri, a véleménykészítői feladatok és a módosító indítványok készítése közpolitikai (policy), míg a parlamenti felszólalások, az állásfoglalási indítványok, a parlamenti kérdések és az írásbeli nyilatkozatok politikai (politics) eszköznek tekinthetők. Ezen felül a képviselőknek természetesen még számos más típusú hivatalos elfoglaltsága lehet, a választókkal való kapcsolattartástól a sajtó kiszolgálásán át a más uniós intézményekkel, a hazai politikai szereplőkkel vagy a különböző érdekszervezetekkel, lobbistákkal való egyeztetésekig. Ezek egy EP-képviselő életéhez tartoznak, de nem a szűken vett, hivatalosan dokumentált parlamenti munka elemei.

Raportőri feladat (rapporteurship)

Egy jelentés raportőrének lenni a legnagyobb megtiszteltetést jelentő szakpolitikai feladat. A raportőri megbízás azt jelenti, hogy az EP-képviselő egy szakpolitikai dosszié felelőssévé válik, feladata a témafelelős szakbizottság álláspontjának kidolgozása és megfogalmazása, illetve annak képviselete az EP plenáris ülésén. A raportőri szerep nemcsak a politikai csoportok alkuját jelzi, de azt is, hogy a képviselőt szakmailag alkalmasnak látják arra, hogy az adott bizottság számára kidolgozza a tervezetet, majd a módosítójavaslatok beérkezése után elkészítse azt a végleges szöveget, amely a plenáris ülés elé kerül.

Véleményezői tevékenység (opinion)

Amennyiben egy európai parlamenti jelentésnek több szakpolitikai területet érintő hatása van, akkor a „főfelelős” jelentéstevő mellett kijelölésre kerülnek úgynevezett véleményezők is. Ezen véleményezők a saját szakbizottságuk módosító javaslatait gyűjtik össze, egyeztetik és szövegezik meg. Az ilyen véleményezői megbízatás ezért szakmailag igen jelentős, hiszen az elkészített véleményben javasolt módosítások sok esetben a végső joganyag részévé válnak.

Módosító indítvány (amendment)

A módosító indítványok elsődleges szerepe az uniós jogszabályok és nem jogalkotási dokumentumok tartalmának megváltoztatása és befolyásolása. Ezzel az eszközzel az EP-képviselők érvényre juttathatják választóik akaratát, saját vagy pártcsoportjuk közpolitikai preferenciáját. A jelentéstevői és véleményezői feladatkör mellett a módosító indítványok útján tudják az EP-képviselők a leginkább befolyásolni egy-egy jogszabálytervezet tartalmát. Az európai parlamenti munka során a módosító indítványok is alkalmasak arra, hogy egy képviselő bizonyítsa hozzáértését az adott szakterülethez.

Parlamenti felszólalás (plenary speech)

Az Európai Parlament plenáris ülésein folytatják le a politikai vitákat és a szavazásokat. A plenáris ülésen való felszólalások jelentős része leginkább a választóknak szóló politikai üzenet, hiszen az egyes jogszabály-tervezetek szakmai vitáit a szakbizottságokban már a plenáris ülés előtt lefolytatták a képviselők. Ugyanakkor nem szabad lebecsülni sem a felszólalások politikai súlyát, hiszen később ezeket a beszédeket idézi a sajtó, és ez az egyetlen lehetősége a képviselőknek, hogy a teljes európai parlamenti plénum előtt kifejtsek álláspontjukat. A plenáris üléseken elhangzott jobban vagy rosszabbul sikerült beszédek azok, amelyekkel még a nemzeti média ingerküszöbét is át lehet ütni.

Állásfoglalási indítvány (motion for resolution)

Egy szakbizottság, valamelyik képviselőcsoport vagy legalább negyven képviselő nyújthat be állásfoglalási indítványt az Európai Parlament plenáris ülése elé. Az állásfoglalási indítványok sok esetben szimbolikus nyilatkozatok, a Parlament napirendjén szereplő valamely kérdésről kiadott deklaráció. Az elfogadott indítványnak csak politikai következménye van, jogi nincsen. Egy képviselő szerepe az állásfoglalási indítvány elindításában sokféle lehet: a legkomolyabb munkát az a képviselő végzi, aki a kitalálója, megszövegezője az indítványnak, míg a másik véglet az, ha egy politikus csak egyszerűen a nevét adja a dokumentumhoz.

Írásbeli nyilatkozat (written declaration)

Az írásbeli nyilatkozat olyan - legfeljebb 200 szóból álló - szöveg, amelynek benyújtásához legalább három képviselőcsoportból összesen legalább 10 képviselőre van szükség. A benyújtott nyilatkozathoz a többi képviselő aláírással csatlakozhat. A nyilatkozatok nem tekinthetők parlamenti aktusoknak, melyek az intézmény álláspontját jelenítik meg, hanem kizárólag a szerzők és az aláírók nézeteit tükrözik. Ha a nyilatkozatot a nyilvántartásba vételétől számított három hónapos időszak lejártáig a parlamenti képviselők többsége aláírja, a nyilatkozatot felveszik a jegyzőkönyvbe, és az

aláírók névsorával együtt továbbítják a szövegben megnevezett uniós intézmények számára. Azok a nyilatkozatok, amelyeket a három hónapos időszak lejártáig nem írja alá a parlamenti képviselők legalább fele, tárgyalanná válnak. A műfaj egyértelműen politikai jellegű, szakpolitikai érdekérvényesítésre nem alkalmas.

Parlamenti kérdés (parliamentary question)

Az európai parlamenti képviselőknek joguk van kérdéseket intézni az Európai Bizottsághoz és a Tanácshoz. A kérdések egyrészt ezen két szerv ellenőrzését szolgálják, másrészt a képviselők a kérdések révén hívhatják fel a Bizottság és a Tanács figyelmét fontos politikai ügyekre. A kérdések – melyekből évente több ezer készül – arra szolgálnak, hogy írásban kapjanak a politikusok hivatalos nyilatkozatot a szakterületüket érintő európai álláspontokról. A parlamenti kérdés inkább politikai eszköznek tekinthető, a képviselő dönthet arról, hogy felhasználja-e a kapott választ valamilyen formában, és ha igen, miként. Szakpolitikai súlya azonban nem jelentős, jogalkotási kérdések befolyásolására nem alkalmas eszköz.

2.2.6 Politikusi szerepek és az Európai Parlament

A 2.1 fejezet irodalmi áttekintése jól mutatta, hogy a politikusok szerepválasztásai mindig erősen kontextusfüggőek. Az Európai Parlament is egyedi politikai környezet, ahol a nemzeti szinten zajló választások eredményeként megválasztott képviselők európai pártcsoportokba és parlamenti szaktanácsokba szerveződve próbálnak hatást gyakorolni egy bonyolult, uniós intézményi mátrixon belül. Az alábbiakban azokat a tényezőket tekintem át, amelyek az Európai Parlament különleges intézményi pozíciójából és belső szervezeti jellemzőiből fakadóan nagy hatással lehetnek arra, hogy a politikusok milyen viselkedési stratégiákat alakítanak ki.

1. Az Európai Unió egy olyan intézményi hibrid, amelyben keverednek a szupranacionális és a kormányközi elemek. Ha csak a szupranacionális logika érvényesülne, akkor a képviselő tartalma kizárólag az „európai érdek” körül forogna.

Ha az Európai Unió a mai napig is egy szigorúan kormányközi alapon működő politikai kísérlet lenne, az európai politikai szint nem lenne több a nemzeti kormányok által az asztalra helyezett nemzeti érdekek összességénél. Schmitt és Thomassen (1999: 19) klasszikus munkájukban értelmezték a képviselet fogalmát az európai intézményrendszerben, és arra hívták fel a figyelmet, hogy az Európai Parlament megtestesíti az EU esszenciáját, mivel egy intézményen belül csapnak össze a szupranacionális és a „nemzetek Európája” típusú megközelítések. Rendkívül sok múlik így azon, hogy egy EP-képviselő mit gondol ezekről a kérdésekről, és általánosságban arról, hogy kit és mit képvisel, amikor Brüsszelben és Strasbourgban dolgozik. Az Európai Parlament intézményi meghatározottságai nem szolgálnak egyértelmű sorvezetővel e dilemma eldöntéséhez, teljes mértékben lehetővé teszik mindkét irányt. Ha egy képviselő szempontjából a két végpontra egyszerűsítjük a kérdést: minden európai, és általában véve az egész EU érdekét nézi, vagy azt az országot, és annak érdekeit képviseli, ahonnan jött? Az EP-képviselőség természetesen nem ilyen fekete-fehér, de az, hogy ebben a kérdésben – a képviselet fókuszáról – mi az alapállása egy politikusnak, nagyban befolyásolhatja azt, hogy milyen politikusi szerepfelfogást alakít ki magának.

2. Igaz ugyan, hogy a pártcsoportok adják a fő igazodási pontot a politikusok számára az EP-ben, de az, hogy a képviselők az EP-n belül mit tesznek, milyen szerepet töltenek be európai pártcsaládjukon belül, és a politikai csoport milyen eredményeket tud felmutatni az EP-ben, nincs szoros kapcsolatban azzal, hogy a képviselőt újraválasztják és újraválasztják vagy sem. A „választási kapcsolat” (electoral connection) hiánya (Hix et al. 2007: 28, Hix-Høyland 2013: 184-185), - tehát az, hogy az EP-n belüli teljesítmény, pozíció és megbecsültség szinte egyáltalán nem, vagy csak nagyon áttételesen van hatással az újraválasztásra –, megkerülhetetlenné teszi, hogy ne csak az EP-n belüli, hanem a nemzeti politikával (és párttal) való kapcsolatot is figyelembe vegyünk, amikor a képviselők viselkedési stratégiáját vizsgáljuk. Egy EP-képviselőnek két irányba is figyelni kell: az EP-n belüli élet mellett a nemzeti szintre is. Sorsdöntő ugyanis, hogy hazai pártjukkal olyan kapcsolatot tartsanak fent, aminek köszönhetően „az otthoniak” újra igényt tartanak a munkájukra Brüsszelben és Strasbourgban.

3. Aki tehát az otthoni vezetők támogatását egyáltalán nem bírja, bármilyen lenyűgöző teljesítményt is produkálhat európai szinten, egy újabb ciklusra aligha lesz esélye. Ebből

fakadóan az Európai Parlamenten belüli profilépítést biztosan nem magyarázhatja az újraválasztás motívuma (amelyet Strøm (1997) a nemzeti parlamenteknél meghatározó tényezőnek tart) – mivel nem azon múlik. Joggal feltételezhetjük, hogy más tényezőknek, így például az egyéni politikai vagy közpolitikai céloknak, az európai és a nemzeti politikához való viszonyulásnak, az EP-nek a karrierutakban elfoglalt stratégiai szerepének és a pártkötődéseknek ennél jóval meghatározóbb szerepe lehet a viselkedési stratégiák kialakításában. Wessels (1999) az európai és a nemzeti fókusz közötti különbségek magyarázatát a tagállamok EU-tagságának hosszára és az országok méretére vezette vissza – természetesen még a régi tagállamok körében. E logika szerint minél régebb óta az EU tagja és minél nagyobb méretű egy ország, annál valószínűbb, hogy képviselői az európai szintet tekintik a képviselő fókuszának. Az EU tagság hossza biztosan nem lehet magyarázó tényező a különbségekre egy olyan országcsoporton belül, akik egyszerre léptek be az Unióba, de a „kis ország-nemzeti fókusz, nagy ország-uniós fókusz” elmélet érdekes vizsgálati szempont lehet.

4. Szintén nagy különbség, hogy az EP-ben nem találkozunk a nemzeti parlamentekben megszokott pártkormányzással (Judge-Earnshaw 2008: 109). Az EP-ben helyet foglaló politikai csoportosulások nem a kormányzásért küzdenek, a képviselők az intézményen belül mozogva nem tűzhetik ki célul miniszteri tárcák megszerzését. Nemcsak kormány nincs, nincs állandó kampánykényszer sem, mivel a kampányt nemzeti szinten a nemzeti pártok vívják – ráadásul túlnyomó többségében nemzeti ügyekre fókuszálva. A hatalomért, befolyásért folytatott küzdelem tehát más értelmet nyer az EP-ben, mint a nemzeti parlamentekben. Kormányzati pozíciók híján felértékelődnek a frakción belüli és az EP vezetésében pártmunkával elérhető pozíciók, illetve a szakpolitikai munkának köszönhetően megszerezhető szakbizottsági vezetői posztok.

5. A pártkormányzás hiányának és a kiegyensúlyozott európai parlamenti választási eredményeknek köszönhetően az EP-ben nincs olyan, hogy egy kiemelt, domináns helyzetben lévő párt programjához és jogszabályi javaslataihoz kellene mérnie a többi politikai erőnek a saját munkáját. Nem találkozunk tehát azzal a nemzeti parlamentekben szokványos jelenséggel, miszerint a kormánypárt(ok) támogatása vagy ellenzése a fő viszonyítási pontja a többi parlamenti erőnek. Előtérbe kerül a koalícióépítés és a konszenzuskeresés, aminek több járható útja (nagykoalíció, baloldali koalíció, jobboldali koalíció) is van.

6. További fontos eltérés a nemzeti törvényhozásokhoz képest, hogy az Európai Parlament egy többszintű kormányzás (multi-level governance) rendszerén belül működik, meg kell találnia a közös hangot az Európai Bizottsággal és a tagállamok kormányait képviselő Tanáccsal is. Amennyiben egy politikus európai ambíciókkal bír és szeretne érdemi hatással lenni európai politikai vagy közpolitikai folyamatokra, akkor az intézményen kívüli kapcsolatépítésre is energiát kell szánnia.

7. A nemzeti törvényhozásokhoz képest ugyancsak differencia, hogy az egyes ciklusok teljesítményét igen nehéz összehasonlítani, mivel az intézmény befolyása is nőtt, és a korábbi ciklusokban egyedi intézményi jellemzőnek számított, hogy az EP bizonyos szakpolitikai területeken befolyásosabb, mint más témákban. A hatáskörváltásoknak köszönhetően előfordulhatott, hogy az egyik ciklusban még kevesebb, később már több mozgástere lehetett az adott területtel foglalkozó politikusoknak.

8. Az Európai Parlament a sikeres politikai karrierépítés tekintetében számos lehetséges utat kínál (Scarrow 1997, Verzichelli-Edinger 2005). Lehetnek eltérések abban, hogy egy EP-képviselő milyen fórumon képzei el a későbbi politikai pályafutását, karrierútján belül milyen szerepet szán az uniós képviselőségének. Elképzelhetőek olyan karrierutak, amelyek kizárólag az EP-n belüli előmenetelt célozzák. Létezhetnek olyan forgatókönyvek, amelyek más uniós intézménybe való átlépéshez használnák ugródeszkának a parlamenti munkát. Van, aki egy nemzeti parlamenti pályafutás utáni – de még a nyugdíj előtti - jutalomként tekint az EP-képviselőségre. Továbbá annak is megvan a lehetősége, hogy a politikus a nemzeti politikába való belépéshez/visszatéréshez használja fel a brüsszeli és strasbourgi éveket. Nem mindegy tehát a lehetséges politikusi szerepeket tekintve, hogy hosszú távon vagy átmeneti jelleggel tekint valaki az uniós szerepvállalására. A döntés itt ismét az igényli, hogy az EP-képviselő hosszú távra is elhelyezze magát – és karrierjét – az európai és a nemzeti politika dimenzióiban.

2.3 Hipotézisek és módszertan

A következő fejezetekben számos aspektusból megvizsgálom, hogy mit jelentett az EP számára a közép-európai képviselők megjelenése, illetve, hogy az EP intézményi keretként milyen hatással volt az új tagállamok politikusaira. A disszertáció kutatási kérdéseit, a kapcsolódó hipotéziseket és a tesztelés eszközeit az 1. táblázat tartalmazza. A táblázatban leírt kérdések mind a disszertáció fő kutatási kérdése megválaszolásának irányába visznek, mely így hangzik: milyen tényezők befolyásolják a közép-európai képviselők politikusi szerepválasztását az Európai Parlamentben, és vannak-e jellegzetes különbségek az egyes szerepek között az EP-n belüli és kívüli tevékenységekben?

Azt ugyan előzetesen nem lehet megtippelni, hogy pontosan milyen tényezők befolyásolják a politikusi szerepeket, de a neoinstitucionalista szakirodalomból kiindulva lehet élni azzal a hipotézissel, hogy az intézményi szocializációhoz és a személyes preferenciákhoz kötődő változók egyaránt fontosak. A kérdés második felére pedig azzal a hipotézissel élek, hogy kimutathatók különbségek az egyes szerepek között az EP-n belüli és kívüli képviselői aktivitások formáiban (H1), tehát a különböző attitűdstruktúrák a tettekben is visszaköszönnének. A kutatást vezérlő kérdésben a politikusi szerepeket tehát függő és független változóként is vizsgálom. A fő kutatási kérdésre és a hipotézisre a 6.3 és a 7. fejezet elemzései alapján a Konklúzióban adok választ.

A fő kutatási kérdés megválaszolásához használt többváltozós elemzések változóit – további alkérdésekkel és a hozzájuk kapcsolódó hipotézisekkel – egyenként is alaposan megvizsgálom. Ezeket a leíró statisztikával elvégzett elemzéseket a H2, H3, H5 és H6 hipotézisekből kiindulva kutatom. A különböző szerepfelfogások felvázolásához szükséges dimenziókról faktorelemzés és klaszterelemzés segítségével a H4 hipotézis alapján készítek elemzést.

Első körben fontos tudni azt, hogy a cseh, lengyel, magyar, szlovák és szlovén képviselők miben hasonlítanak és miben különböznek a többi EP-képviselőtől? A főbb társadalmi-demográfiai változók, a politikai tapasztalat és a képviselők néhány

fontosabb attitűdje alapján azt a hipotézist tesztelem, miszerint a közép-európai képviselők már a csatlakozás utáni 10 évben is hasonlítottak (nemzeti elitjeik jellemzői alapján) a régi EU-15-ökből származó képviselőkhez (H2). E feltevés háttérében pedig az áll, hogy a nemzeti parlamentek a közép-európai rendszerváltások óta átestek egy professzionalizálódási perióduson (Ilonszki 2009), és mivel az EP-elit jórészt a nemzeti politikai elitből kerül ki, ez a megállapítás az EP-képviselőkre is igaz lehet.

Az előző fejezetben láthattuk, hogy a pártok, az európai képviselőcsoportok meghatározó szereppel bírnak az Európai Parlament belső működésének strukturálásában. Megkerülhetetlen ezért annak vizsgálata, hogy milyen hatással voltak a közép-európai képviselők a csatlakozás utáni első két teljes ciklusban az európai pártcsaládok kohéziójára? A sokszínűbbé, heterogénebbé váló európai képviselőcsoportokban nagyobb mértékben jelent-e meg a nemzeti alapú széthúzás vagy az ideológiai alapú összetartás felülírta a nemzeti érdekképviselést? Az EP képviselőcsoportok kohéziós indexei alakulásának vizsgálatával, illetve a nemzeti párthoz való lojalitás mértékéhez hasonlítva azt a hipotézist vizsgálom, hogy a közép-európai képviselők megjelenése nem gyengítette az Európai Parlament pártos jellegét (H3).

A „választási kapcsolat” hiánya miatt az előző fejezetben már szóba került a nemzeti politikával való kapcsolat kulcsfontossága az EP-képviselők számára. Egy EP-képviselőnek kétségtől két irányba is figyelnie kell, és döntő jelentőségű lehet az intézményen belüli és kívüli tevékenysége szempontjából, hogy a nemzeti vagy az európai szintet helyezi képviselétének fókuszába. Pártkormányzás hiányában a szakbizottságok kiemelkedő szerepe ugyancsak ismert adottság az EP világában. Az EP-képviselők mindegyikét beosztják a szakbizottsági struktúrába, ezért a képviselői lét első pillanatától felmerül a dilemma, hogy mennyi időt és energiát fordítson a politikus a policy-jellegű munkára. Ezt a kérdést minden képviselőnek meg kell válaszolni magának, hogy az EP-n belüli politikai stratégiáját ki tudja alakítani. Az erre adott válasz – ami egyben önelhelyezés is a szakpolitikai és politikai típusú munkavégzés skáláján – nagyban meghatározhatja, hogy a képviselő milyen jellegű, irányú, műfajú aktivitásokkal jeleníthető meg. Mindezek alapján azt állítom, hogy az európai-nemzeti és a szakpolitikai-politikai dimenziók olyan adottságok, amelyekhez tudatosan vagy sem, de minden EP-képviselő kialakít valamilyen kapcsolatot, és ezáltal hatással vannak

az EP-n belüli és kívüli viselkedésükre. A hipotézisem ebből következően az, hogy az európai-nemzeti és a szakpolitikai-politikai dimenziók alkalmasak a politikusi szerepek leírására (H4). A közép-európai képviselők körében vizsgálom e dimenziók érvényességét, és teszek kísérletet egy lehetséges szereptipológia felállítására.

Mivel nincs egységes választási rendszer az európai parlamenti választásokon, ezért azt is érdemes áttekinteni, hogy a különböző rendszerekben másként viselkednek-e a politikusok? A közép-európai országokban is többféle választási rendszeren keresztül választják az EP-képviselőket. Ezért azt a hipotézist vizsgálom, hogy azokban a választási rendszerekben, ahol a képviselőket nem zárt listás rendszerben választják, hanem a választóknak van lehetősége a személyiségekre is szavazni, ott aktívabbak a képviselők a hazai közéletben, a kampányban és az állampolgárokkal fenntartott kapcsolatokban (H5). E feltevést a közép-európai képviselők körében folytatott kérdőíves kutatásban a hazai közélettel való kapcsolattartás gyakoriságára és a kampányaktivitásra vonatkozó adatokkal tesztelem, választási rendszerek szerint vizsgálva.

Mivel a politikusi szerepek – Kaare Strøm (1997: 155) definíciójával – „stratégiák a szűkös erőforrások beosztására, konkrét célok elérése érdekében”, fontos elhelyezni az EP-n belüli politikusi viselkedést a korábbi karrierutak és a későbbi ambíciók fényében. A hipotézisem szerint a Scarrow (1997), illetve Verzichelli és Edinger (2005) által felvázolt karrierpályák már a csatlakozás utáni második ciklusban, a közép-európai képviselők között is tetten érhetők, és köthetők az EP-ben kirajzolódó politikusi szerepekhez. Eszerint nem igaz az, hogy az EP egy szimpla politikusi elfekvő lenne, hanem ugyanúgy fontos ugródeszkát jelent a nemzeti politikába való (új)bóli belépéshez vagy egy hosszú távú európai politikusi karrierhez is (H6). Feltételezésem szerint a közép-európai képviselők körében többségben vannak azok, akik az utóbbi két karriercél egyikét kívánják elérni.

1. táblázat. Kutatási kérdések, hipotézisek és a tesztelés eszközei

Kutatási kérdés	Hipotézis	Tesztelés eszközei
Milyen tényezők befolyásolják a közép-európai képviselők szerepválasztását az EP-ben, és vannak-e különbségek az egyes szerepek között az EP-n belüli és kívüli tevékenységekben?	Az intézményi szocializációhoz és a személyes preferenciákhoz kötődő tényezők egyaránt befolyásolják a politikusok szerepválasztását, és kimutathatók különbségek az egyes szerepek között az EP-n belüli és kívüli képviselői aktivitásokban (H1)	Többváltozós elemzések (a szerepek függő változók) A politikusi szerepek és az EP-n belüli és kívüli aktivitások összefüggései (a szerepek független változók)
Miben különböznek a közép-európai képviselők a többi EP-képviselőtől?	A közép-európai képviselők a nemzeti parlamenti elitjeik módján hasonlítanak és különböznek az EP átlagához képest (H2)	Társadalmi-demográfiai változók Politikai tapasztalat Képviselői attitűdök
Milyen hatással voltak 2004-2014 között a közép-európai képviselők az európai képviselőcsoportok kohéziójára?	A közép-európai képviselők nem gyengítették az európai képviselőcsoportok kohézióját (H3)	EP képviselőcsoportok kohéziós indexei Lojalitás a nemzeti párthoz
Lehet különböző szerepfelfogásokról beszélni a közép-európai EP-képviselők körében?	A közép-európai képviselők körében a nemzeti-európai uniós (képviselő fókusz) és a szakpolitikai-politikai (képviselő irány) dimenziók alkalmasak a politikusi szerepek leírására (H4)	Faktorelemzés és további kétváltozós elemzések a közép-európai EP-képviselők választai alapján (majd klaszterelemzés a csoportalkotáshoz)
Van különbség választási rendszerek szerint az EP-képviselők otthoni aktivitásában?	Azok az EP-képviselők, akiket nem zárt listás választási rendszerben választanak meg, aktívabbak a hazai közéletben, az EP-kampányban és az állampolgárokkal fenntartott kapcsolatokban (H5)	A hazai közélettel és az állampolgárokkal való kapcsolattartás rendszeressége Aktivitás az EP-kampányban
Milyen karrierutak jellemzőek a közép-európai EP-képviselőkre?	A „nemzeti politikai ugródeszka”, az „európai karrier” és a „politikai elfekvő” stratégiák egyaránt jellemzőek a közép-európai képviselőkre (H6)	A korábbi politikai pozíciók A jövőre vonatkozó karrierambíciók
Vannak különbségek az egyes szerepkategóriákba tartozó képviselők között az EP-n belüli aktivitásukat tekintve?	Vannak különbségek az egyes szerepkategóriákba tartozó képviselők között (H7) (A szakpolitikai és politikai megközelítések kimutathatók EP-n belüli képviselői aktivitásokban)	A politikusi szerepek és az EP-n belüli aktivitások összefüggései (a szerepek független változók)
Vannak különbségek az egyes szerepkategóriákba tartozó képviselők között az EP-n kívüli aktivitásukat tekintve?	Vannak különbségek az egyes szerepkategóriákba tartozó képviselők között (H8) (A nemzeti és európai uniós megközelítések kimutathatók az EP-n kívüli képviselői aktivitásokban)	A politikusi szerepek és az EP-n kívüli aktivitások összefüggései (a szerepek független változók)

Ezt követően külön kezelem a szerepek EP-n belüli és kívüli leképeződését a viselkedésre. Előbbi esetében azt a feltevést tesztelem, hogy vannak különbségek az egyes szerepkategóriákba tartozó képviselők között az EP-n belüli viselkedésben, és a politikusi szerepek szakpolitikai-politikai dimenziója kimutatható a képviselő által az EP-n belül választott aktivitások formáiban (H7). Egy EP-képviselőnek azonban természetesen nem korlátozódik a tevékenysége az intézményen belüli munkára, legalább olyan fontos a más uniós intézményekkel, a sajtóval, érdekképviselőkkel, állampolgárokkal való kapcsolattartás. Ezért azt a hipotézist is megvizsgálom, hogy vannak különbségek az egyes szerepkategóriákba tartozó képviselők között az EP-n kívüli munka tekintetében is, és a politikusi szerepfelfogásoknak a nemzeti-európai uniós dimenziója kimutatható az EP-n kívüli aktivitások jellegében (H8).

A hipotézisek teszteléséhez változatos forrásokat és adatokat használtam fel. A társadalmi-demográfiai változók kontextusba helyezéséhez nemcsak az utóbbi évek európai parlamenti elitkutatásait (Beauvallet et al. 2013, Scully et al. 2012, Edinger 2006, Verzichelli-Edinger 2005), hanem a közép-európai nemzeti parlamentekről szóló kutatások (melyek közül érdemes kiemelni Semenova, Edinger és Best 2014-es könyvének tanulmányait és Ilonszki 2009-es kötetét) eredményeit is feldolgoztam. A politikai tapasztalat elemzéséhez a közép-európai EP-képviselők életrajzai alapján saját adatbázist készítettem a főbb jellemzőkről. A pártkohézióval és az EP-n belüli, számszerűsíthetően dokumentált aktivitásokkal kapcsolatos adatokat a Votewatch tiszteletreméltóan alapos és részletes adatbázisából gyűjtöttem.

Az említett adatforrások mellett jelen disszertáció számos megállapítása (a képviselőlet tartalma, politikusi szerepek, képviselői attitűdök, politikai ambíciók, EP-n kívüli aktivitások gyakorisága, stb.) egy primer kutatáson, és az abból épített adatbázison alapul (a minta összetételét lásd az 2. táblázatban). Két hullámban, 2011. szeptember 5-16. és 2012. június 25-július 6. között összesen négy hetet töltöttem személyes kérdőíves interjúk készítésével a cseh, lengyel, magyar, szlovák és szlovén EP-képviselők körében. A kérdőív nagy részét a European Parliamentary Research Group 2010-es EP-képviselői kutatásának kérdései adták (ezeket a későbbi összehasonlíthatóság kedvéért szó szerint vettem át). Az EPRG 2010-es adatbázis egyben az EP átlagával, régi tagállamokkal (az ún. EU-15-ökkel) és az új tagállamokkal (EU-12) való összevetéshez is alapul szolgált. A hipotéziseim további tesztelése érdekében néhány új

kérdéssel kiegészítettem a kérdéssort, de a kérdőív gerince ugyanaz volt, mint amit a nemzetközi kutatócsoport korábban már használt az EP-képviselők körében (a 2011-2012-es interjúzásokhoz használt kérdőívet lásd a Mellékletben). Az egyéni kutatásra az EPRG 2010-es kutatásának gyengébb közép-európai elemszáma miatt volt szükség (különösen rossz volt az elérés a magyar képviselők körében: az EPRG a 22 képviselőből négytől kapott válaszokat). A négy hét plusz kutatás nagyon pozitív eredményekkel zárult: a lengyelek kivételével mind a négy másik közép-európai országból nagyobb számban sikerült elérni képviselőket, mint az EPRG eredeti mintájában.

2. táblázat. A közép-európai EP-képviselők tagállamok és képviselőcsoportok szerinti bontása, az összes közép-európai képviselő és a mintában szereplők között (2009-2014-es ciklus)

Ország	EP képviselőcsoport	Összes közép-európai EP-képviselő	Képviselők száma a mintában	Adatok forrása
Csehország	ECR	9	3	BNA
	S&D	7	4	EPRG
	GUE/NGL	4	2	BNA
	EPP	2	1	EPRG
Lengyelország	EPP	28	9	EPRG
	ECR	15	2	EPRG
	S&D	7	1	EPRG
	Független	3	3	BNA
Magyarország	EPP	14	5	BNA
	S&D	4	4	BNA
	ECR	1	-	-
	EPP	6	4	3 BNA + 1 EPRG
Szlovákia	S&D	5	1	BNA
	ALDE	1	1	EPRG
	EFD	1	-	-
	EPP	3	2	BNA
Szlovénia	S&D	2	2	BNA
	ALDE	2	1	BNA
	Összes képviselőcsoport	114	45	

Megjegyzések: BNA = Bíró-Nagy András 2011-2012-es kutatása, EPRG = European Parliamentary Research Group 2010-es kutatása

Az egyes képviselőcsoportok létszáma a 2009-2014-es ciklus kezdeti állapotát mutatja. Ciklus közben a lengyel és a szlovén delegáció egy-egy európai néppárti képviselővel gyarapodott.

A végső adatbázis építésénél pártonként tekintettem át a két kutatás elérési eredményességét. Minden esetben abból a kutatásból emeltem be adatokat az adatbázisba, amelyik az adott párt EP-képviselői közül többet tudott sikeresen lekérdezni. Azonos elérésnél a saját eredményeimet használtam a továbbiakban, mivel

az én felmérésemben további kontrollkérdéseket is beemeltem. Összességében a két kutatás nagyon jól kiegészítette egymást: mindkét projekt eljutott olyan pártok képviselőihez, amelyekhez a másik nem, vagy csak jóval gyengébb arányban. Ennek eredményeként az összes közép-európai képviselő közel 40 százalékát (45 főt) kitevő adatbázist sikerült felépíteni, ami más EP-kutatásokkal összehasonlítva is jó aránynak számít. Julien Navarro (2008) az EP-szereptipológiáját a képviselők alig több mint 10 százalékának meginterjúvolását követően állította fel. Az EPRG 2010-es teljes lekérdezési aránya pedig hivatalosan 36,8 százalék (270 fő) volt, de ha azokat vesszük figyelembe, akik a kérdőívet valóban érdemben ki is töltötték, akkor az elérés jóval gyengébbnek volt mondható. A bal-jobb vagy az európai integrációs skálára például az összes képviselő 24 százaléka válaszolt (Scully et al. 2012: 675). A hiányos válaszadás miatt kieső képviselők relatív nagy aránya az EPRG kutatásában valószínűleg összefüggésben van a választott módszertannal. Az EPRG megbízásából az Ipsos-MORI 2010. április és november között online módszerrel készítette az EP-kutatását (további módszertani részletekért lásd Scully et al. 2012: 673-674). Azokat a kérdőíveket vettem át a végső adatbázishoz, amelyeket a válaszadók teljesen kitöltöttek. Ez a kritérium a személyes adatfelvétel esetében maradéktalanul teljesült.

Egyéni kutatásom keretén belül Brüsszelben és Strasbourgban összesen 33 interjút készítettem, amelyből a pártonkénti eredményességi szelekciós mechanizmus után 26 adatsor került be a végleges adatbázisba. Ezt az EPRG kutatásából további 19 (kétharmadrészt lengyel) képviselő válaszaival egészítettem ki. A két kutatás releváns részeinek egyesítésével egy olyan végső adatbázis jött létre, amely pártcsaládok és tagállamok szerint is viszonylag reprezentatív eredményeket kínál. Összességében az így kapott adatbázis az akkori közép-európai EP-képviselők 39,5%-át fedte le. Fontos hozzátenni, hogy mindkét kutatás teljes elérésre törekedett. Az EPRG az összes EP-képviselőt, egyéni kutatásom a vizsgált öt közép-európai ország valamennyi képviselőjét megszólította e-mailben (több körben). A 39,5%-os válaszadási arány még kedvezőbbnek tekinthető, ha csak azokat a képviselőket tekintenénk a sokaságnak, akik valóban aktívak az EP-ben. Ha azon közép-európai EP-képviselőket vesszük figyelembe, akik az összes szavazás legalább 85%-án részt vettek, akkor a minta lefedettsége máris 68%-ra ugrik.

Egyedül az euroszeptikus Európai Konzervatívok és Reformerek (ECR)

képviselőcsoport (3. táblázat) és a lengyel delegáció (4. táblázat) számít némileg alulreprezentáltnak. Ennek fő oka azonban ugyanaz: a Jog és Igazságosság (PiS) képviselőinek nagyon alacsony választási hajlandósága. Saját kutatásomban a többszöri felkérés ellenére az eredetileg 15 (kutatásom lebonyolításakor már csak 11) fős PiS delegációból egyetlen képviselőt sem sikerült elérni, míg az EPRG kérdőívét is mindössze három képviselőjük töltötte ki (ebből kettő volt használható). Mivel a PiS az egész régióból a második legtöbb képviselővel vágott neki a 2009-es ciklusnak, joggal feltételezhető, hogy nagyobb választási hajlandóságuk némileg jobbra és a nemzeti szuverenitás támogatása irányába húzhatta volna a régiós átlagot (ezzel az aspektussal részletesen foglalkozik a 3.3 alfejezet).

3. táblázat. A közép-európai EP-képviselők képviselőcsoportok szerinti megoszlása az összes közép-európai és a mintában szereplő képviselők arányában (százalék)

EP képviselőcsoport	Arány az összes közép-európai képviselő között	Arány a mintában
EPP	46,5	46,7
S&D	21,9	26,7
ECR	21,9	11,1
GUE/NGL	3,5	4,4
ALDE	2,6	4,4
EFD	0,9	0
Független	2,6	6,7

Megjegyzés: Az egyes képviselőcsoportok aránya a 2009-2014-es ciklus kezdeti állapothoz képest került számításra.

A cseh jobboldali Polgári Demokrata Párt (ODS) képviselői nagyobb nyitottságának köszönhetően a minta 11 százaléka így is az ECR-ből kerül ki. Az euroszeptikus ECR általában véve elutasító magatartása nem korlátozódik a közép-európai képviselőikre: az ECR az EPRG teljes EP-re vonatkozó adatbázisában is a leginkább alulreprezentált képviselőcsoport volt. A politikai erőviszonyok szempontjából jóval fontosabb azonban, hogy a közép-európai adatbázisban reprezentativitás szempontjából megegyezik a legnagyobb képviselőcsoport, az Európai Néppárt (EPP) aránya az összes és a mintában szereplő képviselő között, és a radikális baloldali és liberális csoportokban sincs érdemi eltérés. A szocialista frakcióhoz (S&D) tartozók is csak enyhén felülreprezentáltak, míg a független képviselők (a gyakorlatban: a jobbikos képviselők) súlya felértékelődött a mintában azzal, hogy mindhárman rendelkezésre álltak.

4. táblázat. A közép-európai EP-képviselők tagállamok szerinti megoszlása az összes közép-európai és a mintában szereplő képviselők arányában (százalék)

Ország	Arány az összes közép-európai képviselő között	Arány a mintában
Csehország	19,3	22,2
Lengyelország	43,9	26,7
Magyarország	19,3	26,7
Szlovákia	11,4	13,3
Szlovénia	6,1	11,1

Megjegyzés: Az egyes tagállamok aránya a 2009-2014-es ciklus kezdeti állapothoz képest került számításra.

A tagállami reprezentativitás tekintetében a lengyelek viszonylagos alulreprezentáltjának (a minta 26,7 százaléka lengyel, az összes képviselő körében arányuk 43,9 százalék) következményeként a többi közép-európai ország súlya enyhén megnőtt. Ettől függetlenül a lengyelek (holtversenyben a magyarokkal) adják a legtöbb képviselőt a mintába, ami kiválóan elemezhetővé és összehasonlíthatóvá teszi képviselőit. A 4. táblázat jelzi, hogy a kifejezetten jó, 50 százalék feletti elérési arány a magyar és a szlovén képviselőket kicsit jobban, a 45 százalék körüli lekérdezési ráta a cseh és a szlovák képviselőket ennél kevésbé, de némileg így is felülreprezentálja. Ezen eltérésektől a méretbeli különbségekből fakadó természetes arányok - a lengyel esettől eltekintve – azonban nem borulnak fel. A szlovének vannak jelen a legkevesebb képviselővel a mintában, őket a szlovákok és a csehek követik.

3. Közép-európai képviselők az Európai Parlamentben

A csatlakozás óta eltelt két teljes EP-ciklus több dolgot is lehetővé tesz jelen kutatás számára. Egyrészt a két ciklus adatai alapján összehasonlíthatóvá válnak a közép-európai régióból érkező EP-képviselők jellemzői. Másrészt arról is sokat megtudhatunk, milyen különbségek voltak a régi és új tagállamok között a 2004-es bővítést követően, és mik maradtak meg ezek közül a csatlakozás utáni második öt évre. Harmadrészt adja magát az összehasonlítás lehetősége a nemzeti parlamenti elitekkel – a szocio-demográfiai változók vizsgálatakor erre is kitérek.

E fejezetben három szempont alapján elemzem a közép-európai képviselők első tíz évét az Európai Parlamentben. Elsőként a képviselők társadalmi-demográfiai hátterét tekintem át. Azt vizsgálom, hogy életkor, nem és iskolai végzettség tekintetében milyen hasonlóságok és különbségek vannak a nemzeti parlamenti elitek és az ezen országokból Brüsszelbe/Strasbourgba kerülő EP-képviselők között. Fontos szempont az is, hogy az EP átlagához képest mennyire mutatnak hasonló jellemzőket a közép-európai EP-képviselők. E téren a politikai tapasztalatot, a nemzeti politikában betöltött korábbi pozíciókat is bevonom az elemzésbe.

A közép-európai EP-képviselők első tíz éve vizsgálatának második elemzési szempontja az intézményen belül megszerzett vezető pozíciók értékelése. Az EP Elnökségébe és a szakbizottságok elnöki posztjaira a két ciklus alatt négy alkalom is volt bekerülni. Itt arra vonatkozóan vonhatunk le következtetéseket, hogy milyen mértékben sikerült a régió politikusainak beilleszkedése egyenrangúra, mennyire fértek oda a fontos pozíciókhoz a csatlakozás utáni két ciklusban.

A fejezet harmadik részében a közép-európai képviselőket attitűdjeik alapján helyezem el az Európai Parlamentben. A bal-jobb és az európai integráció-nemzeti szuverenitás skálákon felvett közép-európai pozíciókat a régi tagállamok (EU-15), az új tagállamok (EU-12) és az EP egészének átlagával is összevetem, valamint pártcsoportok és a régióon belüli országok szerint is elemzem. Az európai integrációval kapcsolatos attitűdöket mélyebben is megvizsgálom az uniós szabályozási hatáskörökre és az EP potenciális

hatáskörbővülésére vonatkozó adatsorok beemelésével.

3.1 A közép-európai képviselők társadalmi-demográfiai háttere

Életkor

Életkor szempontjából a 2000-es években az átlagos EP-képviselő az ötvenes éveinek elején járt (5. táblázat). A 2004-2009 és a 2009-2014-es ciklusokat megkezdő Európai Parlament átlagos életkora szinte teljesen megegyezett (51,3 és 51,2 év). Az újonnan érkező közép-európai kontingens valamennyi országának átlagéletkora alacsonyabb volt 2004-ben, mint az EP átlaga. A legfiatalabb csapatot a magyar képviselők alkották (45,8 év), és bár a magyar csapat átlagéletkora jelentősen nőtt a következő ciklus elejére (49,2), ez az állítás a következő öt évre is igaz maradt.

5. táblázat. A közép-európai EP-képviselők társadalmi-demográfiai háttere a 2004-2009-es és a 2009-2014-es ciklusok elején (az adott nemzethez tartozó képviselők százalékában)

		Átlagéletkor a ciklus elején (év)	Nők aránya	Felsőfokú végzettség
Csehország	2004	49,5	20,8	95,8
	2009	49,8	18,2	90,9
Lengyelország	2004	50,1	13	100
	2009	47,8	22	100
Magyarország	2004	45,8	33,3	100
	2009	49,2	36,4	100
Szlovákia	2004	50,6	35,7	100
	2009	53,2	38,5	100
Szlovénia	2004	49,7	42,9	100
	2009	50,7	28,5	100
Összes EP-képviselő	2004	51,3	31	n.a.
	2009	51,2	34	70

Forrás: saját gyűjtés, Verzichelli-Edinger (2005), Beauvallet et al. (2013)

A magyar és a lengyel delegációkra a nagy életkori különbségek voltak jellemzőek. 2004-ben a régió belül e két országból kerültek ki a legidősebb és a legfiatalabb

képviselők. A tíz legfiatalabb képviselőből hatan lengyelek (köztük az egész közép-európai régió legfiatalabb EP-képviselője, a 27 éves, később a Lengyel Családok Ligája pártelnökévé váló Wojciech Wierzejski), négyen magyarok (köztük a 28 éves szocialista Harangozó Gábor volt a legfiatalabb) voltak. A tíz legidősebb képviselőből nyolcan jöttek Lengyelországból (a 74 éves Jan Kulakowski volt a rangidős, de a Szolidaritás mozgalom ismert alakja, a későbbi külügyminiszter Bronislaw Geremek is már 71 éves volt EP-képviselővé választásakor). Melléjük még az akkor 64 éves fideszes Schöpflin György és a 63 éves cseh szociáldemokrata Richard Falbr fért be.

A lengyel és a magyar képviselőcsoport összetétele jól mutatta, hogy egyaránt kerültek be olyanok, akik politikai pályájuk elején az európai szintér felé fordultak, és olyanok is, akik pályafutásuk utolsó állomásaként tekintettek az Európai Parlamentre. A magyar képviselők közül jó példa az előbbire két fideszes politikus: Járóka Livia 29, Gál Kinga 33 évesen, hazai parlamenti tapasztalat nélkül, több cikluson keresztül tartó európai karrier reményében vágtak bele az európai parlamenti munkába. A magyar veteránok (60 év felettiek) között a londoni professzorból EP-képviselővé váló Schöpflin mellett találjuk a Horn-kormány munkaügyi miniszterét, Kósáné Kovács Magdát, az Antall-kormány népjóléti miniszterét, Surján Lászlót, a korábbi olimpiai bajnok sportoló Schmitt Pált és a korábbi fideszes országgyűlési képviselőt, Barsiné Pataky Etelkát. Ebből a korosztályból egyedül Schmittnek vezetett az útja az EP után a magyar politikába, a többieknek Brüsszel és Strasbourg a magyar belpolitikai karrier lezárását jelentette. A 2004-ben bekerült lengyel veteránok nagy többsége csak egy ciklust vállalt az EP-ben, a korábbi miniszterelnök (és a 2009-ben az EP elnökévé választott) Jerzy Buzek, illetve a szocialista Adam Gierek kivételével (2014-ben mindketten már a harmadik ciklusukat kezdték az EP-ben, jóval hetven év felett).

A fiatal képviselők derékhada a 2009-2014-es ciklusban is a lengyel és a magyar képviselők közül került ki. A tíz legfiatalabb között hat lengyel, három magyar és egy szlovák képviselőt találhattunk. A Robert Fico SMER-jéhez tartozó Katarina Nevedalova és a jobbikos Szegedi Csanád voltak a legifjabbak a maguk 26 évével, de hat lengyel képviselő (köztük a Polgári Platform színeiben bejutó Jaroslaw Walesa, a korábbi elnök Lech Walesa fia) is fiatalabb volt 35 évesnél. A magyar képviselők közül a még mindig nagyon fiatal Járóka Livia és az EP egyetlen süket-néma képviselője, a szintén fideszes Kósa Ádám volt még 35 év alatti a ciklus kezdetén.

A második ciklusukat kezdő veterán magyarok (Schöpflin, Surján, Schmitt) mind a tíz legidősebb közép-európai képviselő között voltak 2009-ben, ahogy a már említett Buzek, Gierek, illetve Falbr is. A többi régiós ország idősebb politikusai is felkerültek a rangidősök közé. A szlovák Eduard Kukan (a Dzurinda-kormányok külügyminisztere) 69 évesen váltott a brüsszeli és strasbourgi munkára. Mellette a Magyar Koalíció Pártja színeiben 2004 óta EP-képviselő Bauer Edit is idetartozott. Két korábbi vezető szlovén politikus is a legtapasztaltabbak közé számított: a független Szlovénia első miniszterelnöke, a 61 éves Alojz Peterle, és a volt szlovén külügyminiszter, a 66 éves Ivo Vajgl.

A 2004-2009-es ciklus cseh, szlovák és szlovén képviselői között kisebb volt az életkorbeli differencia: a képviselők túlnyomó többsége a negyvenes és ötvenes éveiben járt. 2004-ben a legfiatalabb cseh (Tomas Zatloukal) és szlovák (Monika Flasikova Benova) képviselő egyaránt 35, a szlovén (Romana Jordan) 38 éves volt. A legidősebb cseh a fent említett Falbr, Szlovákiából a 63 éves felvidéki magyar Duka-Zólyomi Árpád, Szlovéniából a 62 éves Mojca Drnar Murko volt a rangidős. 2009-ben a legfiatalabb cseh a jobboldali ODS 37 éves képviselője, Andrea Ceskova, a szlovének legifjabbja a korábbi brüsszeli tudósítóból képviselővé vált 38 éves szociáldemokrata Tanja Fajon volt.

Életkor tekintetében az EP-képviselők nem térnek el jelentősen a nemzeti parlamenti elitektől. Utóbbiakat minden közép-európai országban a negyvenes éveik második felében járó képviselők jellemzik (Mansfeldová 2011). Az EP és a nemzeti elitek közötti életkorbeli hasonlóságot jól illusztrálja, hogy míg a 2004-es magyar EP-képviselők némileg fiatalabbak (45,8 év) voltak, mint a két évvel később megválasztott magyar parlament (50,5 év), addig a 2009-es EP-képviselők már átlagosan idősebbek (49,2 év) voltak, mint a 2010-ben jelentős átrendeződésen, egy kritikus választáson (Enyedi-Benoit 2011) átesett magyar Országgyűlés (47,3 év, Ilonszki-Schwarz 2014: 61).

A cseh, a lengyel és a szlovén adatok is mutatják az EP-elit és a nemzeti elit közötti hasonlóságot. A 2004-es cseh EP-képviselők (49,5 év) átlagosan szinte pontosan annyi idősek voltak, mint a nemzeti parlamenti elit (49 év), de a 2010-es parlamenti

választásokon jelentősen átrajzolódó cseh pártrendszer – melyben két új párt is megjelent – már egy a 2009-es cseh EP-delegációnál (49,8 év) fiatalabb nemzeti parlamentet eredményezett (47,2 év, Mansfeldová 2014: 44). A sok politikai veteránt az EP-be küldő lengyelek első európai képviselőcsoportja négy évvel idősebb volt, mint a nemzeti parlament átlagéletkora (2005-ben 46,6 év), de a következő ciklusban (EP 2009: 47,8 év, a Szejm 2007-ben: 47,4 év) már szinte teljesen megegyezett a kettő (Wasilevski – Betkiewicz 2014: 85). A szlovén EP-képviselők mindkét ciklusban egy hajszálnyival idősebbek voltak, mint a nemzeti elit, de a különbség nem számottevő. 2004-ben a szlovén parlament átlagéletkora 48,1 év, míg az EP-képviselőké 49,7 év volt. Öt évvel később a szlovén EP-képviselők átlagosan 50,7 évesek voltak, ami kevesebb, mint egy évvel volt több, mint az egy évvel korábban megválasztott szlovén parlament (49,9 év) átlagéletkora (Mansfeldová 2011: 135).

Fontos hangsúlyozni, hogy az EP-képviselők átlagéletkora tehát a demokratikus átmenet után stabilizálódott, konszolidálódott (és így az 1990-es évek elejéhez képest idősebbé váló) közép-európai parlamenti elitek korösszetételével mutat hasonlóságot (Ilonszki-Edinger 2007). Annak ellenére tehát, hogy az EP-képviselők minden közép-európai országból egy újonnan létrejövő elitcsoportot jelentettek, nem az 1990-es évek elejének ad-hoc elitfolyamatainak leképeződése történt európai szinten, hanem a professzionalizálódott nemzeti elit nyert egy újabb platformot, ahol egyaránt jutott hely nagyon tapasztalt, a nemzeti politikából visszavonuló veteránoknak, a helyi és nemzeti politikában tapasztalatot szerzett közepgenerációnak és a feltörekvő fiataloknak.

Nem

Nyugat-Európából nézve a nők aránya a közép-európai nemzeti parlamentekben a rendszerváltás óta kifejezetten alacsony. Az első demokratikus választások a régió minden országában „traumatikus eredményt hoztak a női képviselet szempontjából” (Ilonszki 2009: 185), és bár azóta szinte mindenhol nőtt a női képviselők aránya, a közép-európai parlamentek erősen férfiközpontú jellege továbbra is tény. A régió egyetlen kivétele, ahol még érdemi növekedésről sem beszélhetünk, Magyarország. A magyar Országgyűlésben 1990-ben 8,2 százalék volt a nők aránya, és azóta sem ment 10 százalék fölé. Az EP-képviselőkkel való összehasonlítás szempontjából fontos

igazodási pontokon, 2006-ban 9,8, négy évvel később 9,1 százalék volt a női képviselők aránya (Ilonszki-Schwarz 2014: 61). Ez az arány még régiós összehasonlításban is sereghajtó pozícióba helyezte Magyarországot. A lengyeleknél a 2000-es években a nők aránya stabilan 20 százalékos szintre állt be – a rendszerváltáskor ők is tíz százalék alatti szintről indultak (Wasilevski-Betkiewicz 2014: 45). A cseheknél 2006-ban 15, 2010-ben már 22 százalék volt a női képviselők aránya. A 2000-es években a szlovákoknál és a szlovéneknél is arányaiban több nő volt tagja a parlamentnek, mint Magyarországon: 2006-ban Szlovákiában 19, 2008-ban Szlovéniában 13 százalék (Mansfeldová 2014: 135).

A nemzeti parlamenti arányokhoz mérten figyelemreméltó, hogy a 2004-es magyar, szlovák és szlovén EP-képviselők között még a teljes EP átlagánál (31 százalék) is magasabb volt a női képviselők aránya (5. táblázat). A magyar képviselők 33,3, a szlovákok 35,7 és a szlovének 42,9 százaléka volt nő – ez jócskán meghaladja e három ország nemzeti parlamentjeinek szintjét. A 2004-es lengyel csapat volt a közép-európai régióból a leginkább férfiak által dominált, olyannyira, hogy még a nemzeti parlamenti átlagot is alulmúlta a nők aránya (mindössze 13 százalék volt az 54 fős nemzeti delegációban). A cseheknél minden ötödik képviselő volt nő, ami valamivel magasabb volt az akkori nemzeti parlamenti szintnél. A 2009-2014-es ciklusban az öt közép-európai országból háromban stabilizálódott a nők aránya a 2004-es szint közelében. A cseheknél ez valamivel húsz százalék alatti, a magyaroknál és a szlovákoknál 36-38 százalékos szintet jelentett, ami ismét azt jelentette, hogy utóbbi két ország a teljes EP-átlagnál (mely 2009-re 34 százalékra nőtt) nagyobb arányban küldött női képviselőket. A lengyelek 2009-es képviselői között a nemzeti parlamenti mintának megfelelő arányban (22 százalék) voltak nők, míg a szlovénok közötti, első ránézésre nagyarányúnak tűnő visszaesést (42,9 után 28,5 százalék) a kis elemszám okozza: a 2009-2014-es ciklus elején a korábbi három helyett két nő került be a hét fős nemzeti delegációba.

Összességében megállapítható, hogy a 2004-es lengyel delegáció kivételével a két ciklus közép-európai EP képviselőcsoportjai gender szempontból legalább hozták a nemzeti parlamentjeik átlagát, de Magyarország, Szlovákia és Szlovénia még magasasan felette is volt, sőt ezen országokban az EP átlagához képest is jónak volt mondható a nők reprezentáltságának szintje. E három ország a 2004-ben csatlakozott tíz ország átlagát (22,8 százalék) is erősen felfelé húzták, és több nyugat-európai országnál

(Belgium, Németország, Nagy-Britannia, Olaszország, stb.) is nagyobb arányt tudott felmutatni (Verzichelli-Edinger 2005: 270).

Végzettség

A közép-európai parlamentek egyik ismert jellemzője, hogy a nyugat-európai törvényhozásokhoz képest sokkal magasabb a felsőfokú végzettségűek aránya. A magas arány okaként tarthatjuk számon a rendszerváltás előtti korszak örökségét, amikor a hivatalos végzettség tekintélyt biztosított, és ezt később az értelmiség előnyére tudta fordítani a rendszerváltásoknál. Ilonszki Gabriella (2009: 181) kiemeli, hogy a közép-európai országokban „egyrészt a szelekciót végzők is fontosnak tarthatták ezt a szempontot, másrészt a választók is ezt feleltették meg a politikusi képességeknek”. A közép-európai nemzeti parlamenti képviselők magas végzettsége egyben az elit újratermelődésének egyik fontos forrása is lehet, az egyes országokban a parlamenti karriernek szinte alapfeltétele a felsőfokú végzettség. Ez annak fényében különösen figyelemreméltó, hogy a rendszerváltás előtt és után is alacsonyabb volt az egyetemi vagy főiskolai diplomát szerzők aránya a közép-európai országokban, mint tőlünk nyugatabbra.

A kiemelkedően magasan képzett parlamenti elit nemcsak közép-európai sajátosság, tágabb körben, a posztkommunista blokkra is igaz (Ilonszki-Edinger 2007). A visegrádi országok mellett a balti országokat, Romániát, Horvátországot és Oroszországot is tartalmazó, 1990-2005 közötti időszakot feldolgozó elitkutató adatbázisból kiderül, hogy az átlag a teljes időszakra vetítve a 90 százalékot közelíti (a legmagasabb felsőfokú végzettségi arányt a litván, az orosz és a magyar parlament mutatják). A vizsgált posztkommunista országok közül hosszú időn keresztül Csehország és Lengyelország lógott ki lefelé, de mindkét országban a 80 körüli érték azt jelentette, hogy európai összehasonlításban magas a felsőfokú végzettségűek aránya. A cseh parlamenti képviselők 77 százaléka rendelkezett egyetemi vagy főiskolai végzettséggel 1992-ben, ez 2002-ben ment először 80 százalék fölé, majd 2010-ben 83 százalékra nőtt (Mansfeldová 2014: 46). Lengyelországban a rendszerváltás utáni első parlamenti ciklusban ez az arány 75 százalék volt, ez ment fel a hatodik, 2007-ben kezdődő ciklusban 90 százalékra (Wasilewski-Betkiewicz 2014: 90). A mintában nem szerepelt,

de kutatásunk szempontjából érdemes kiegészíteni a szlovén parlament adataival, amelyek elmaradnak a régióban megszokott arányoktól. Szlovéniában stabilan 80 százalék alatti volt az arány (2000-ben 78, 2004-ben 74), ami a 2008-as parlamenti választások után nagyot zuhant: az akkori képviselők 64 százalékának volt felsőfokú végzettsége.

A magyar parlamenti elit már 1990-ben is kiemelkedően nagy arányban (87 százalék) szerzett felsőfokú diplomát, majd ez a jellemzője stabilan meg is maradt az Országgyűlésnek (2006-ban 91, 2010-ben 87 százalék). A 2010-es ciklus néhány százalékpontos visszaesését a magyar pártrendszer átalakulása okozta. Az újonnan bekerülő pártok képviselői közül nagyobb arányban akadtak olyanok, akik még nem fejezték be egyetemi-főiskolai tanulmányaikat – a jobbikosok között 70, az LMP-sek között 81 százalékának volt meg a diplomája (Ilonszki-Schwarz 2014: 67).

A közép-európai nemzeti parlamentek trendjei már előrejelzik, hogy az EP-képviselők is magasan képzettek, de az EP-képviselői önéletrajzok elemzése még a nemzeti szinthez képest is kiemelkedő eredményt hozott. A 2004-ben és 2009-ben EP-képviselői mandátumot nyert politikusok nyilvános életrajzait átvizsgálva azt találtam, hogy a 2004-es, 123 fős csapatból mindössze egy képviselőnek (a cseh kommunisták színeiben íróból EP-képviselővé váló Daniel Strojňak) nem volt egyetemi vagy főiskolai diplomája. 2009-ben is mindössze két olyan (szintén cseh) képviselő volt, akinek hiányzott a felsőfokú tanulmányok befejezése: a szociáldemokrata Robert Dusek és a Polgári Demokratikus Párt (ODS) politikusa, Edvard Kožušník. Mindez azt jelenti, hogy a 2004 óta nem választottak meg olyan politikust EP-képviselőnek Lengyelországból, Magyarországról, Szlovákiából és Szlovéniából, akinek ne lett volna felsőfokú végzettsége.

Megállapítható tehát, hogy az egyetemi-főiskolai tanulmányok a közép-európai régióban gyakorlatilag alapkövetelménynek tekinthetők az európai parlamenti karrierhez. Verzichelli és Edinger (2005: 268) rámutat, hogy a 2004-ben csatlakozott tíz ország (a lakosságszámból adódóan az EP-képviselőik háromnegyedét a közép-európai öt ország adja) európai parlamenti képviselőinek 48 százaléka még PhD-fokozattal is rendelkezett. A két szerző kiemeli azt is, hogy a közép- és kelet-európai EP-képviselők nyugat-európai társaik előtt járnak az intézményesített kulturális tőke terén, és a

rendszerátalakítás előtti időszak erős hangsúlya a műszaki és természettudományokon megmutatkozott a képviselők diplomáin is. Ezt támasztják alá a 2009-2014-es ciklus EP-képviselőinek szocio-demográfiai elemzését elvégző Beauvallet és társai (2013: 7) is. A 2009-es Európai Parlamentben tíz képviselőből hét végzett egyetemen vagy főiskolán, és a teljes intézmény tekintetében jellemzőbb a társadalomtudományi vagy a jogi háttér, mint a műszaki vagy a természettudományos.

Politikai tapasztalat

A képviselői életrajzok elemzéséből az is jól látható, hogy a 2004-es csatlakozást követő tíz évben a közép-európai országokból nemzeti politikai tapasztalattal gazdag képviselők kerültek be az Európai Parlamentbe. A 6. táblázat adatai bizonyítják, hogy a régió öt országából az összes EP-képviselő átlagához képest mindkét ciklusban jóval nagyobb volt a nemzeti parlamenti tapasztalattal rendelkező képviselők aránya. A csehek kivételével ugyanez igaz a korábbi kormányzati szerepekre is: a lengyel, magyar, szlovák és szlovén képviselők az EP átlagánál nagyobb mértékben vehettek részt korábban kormányzati munkában, és foglaltak el miniszteri vagy államtitkári posztot. Ebből megállapítható, hogy a közép-európai képviselők között az első két ciklusban az uniós átlagnál több volt a politikai szenior, tehát az olyan képviselő, aki már egy jelentős otthoni karrier után váltott európai pályára. Ezek a számok a 2009-2014-es ciklusra és a közép-európai régióra is érvényessé teszik Ilonszki és Jáger (2006: 223) eredetileg az első ciklusos magyar képviselőkre vonatkozó megállapítását, miszerint a képviselők jó része „jobban kötődik a hagyományos nemzeti pártpolitikához, mint az átlagos európai parlamenti képviselő”.

6. táblázat. A közép-európai EP-képviselők politikai tapasztalata a 2004-2009-es és a 2009-2014-es ciklusok elején (az adott nemzethez tartozó képviselők százalékában)

		Vezető párt-tisztség*	Nemzeti parlamenti képviselő	Korábbi kormányzati szerep**	Helyi és regionális politikai tapasztalat	Újra-választott EP-képviselő
Cseh-ország	2004	41,7	54,1	12,5	50	-
	2009	50	54,5	13,6	63,6	63,6
Lengyel-ország	2004	37	50	22,2	33,3	-
	2009	36	62	22	40	40
Magyar-ország	2004	29,2	54,1	29,2	12,5	-
	2009	36,3	54,5	27,2	13,6	54,5
Szlovákia	2004	50	71,4	28,6	28,6	-
	2009	76,9	76,9	23,1	38,5	53,8
Szlovénia	2004	57,1	57,1	42,9	42,9	-
	2009	28,5	71,4	71,4	42,9	42,9
Összes EP-képviselő	2004	n.a.	39	16	46	54
	2009	n.a.	34	16	47	49

*Vezető párttiszségként estek számításba: pártelnök, alelnök, elnökségi tag, frakcióvezető

**Korábbi kormányzati szerepnek miniszteri vagy államtitkári megbízatást tekintettem.

Forrás: saját adatgyűjtés, Beauvallet et al. (2013)

A közép-európai országokban a kiválasztás körülményeiben továbbra is meghatározó a nemzeti parlamentben szerzett tapasztalat, olyannyira, hogy ezen országokban az országgyűlési múlttal rendelkezők aránya még a 2009-2014-es ciklusban is jóval felette volt az Európai Parlament 1979-es adatának (45 százalék) – márpedig uniós átlagban a nemzeti parlamenti tapasztalat rekrutációbeli fontossága azóta jelentősen csökkent (Corbett et al. 2011: 55, Beauvallet et al. 2013: 6). Az induló 45 százalékról 1984-ben 35 százalékra csökkent a hazai parlamenti képviselői háttérrel érkező képviselők aránya az EP-ben, majd 1999-re ez már csak 28 százalék volt (7. táblázat). 2004-ben elsősorban az újonnan csatlakozó tíz országból érkező képviselőknek – akiknek 57 százaléka volt nemzeti parlamenti képviselő – köszönhetően ugrott fel az arány 39 százalékra, majd a teljes EP-átlag annak ellenére ismét csökkent 2009-ben (34

százalékra), hogy a kelet-közép-európai országokban a hazai parlamenti mandátum továbbra is fontos rekrutációs bázisnak számított.

Az öt közép-európai országból sehol sem volt 50 százalék alatti az otthoni parlamenti képviselők aránya, a két ciklus egyikében sem. A parlamenti háttér a régióban tehát az uniós átlagnál jóval fontosabbnak tűnik, előnyösnek számít a kiválasztás folyamatában. Kiemelkedően igaz ez Szlovákiára, ahol szinte elengedhetetlen, hogy valaki korábban már megjárja a hazai parlamentet. A 2004-2009-es ciklus elején a szlovák EP-képviselők 71, a 2009-2014-es ciklus kezdetén pedig 77 százalék volt már hazájában képviselő. A szlovákokhoz hasonlóan a lengyelek és a szlovének esetében is nőtt a második ciklusra a nemzeti parlamenti tapasztalattal bíró EP-képviselők aránya: előbbiben 50-ről 62 százalékra, utóbbiban 57-ről 71 százalékra. A cseh és a magyar 2009-es csapat tartotta az öt évvel korábbi szintet, de ez mindkét országban már eleve magas, jóval az EP-átlag feletti arányt jelentett (54 százalék).

7. táblázat. Az európai parlamenti képviselők nemzeti parlamenti és kormányzati háttere (1979-2009, százalék)

	Nemzeti parlamenti tapasztalat	Nemzeti kormányzati tapasztalat
EP 1979	45	16,7
EP 1984	35	13
EP 1989	26	14,1
EP 1994	30	10,5
EP 1999	28	10,2
EP 2004	39	16
EP 2009	34	16

Forrás: Verzichelli-Edinger (2005: 269), Beauvallet et al. (2013:6)

Kormányzati tapasztalat terén a vizsgált öt országban csak a csehek (2004-ben 12,5, öt évvel később 13,6 százalék) maradnak el némileg az EP-átlagtól (16 százalék), az összes többi ország ezt jelentősen meghaladja. A szlovén képviselők között az első ciklusban hétből hárman, a másodikban hétből öten is voltak korábban miniszterek vagy államtitkárok. A volt kormánytag magyar, szlovák és lengyel EP-képviselők aránya is messze átlag feletti volt mindkét ciklusban. A magyar képviselők több mint negyede volt már tagja kormánynak, a szlovákok között az első ciklusban 29, a másodikban 23

százalék volt az arány, míg a lengyeleknél mindkét ciklusban minden ötödik képviselő volt már kormánytag.

A kormányzati tapasztalat elterjedtsége is jelzi, hogy a 2004-ben megérkező közép-európai képviselők a nemzeti politikai tapasztalat szempontjából leginkább még az első, 1979-ben választott, a nemzeti parlamentekbe mélyen beágyazott EP-képviselők háttéréhez hasonlítanak, azzal a különbséggel, hogy a 2004-es újoncok körében ez még jellemzőbb. Míg az EP egészét tekintve azt látható, hogy a kezdeti időszakhoz képest csökkent az EP-be vezető karrierutak nemzeti politikán átvezető jellege, addig a közép-európai országokban erre a második ciklus adatai alapján semmi jelet nem tapasztalhatunk. Valamennyi közép-európai országra igaznak mondható, hogy a nemzeti parlamenti és a kormányzati tapasztalat nem vesztt jelentőségéből a 2009-2014-es ciklusra sem.

Míg a hazai parlamenti és kormányzati szerepeknél azt figyelhettük meg, hogy jelentőségük a közép-európai képviselők között nagyobb, mint az Európai Parlamentben általában, addig a helyi és regionális politikai háttér terén fordított a helyzet. A 6. táblázat mutatja, hogy egyedül a csehek körében gyakoribb a helyi politikában vállalt korábbi pozíció, mint az uniós átlag. Az EP 2004-2014 között nagy stabilitást mutatott e tekintetben: a tíz új tagállam csatlakozásakor 46, öt évvel később 47 százalék volt a helyi politikai tapasztalattal rendelkezők aránya. Míg uniós szinten nem változott érdemben, addig az öt országból háromban (Csehország, Lengyelország, Szlovákia) érdemben nőtt az arányuk. A 2009-es cseh EP-képviselőknek csaknem kétharmada vállalt politikai pozíciót helyi vagy regionális szinten (2004-ben ez még „csak” 50 százalék volt). A szlovák és a lengyel arány 30 százalék környékéről 40 százalék környékére nőtt. A szlovén képviselők közül 43 százaléknak (hétből három főnek) volt helyi tapasztalata.

Ezen adatsorból az igazán szembetűnő tény a magyar képviselők körében szinte teljesen hiányzó helyi politikai láb. A 12-13 százalékos arány, amely a két ciklusban jellemezte a magyar EP-képviselők helyi politikában való járatosságát, nemcsak az EP 46-47 százalékos átlagától mutat jelentős eltérést, hanem a régiós társakhoz képest is. A közép-európai képviselők között nem ritka, hogy korábbi polgármesterek, regionális szintű vezetők vagy akár önkormányzati képviselők is az európai porond felé

forduljanak. A magyar esetben a helyi pozíciók közül szinte kizárólag csak a Fővárosi Közgyűlés tűnik fel a képviselők önéletrajzában (pl. a fideszes Barsiné Pataky Etelka, Deutsch Tamás és Hankiss Ágnes, illetve a jobbkios Balczó Zoltán esetében). Az első két ciklusban az egyetlen magyar EP-képviselő, aki vidéki városvezetői pozíciót is betöltött, mielőtt kilépett az európai szintre, Pálfi István, fideszes politikus volt. Pálfi korábban Berettyóújfalu alpolgármestere volt, európai parlamenti munkájának korai, 2006-os halála vetett véget.

A vezető pártiszség is sokak előéletében megvolt már a közép-európai képviselők közül. Mindkét ciklusban a szlovák képviselők között volt a legjellemzőbb (50, illetve 77 százalék), de a cseh és a szlovén képviselők esetében is volt olyan ciklus (a cseheknel a 2009-2014-es, a szlovéneknel a 2004-2009-es), amikor képviselőik legalább fele már töltött be fontos pozíciót a pártjában. Ilyen pozíciónak az adatgyűjtésnél a következőket tekintetem: elnök, alelnök, elnökségi tag, frakcióvezető. Az öt ország közül a lengyelek és a magyarok között van a legkevesebb – de azért így is számottevő mennyiségben – korábbi pártvezető: nagyjából minden harmadik lengyel és magyar EP-képviselő töltött be vezető pártiszséget.

Az EU 15-ök átlagát idézi a két ciklus közötti személyi folytonosság az öt ország EP-képviselői között. A 2009-2014-es ciklusra mandátumot nyert közép-európai képviselők közül 56 (49%) már az előző ciklusban is EP-képviselő volt. Ez az arány megegyezik a teljes EP újráválasztási rátájával. Az 1979 óta eltelt időszakban nagy kilengések nem voltak az újráválasztott képviselők arányát tekintve, átlagosan a képviselők fele tér vissza az EP választás után. Eddig a legnagyobb mértékű képviselőcsere 1989-ben történt, akkor csak a képviselők 42,5 százalékát választották újra. A csúcsot 1999 jelentette, az 53 százalékos újráválasztási rátával. Kontinuitás terén az egyes országok között jelentős eltérések vannak. Előfordul akár 70 százalék vagy afeletti arány is (2004-ben Nagy-Britanniában a képviselők 79,5 százaléka Brüsszelbe az EP-választás után), de akad példa szinte teljes sorcserére is: szintén 2004-ben a görög képviselők 17, a svédek 26 százalékát választották csak újra (Verzichelli-Edinger 2005: 264).

Érdemes megemlíteni, hogy egy EP-képviselő újráválasztása nemcsak azon múlik, hogy milyen pozíciót sikerül kiharcolni a saját pártján belül. Sokat számít az is, hogy miként alakulnak az erőviszonyok az egyes pártok között, és általánosságban mennyire stabil

vagy éppen átalakulófélben lévő a pártrendszer. Különösen releváns ez egy olyan időszakban, amikor a közép-európai régió több országát is kritikus választások (Key 1955, Evans-Norris 1999, Róbert-Papp 2012) alakították át. Az EP-képviselők újraválasztása szempontjából sok múltott azon, hogy még mennyire volt stabil az adott ország pártrendszere. Ha az EP-választás radikális változást hozott a pártok támogatottságában, a pártrendszert alkotó pártok összetételében, az már rendre az előszele vagy az utólagos visszaigazolása volt egy olyan mélyebb változásnak, amelyet a nemzeti választásokon is tapasztalni lehetett (lásd például a lengyel pártrendszerben végbement változásokat 2005 után, a magyar pártrendszer trendjeit 2009-2010-ben, a szlovák folyamatokat 2009-2012 között vagy a cseh átalakulásokat 2013-2014-ben).

A lengyel pártrendszer erőviszonyaiban történt radikális átalakulásnak köszönhető, hogy a közép-európai régióban a lengyeleknél volt arányaiban a legkevesebb újraválasztott képviselő 2009-ben. A Lengyel Családok Ligája, az Önvédelem és más kisebb pártok kiesésével 23 mandátum (ez a lengyel mandátumok csaknem fele) rögtön új kezekbe került. A 2009-es választáson ráadásul nagyon megerősödött – és több mandátumot nyert – öt évvel korábbi önmagához képest a kormányzó Polgári Platform (PO), és fő ellenfele, a Jog és Igazságosság (PiS) is. Továbbá Lengyelországnak néggyel kevesebb mandátum jutott az EP-ben 2009-től, mint 2004-ben (54 helyett 50). Ilyen mértékű átalakulások mellett a 40 százalékos újraválasztási ráta még magasnak is mondható, mivel azt jelzi, hogy azon pártokon belül, akik 2004-ben és 2009-ben is tudtak EP-képviselőt küldeni, a már korábban megválasztott képviselők közül sokan meg tudták tartani helyüket.

A magyarországi EP-képviselők összetétele is még nagyobb stabilitást mutatna abban az esetben, ha a magyar pártrendszer 2009-ben nem indult volna el egy radikális átalakulás irányába (ami aztán a 2010-es kritikus választásban csúcsosodott ki). Az MSZP drámai visszaesése, SZDSZ teljes kiszorulása és a Jobbik villámgyors előretörése nélkül a tovább szolgáló képviselők aránya az 54 százalék helyett akár a háromnegyedet is megközelíthette volna (az MSZP EP-listájának 5-10. helyén 4 korábbi képviselő is volt, és az SZDSZ listavezetője, Szent-Iványi István is újrázott volna pártja bejutása esetén). Az a tény, hogy még így is a képviselők több mint fele ismételni tudott, ugyancsak azt bizonyítja, hogy a már 2004-2009 között szolgáló EP-képviselők a körülményekhez képest jól tartották helyüket.

A cseh pártrendszer 2010-től kezdődő átalakulásának, mely új pártok megjelenésével is járt (Spáč 2013), a 2009-es EP-választáson még nem jelentkeztek előjelei. Az ODS 30 százalék feletti eredményt elérve őrizte meg 9 képviselői helyét (hatan újrázta a 2004-es csapatból). A kommunisták (KSČM) két helyet veszítettek ugyan, de a megmaradt négy helyre már kipróbált képviselők kerültek, és a Kereszténydemokrata Unió (KDU-ČSL) is megőrizte két helyét. A nagy előrelépést a szociáldemokrata ČSSD érte el, amely a tragikus 2004-es eredménye (8,78 százalékkal két EP-képviselői helyet sikerült szerezni) után visszaerősödött, és hét képviselőt (köztük a már az első ciklusban is ott dolgozó két képviselőt) küldhetett Brüsszelbe. A pártok közötti erőviszonyok átalakulása nem volt drámai Csehországban 2004-2009 között, a már 2004-től EP-képviselőként dolgozó politikusok jó része ambicionálta is a folytatást és jó helyet is sikerült maguknak kialakítani a pártjukon belül, így nem meglepő, hogy a cseh EP-képviselők csaknem kétharmadát 2009-ben újraválasztották – ez a régió legmagasabb aránya.

Csehországhoz hasonlóan Szlovákiában is 2010-től jött igazán mozgásba a pártrendszer, amelyben két év (és két választás) alatt három új párt jutott be a parlamentbe és három ki is esett (Mesežnikov 2013). A később bekövetkező nagy átalakulásokhoz képest a 2004 és 2009 EP választásai közötti változások kisebb mértékűek voltak, de nem jelentéktelenek: az európai szociáldemokrata pártcsaládba tartozó SMER csaknem megduplázta eredményét (17 százalékról 32 százalékos párra nőtt), és Szlovákia 13 EP-képviselői helyéből ötöt megszerzett. Az 1990-es években miniszterelnököt (Vladimír Mečiar) is adó Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (LS-HZDS) pedig addigra már elindult a lejtőn, három EP-mandátumából csak egyet tudott megőrizni. A 2009-es szlovák EP-képviselők több mint fele (a 13-ból 7) már második ciklusát kezdhette meg. Ennek legfőbb oka, hogy a változó erőviszonyok ellenére mind az öt, 2004-ben az EP-be bejutó pártban sikeres tudott maradni olyan politikus, aki a folytonosságot képviselte.

Szlovéniának mindössze hét mandátuma volt 2004-ben és 2009-ben is, ami azzal jár, hogy viszonylag nagy kilengések is alig látszanak a mandátumok alakulásán. A 2009-es EP-választást megnyerő Demokrata Párt 9 százalékponttal szerepelt jobban, mint 5 évvel korábban, de ugyanúgy két mandátumot szerzett, mint 2004-ben. A Liberális

Demokraták több mint tíz százalékpontot vesztek 2004-hez képest, ami azzal járt, hogy két mandátumukból az egyiket elvesztették. 2004-ben négy, 2009-ben öt párt osztozott a hét mandátumon, és egyik sem szerzett két képviselői helynél többet. A hét képviselőből végül háromnak sikerült elérnie az újraválasztást 2009-ben.

Összességében megállapíthatjuk, a közép-európai képviselők összetételében megfigyelt viszonylag nagy stabilitás azt jelzi, hogy a régióban is kialakult már egy európai tapasztalatokkal rendelkező elitscsoport, amely pályáját hosszú távon, ciklusokon keresztül az uniós politikában képzei el. A brüsszeli pályára hosszú távú tervként tekintő karrierpolitikusok az európai átlagnak megfelelő aránya miatt mondhatjuk, hogy a közép-európai EP-képviselők „professzionalizáltsága” előrehaladottnak tekinthető (Norris 1999: 87). Merítési bázisát tekintve ez az elit nagyobb mértékben támaszkodik a korábbi nemzeti parlamenti és kormányzati tapasztalattal bíró politikusokra, mint az európai átlag, de – a csehektől eltekintve – kevésbé merít a helyi és regionális háttérrel (is) rendelkező jelöltekből.

3.2 A közép-európai képviselők pozíciói az EP-ben

A szocio-demográfiai adatok és a politikai tapasztalat alapján kijelenthető, hogy a közép-európai képviselők már az országaik csatlakozása utáni első ciklusban hasonló jellemzőkkel bírtak, mint a konszolidált nyugati demokráciák képviselői. Sőt, az is világosan látszik, hogy iskolai végzettség és nemzeti politikai tapasztalat tekintetében még erősebb is az utóbbi tíz év közép-európai EP-képviselői mezőnye, mint az EP átlaga. A képviselői összetétel és a szakmai-politikai háttér terén mutatkozó egyenrangúság azonban a vezető pozíciók elosztása terén nem jelent meg 2004 és 2014 között. Az alábbiakban ezt az intézményen belüli két kiemelkedő presztízsű fórumon, az Európai Parlament Elnökségében és a bizottsági elnökök között megszerzett pozíciókkal bizonyítom.

Az Elnökség (Bureau) az intézmény szabályszerű működéséért felelős szerv, illetékességgel rendelkezik az EP belső működésével kapcsolatos minden kérdésben. Tagjai az EP elnöke, 14 alelnöke, és a képviselőket közvetlenül érintő hivatali és

pénzügyi kérdésekben illetékes, 2,5 évre választott öt quaestor. A 20 tagú testületben a csatlakozás utáni tíz évben a Közép-Európának jutó helyek java részét a lengyelek vitték el (8. táblázat). A 2004-2009-es ciklus első felében a három közép-európai EP-alelnök közül kettőt adtak a lengyelek – Jacek Saryusz-Wolski (EPP) és Janusz Onyszkiewicz (ALDE) -, míg a második felében az egész régióból csak két lengyel politikus volt alelnöki pozícióban: Marek Siwiec (PES) és Adam Bielan (UEN – Unió a Nemzetek Európájáért). A 2009-2014-es ciklus első felében a lengyelek nem adtak alelnököt, de megkapták az intézményen belüli lehető legrangosabb posztot: Jerzy Buzek személyében lengyel lett 2,5 évre az Európai Parlament elnöke. Az intézményen belüli pozíciók félidős újraosztásánál újra választottak lengyel alelnököt, a néppárti Jacek Protasiewicz kapott bizalmat. Az utóbbi évtized négy 2,5 éves időszakából három alkalommal quaestort – 2004-2007: Genofewa Grabowska (PES), 2009-2014: Lidia Geringer de Oedenberg (S&D), 2012-2014: Boguslaw Liberadzki (S&D) – is adott Lengyelország, sőt 2012-2014 között (majd 2014 után is) kettőt.

8. táblázat. A közép-európai képviselők pozíciói az Európai Parlament elnökségében (2004-2014, országok szerint)

	EP VI. ciklus, 2004-2009		EP VII. ciklus, 2009-2014	
	2004-2007	2007-2009	2009-2012	2012-2014
Csehország	1 alelnök	-	1 alelnök + 1 quaestor	1 alelnök + 1 quaestor
Lengyelország	2 alelnök + 1 quaestor	2 alelnök	Az EP elnöke + 1 quaestor	1 alelnök + 2 quaestor
Magyarország	-	1 quaestor	1 alelnök	1 alelnök
Szlovákia	-	-	-	-
Szlovénia	-	-	-	-

Forrás: Votewatch (2014: 8)

Az első ciklus összesen négy lengyel alelnöke mellett a közép-európai képviselők közül egyedül a cseh néppárti Miroslav Ouzky jutott ilyen magas pozícióba. Szlovák és szlovén politikus egyáltalán nem került az EP elnökségébe, és a magyar EP-képviselők közül is mindössze a ciklus második felére quaestornak választott szocialista Fazakas Szabolcs került be. Magyar alelnöke tehát nem volt az Európai Parlamentnek a csatlakozás utáni első ciklusban, de a 2009-2014-es években már igen. Előbb Schmitt Pál töltött be alelnöki posztot egy évig, mielőtt hazatért volna a magyar politikába, és

átadta alelnöki helyét az akkor még Romániából képviselővé választott Tőkés Lászlónak. A ciklus második felében pedig a szintén Fidesz-KDNP-s Surján Lászlót érte a megtiszteltetés: az EP alelnöke és egyben az Elnökség tagja lett. A 2009-2014-es időszak mindkét felében a cseheknek is jutott egy-egy alelnök: az első 2,5 évben a szocialista Libor Rouček, majd az Európai Konzervatívok és Reformerek képviselőcsoportjában politizáló Oldřich Vlasák került ebbe a pozícióba. Az Elnökségben rajtuk kívül még egy quaestor is mindvégig cseh képviselő (Jiří Mastalka, GUE/NGL) volt. Szlovák és szlovén képviselő ebben az öt évben sem került be az EP belső működését irányító legfőbb szervbe.

A 20 fős Elnökségben a 2004-ben csatlakozott tíz országnak összesen négy, 2009-ben öt, 2014-ben hét hely jutott (a többi uniós tagállamnak jutó posztok országok szerinti bontását lásd Votewatch 2014). Az első tíz évben tehát csak Lengyelország, Csehország és Magyarország tudott magának pozíciót szerezni az Elnökségben, a többi hét, velük együtt belépő tagállam egyet sem. Két magyarázata is lehet ugyanakkor annak, hogy miért sikerült a 2014-ben megkezdett ciklusban növelni a 2004 után csatlakozott országok részarányát. Az egyik lehetséges ok az ezen országokból származó képviselők nagyobb EP-tapasztalata, a rendszer jobb ismerete és a házon (és a frakción) belüli tekintély megszerzése. Másik fontos ok lehet azonban a nagyobb pártcsaládok rosszabb szereplése a nyugat-európai országokban, és ezzel párhuzamosan a közép- és kelet-európai tagpártok eredményének felértékelődése. (Votewatch 2014: 4). Különösen igaz ez a lengyel, a magyar, és kisebb mértékben a bolgár képviselőkre az EPP-ben, vagy a románokra az S&D frakcióban. A lengyel és a cseh képviselők a brit toryk mellett az ECR gerincét adják, így ott is papírformának számít politikusaik pozíciószerezése. Mindez együttesen magyarázhatja, hogy míg a 2004-2009-es ciklus 16-4-es arányt mutatott a „rég” és az „új” tagállamok között, addig tíz évvel később ez már 13-7-re módosult. Ekkor három lengyel – Ryszard Czarnecki (ECR), Bogusław Liberadzki (S&D), Karol Adam Karski (ECR) –, és egy magyar – Pelczné Gáll Ildikó (EPP) – mellett két román – Corina Cretu (S&D), Adina-Ioana Valean (EPP) – és egy bolgár képviselő – Andrey Kovatchev (EPP) – is pozícióhoz jutott az Elnökségben.

A bizottsági elnöki helyek terén a csatlakozás utáni évtizedben már a lengyeleknek jutó pozíciók sem javították érdemben az közép-európai arányt (9. táblázat). A 2009-2014-es ciklus még az első ciklushoz képest is kifejezetten visszalépésnek számított. Ekkor a

kelet-közép-európai 12 országnak összesen 1 bizottsági elnöki hely jutott, a ciklus mindkét felidejében. Ezzel szemben a régi EU-15-ök 21 elnöki helyet kaptak a 22 lehetséges pozícióból (20 bizottság és 2 albizottság). Az egyetlen pozíció a korábbi lengyel uniós biztos Danuta Hübnernek jutott, aki a regionális politikáért felelős szakbizottságot vezethette a 2009-2014-es ciklusban. A cseh, a magyar, a szlovák és a szlovén képviselők közül senkinek sem jutott elnöki poszt a saját bizottságán belül ezekben az években.

A szlovéneknél ez a csatlakozás óta eltelt teljes időszakra igaz: nemcsak a régiós mélypontot jelentő 2009-2014-es ciklusban, hanem az azt megelőző öt évben, majd 2014-től kezdve sem jutott nekik vezető szerep egyik bizottságban sem. Magyar képviselő (Fazakas Szabolcs, költségvetési ellenőrzési bizottság) csak az első ciklus első felében jutott ilyen befolyásos pozícióhoz. Cseh politikus (Miroslav Ouzky, környezetvédelmi bizottság) is összesen 2,5 évig volt bizottsági elnök, alelnöki megbízatását követően, 2007-2009 között.

A 2004-ben és 2007-ben csatlakozott 12 országnak összesen volt négy elnöki helye az első ciklusban. Az összes Közép-Európának jutott, azon belül is a lengyeleké volt két pozíció a ciklus mindkét felében. Janusz Lewandowski (EPP, költségvetési bizottság) és Marcin Libicki (UEN, petíciós bizottság) rögtön elnökként kezdett az EP-ben 2004-ben. A Jog és Igazságosság politikusa, Libicki a ciklus második felében is maradhatott posztján, míg 2007-2009 között a másik lengyel bizottsági elnök az EP alelnöki székéből a külügyi bizottság élére kerülő Jacek Saryusz-Wolski (EPP) lett. A szlovák képviselők közül eddig egyedül Anna Záborská (EPP) mondhatja el magáról, hogy bizottsági elnöki posztot tölthetett be: 2004 és 2009 között, a ciklus mindkét felében a női esélyegyenlőségért felelős bizottságot vezette.

Az új tagállamok reprezentáltságával a vezető pozíciókban már a kezdetek kezdetén sem voltak az onnan érkező képviselők megelégedve. A volt szlovén miniszterelnök, Alojz Peterle a 2004-es pozícióosztások után azon véleményének adott hangot, hogy „az új tagállamok jobb reprezentáltsága ezeken a posztokon azt a jelzést küldhette volna az állampolgároknak, hogy az EP a bővítést komolyan veszi” (a European Voice-ből idéz Judge-Earnshaw 2008: 174). Érdekes azonban hozzátenni, hogy nemcsak az új tagállamok, hanem általában véve a kisebb – és emiatt kevesebb EP-képviselőt küldő –

tagállamok is rosszul jönnek ki a bizottsági elnöki pozíciók osztásánál. Ennek tudható be, hogy nemcsak a balti országok vagy Szlovénia nem adtak eddig soha bizottsági elnököt, de 2004 óta olyan nyugat-európai tagállamok sem, mint Belgium, Dánia, Írország vagy Hollandia (Votewatch 2014: 9). A nagy tagállamok, amelyek jelentős létszámmal tudnak jelen lenni saját pártcsaládjukban, gyakorlatilag mindent visznek. Ez magyarázza, hogy 2004-2014 között miért adtak a németek és a franciák mindig legalább négy bizottsági elnököt, és miért nem volt egyszer sem kettőnél kevesebb elnöke a spanyoloknak, az olaszoknak és a briteknek. A méret és a pártokon belüli súly magyarázza, hogy ha egy ország Közép-Európából szóba kerül, akkor az többnyire miért Lengyelország.

9. táblázat. A közép-európai képviselők bizottsági elnöki pozíciói az Európai Parlamentben (2004-2014, országok szerint)

	EP VI. ciklus, 2004-2009		EP VII. ciklus, 2009-2014	
	2004-2007	2007-2009	2009-2012	2012-2014
Csehország	-	1	-	-
Lengyelország	2	2	1	1
Magyarország	1	-	-	-
Szlovákia	1	1	-	-
Szlovénia	-	-	-	-

Forrás: Votewatch (2014: 9)

Valószínűleg az EP elnökségét érintő trendek bemutatásánál említett érvek (tapasztaltabb és felértékelődő közép-európai képviselők, főleg az Európai Néppártban) kínálnak érvényes magyarázatot a bizottsági elnöki erőviszonyok 2014-ben látott átalakulásánál is. A megelőző ciklus egy bizottsági elnöki posztjához képest a 2004-ben vagy 2007-ben csatlakozott országok 2014-ben hat elnöki posztot is kaptak. Ebből a közép-európai öt országnak öt hely jutott (a hatodik a regionális politikáért felelős néppárti bizottsági elnöké, a bolgár Iskra Mihaylováé lett). A lengyelek – régió belüli – dominanciájának tartóssá válásáról árulkodik, hogy 2014-ben már négy bizottság elnökét is ők adták. Ez nyugat-európai összehasonlításban is kiemelkedő számnak számít: több, mint ahány bizottsági elnököt a franciák (2), a spanyolok (2), az olaszok (3) vagy a britek adnak (3), és csak a németeknek (5) jutott ennél több elnöki poszt (Votewatch 2014: 3). A kiugróan erős lengyel pozíció az Európai Néppárton belül

tovább erősödő lengyel delegációnak köszönhető: Jerzy Buzek az ipari és energiaügyi, Czesław Siekierski a mezőgazdasági és Danuta Hübner az alkotmányügyi bizottság élére egyaránt náppárti politikusok. A negyedik lengyel elnöki pozíciót (Védelem- és biztonságpolitikai albizottság) az ECR képviselőcsoportban húzóerőnek számító Jog és Igazságosság politikusa, a volt lengyel külügyminiszter Anna Fotyga szerezte meg.

Összességében az látszik, hogy az első évtized tanulmányidőszaknak számított a közép-európai képviselők számára: a vezető pozíciók tekintetében nagyon erős – a 2009-2014-es években a bizottsági elnöki posztok terén szinte kizárólagos – volt a régi EU 15-ök dominanciája. 2014 fordulópontot hozott: az elnökségben és a bizottsági elnökök között is a korábbinál több közép-európai képviselőt találunk. Az új tagállamok pozíciószerzésének előfeltétele volt, hogy az immáron tapasztalt, beágyazott képviselők ugrásra készen várják azt a politikai helyzetet, amikor pártcsaládjukon belül pártjaik a korábbinál meghatározóbbá válnak.

3.3 A közép-európai képviselők attitűdjei

A közép-európai EP-képviselőkről alkotott még teljesebb képhez szükség van arra is, hogy értékrend és ideológia alapján is elhelyezzük őket az Európai Parlamenten belül. Ehhez azon adatbázist használok fel, amelyet a saját, a közép-európai képviselők körében személyesen végzett 2011-2012-es kérdőíves kutatásom és a European Parliament Research Group (EPRG) által – szó szerint ugyanazon kérdések alapján – 2010-ben felvett adatok egyesítéséből készítettem. Ezen kutatások érintettek olyan alapvető öndefiníciós kérdéseket, mint a képviselők bal-jobb pozíciói, vagy az európai integrációval kapcsolatos attitűdök. Utóbbin belül az is cél volt, hogy az uniós szintű szabályozások irányával kapcsolatban néhány konkrét területen teszteljük, hol vannak az integráció határai a képviselők számára a szakpolitikák terén, és arra is kíváncsiak voltunk, hogy miként látják konkrétan az Európai Parlament szerepét a képviselők. A saját kutatásom a közép-európai képviselők körében biztosítja, hogy jelentős elemszámú (az összes közép-európai képviselő 39 százalékának megfelelő) mintán vizsgálhassuk ezen kérdéseket. Az EPRG adatbázisa (amely az öndefiníciós kérdésekben eredetileg a teljes EP 24 százalékát érte el) pedig a több szintű

összehasonlítást teszi lehetővé: a közép-európai képviselők adatait a teljes EP, a régi tagállamok (EU-15) és a 2004 után, a kutatásokig csatlakozott új tagállamok (EU-12) kontextusába helyezhetjük.

Az Európai Parlament intézményi bemutatása (2.2 fejezet) napjainkra vonatkozóan is megerősítette, hogy a „baloldal és jobboldal kategóriái továbbra is az európai politika alapvető fogalmi rendjét és viszonyítási rendszerét alkotják” (Körösenyi 1993: 94). Az EP pártcsaládjai egyértelműen elhelyezhetők a bal-jobb dimenziókban, és szavazásaik iránya egymáshoz képest is világossá teszik, hogy a bal-jobb skálán melyik pártcsalád hol áll (Hix-Hoyland 2013). Az EP-képviselők körében végzett kérdőíves kutatások is azt mutatják, hogy a képviselők is könnyedén értelmezik a kérdést, és helyezik el magukat ezen a síkon.

A 2009-es EP-választás közép-európai eredményeinek ismeretében (az öt országból csak Szlovákiában nem nyert a jobboldal, ráadásul Lengyelországban és Magyarországon a Polgári Platform és a Fidesz jelentős győzelme mellett erős pártként jutott be a Jog és Igazságosság és a Jobbik is) az nem meglepő, hogy a régióból érkező képviselőknek az EP átlagánál (tíz-es skálán 5,3) jobboldalibb önképük (5,8) van (10. táblázat). Az új tagállamok (5,93) a régiekhez (4,82) képest már a csatlakozás utáni első ciklusban is jobbra húztak: akkor több mint egy pont különbség volt közöttük (Scully et al. 2012: 671). Az EU-12 és az EU-15 viszonylatában ebből a differenciából 0,7 pont a második ciklusra is megmaradt.

Az viszont figyelemreméltó, hogy a jobboldali pártokhoz tartozó képviselők túlsúlya mellett is milyen közel maradt a középértékhez a közép-európai képviselők átlaga. Ennek fő magyarázata, hogy az EP-képviselők viszonylag mérsékelt önképpel rendelkeznek, a baloldali és jobboldali szélsőértéket mindössze egy-egy képviselő vette fel (előbbi egy cseh kommunista, utóbbit a lengyel Jog és Igazságosság egy képviselője). A szélsőértékek mellőzése nem jelenti azt, hogy ne tudnák magukat elhelyezni valamelyik oldalon. Ennek bizonyítéka, hogy kevesen – 44-ből kilencen – adták maguknak a középértékeknek megfelelő 5-6-os számokat a tíz fokú skálán, míg a leggyakoribb választás a baloldalon a 3-asra, jobboldalon a 7-8-as szintekre esett.

10. táblázat. Az EP-képviselők pozíciói a bal-jobb és az európai integráció-nemzeti szuverenitás skálán, 2009-2014 (országok és országcsoportok szerint, átlagpontok 1-10-es skálán)

	Bal-jobb skála – önértékelés	Bal- jobb skála – saját párt	Bal-jobb skála - európai pártcsalád	Európai integrációs skála - önértékelés	Európai integrációs skála – saját párt	Európai integrációs skála – európai pártcsalád
Csehország	5,1	4,9	4,8	5,3	4,9	5,1
Magyarország	5,5	6,0	5,1	6,4	5,3	6,5
Lengyelország	6,9	7,1	6,8	6,3	5,8	6,0
Szlovákia	6,2	6,0	6,0	7,2	5,8	6,2
Szlovénia	4,2	5,2	4,8	7,0	7,2	7,6
Közép-Európa	5,8	6,0	5,6	6,3	5,6	6,1
EU-27	5,3	5,6	5,5	6,3	5,7	6,4
EU-15	5,0	5,3	5,4	6,2	5,6	6,3
EU-12	5,7	6,0	5,7	6,5	5,9	6,5

Forrás: saját kutatás, EPRG 2010 Survey

Megjegyzések: Bal-jobb skála: 1-10, 1=baloldali szélsőérték, 10=jobboldali szélsőérték. Eredeti kérdés: Where would you place yourself, your national political party and your European political group on the Left-Right spectrum?

Európai integrációs skála: 1-10, 1=Az európai integráció már túl messzire ment, 10=Az EU-nak azonnal föderális állammá kellene válnia. Eredeti kérdés: Where would you place yourself on the question of European integration?

A közép-európai régió képviselőinek mérsékelt öndefiníciójához jelentős mértékben hozzájárult, hogy a magyarok átlaga pontosan a középértéken helyezkedik el. Ez annak fényében különösen meglepő, hogy a magyar EP-képviselők nagy többsége (és a vizsgált mintának is kétharmada) fideszes vagy jobbikos volt. A fideszes és jobbikos képviselők mindegyike az ötös és nyolcas értékek közé helyezte magát, szélsőséges önképpel tehát még a szélsőjobboldaliliként kezelt jobbikosok sem rendelkeztek. Érdekes ugyanakkor, hogy a magyar képviselők átlagosan jobboldalibbnak (6,0) tartják saját pártjaikat, mint saját magukat. Ez arra enged utalni, hogy többen is úgy vélik, otthoni pártjuk politikája jobboldalibb annál, mint amit a Brüsszelbe küldött politikusaik képviselnek. A magyar baloldalon ellenkező trendet látunk: az MSZP EP-képviselői magukat baloldalibbnak tartották, mint pártjukat.

A cseheknél a középértékhez közeli nemzeti átlag annak ellenére jött ki, hogy náluk az 5-6-os értékeket egyetlen képviselő sem választotta. A kommunisták mellett a szociáldemokraták is egyértelműen a baloldalra helyezték magukat, és ugyanez igaz a jobboldalon az ODS és a kereszténydemokraták képviselőire is: határozott jobboldali, de nem szélsőséges pozíciót vettek fel.

A lengyel EP-képviselők hasonlóan látják magukat (6,9) és otthoni pártjaikat (7,1), és ebben tükröződik is a lengyel pártrendszer 2005 utáni erőteljes jobbratulódása: a lengyel nemzeti delegációnak (melynek gerincét a PO és a PiS adja) van a közép-európai képviselők közül a legjobboldalibb önképe. Feltételezhető, hogy a Jog és Igazságossághoz tartozó képviselők nagyobb választási hajlandósága esetén (15 fős delegációjukból 2 képviselő adott választ a kérdésekre) a teljes régiós átlag még inkább jobbra csúszhatott volna.

A lengyelek után a szlovákoké a második leginkább jobboldali orientációjú csapat (6,2) a mintában. Ennek egyik oka, hogy a SMER győzelme ellenére többen voltak a jobboldaliak a szlovák képviselők között, akik (köztük a Magyar Koalíció Pártjának két képviselője) ráadásul határozott jobboldali pozíciót adtak maguknak a bal-jobb skálán. Másrészt az is valószínűsíthető, hogy a SMER-es képviselők nagyobb választási hajlandósága a centrum közelébe húzhatta volna a szlovák átlagot.

A szlovén az egyetlen nemzeti delegáció, amely érdemben a baloldalon (4,2) helyezkedik el. Ez annak ellenére igaz, hogy a szlovén képviselők között kiegyensúlyozottak az erőviszonyok: három néppárti mellett két szociáldemokrata és két liberális képviselő kezdte meg a 2009-2014-es ciklust. Közülük a szociáldemokraták karakteres baloldali pozíciót vesznek fel, a mintába bekerült szlovén liberális is inkább a baloldalra helyezte el magát, a két néppárti pedig centrista pozíciót vett fel. Azt, hogy a szlovén pártrendszer otthon valószínűleg nincs ennyire balra csúszva, az jelzi, hogy pártjaikat saját maguktól átlagosan egy ponttal jobbra helyezték el a szlovén képviselők.

Ami a közép-európai régió európai összehasonlítását illeti: az EU15-ökhöz viszonyított távolság 0,8 pont a tíz fokú skálán, ennyivel van a közép-európai átlagtól balrább a régi tagállamok képviselőinek átlaga (5,0). Az összes új tagállamhoz (5,7) képest a

különbség elhanyagolható: általánosságban is kijelenthető, hogy a 2004 után csatlakozott országok képviselői a középértékhez közel, enyhén a jobboldal felé helyezik el magukat.

A kutatási eredményekből szembetűnő, hogy a közép-európai országok képviselői közül sokan jobboldalibbnak tartják saját otthoni pártjukat, mint az EP-n belüli képviselőcsoportjukat. Kifejezetten igaz ez a magyar képviselőkre (az otthoni pártokra adott értékek átlaga 6, az európai pártcsaládokra adott érték 5,1), de a lengyeleknél (7,1-6,8) és a szlovénoknál (5,2-4,8) is fel lehet fedezni ezt a jelenséget. A cseheknél és a szlovákoknál a hazai és az európai pártoknak adott értékek nagyjából megegyeznek.

Minden közép-európai ország esetében igaz viszont, hogy európai pártcsaládjaikat az európai integráció mellett elkötelezettebbnek tartják, mint saját otthoni pártjukat. A legnagyobb különbség itt is a magyar képviselőknél van (tíz-es skálán 6,5 az európai pártcsaládnak, 5,3 a nemzeti pártnak), de kisebb-nagyobb differencia a régió többi országában is kimutatható (Szlovénia: 7,6-7,2, Szlovákia: 6,2-5,8, Lengyelország 6,0-5,8, Csehország 5,1-4,9). A szlovének kivételével ugyanez igaz a személyes önelhelyezésre az integrációs skálán: a cseh, a magyar, a lengyel és a szlovák képviselők is Európa-barátabbnak tartják magukat, mint otthoni pártjaikat. A szlovén esetben ezen összefüggés hiánya azért kevésbé jelentős, mert képviselőik és hazai pártjaik egyaránt az igen elkötelezett integrációbarát mezőben foglalnak helyet.

Általánosságban is kijelenthető azonban, hogy a közép-európai képviselők túlnyomórészt támogatják az európai integráció mélyítését. A csehek (5,3) kivételével minden közép-európai ország képviselői határozottan az Európa-párti sávba helyezték el magukat (Lengyelország: 6,3, Magyarország: 6,4, Szlovénia 7,0, Szlovákia 7,2). Kiemelkedő az eltérés a magyar és a szlovák képviselők önbesorolása és otthoni pártjaik elhelyezése között. Jó példa a jobbkios képviselők esete: otthoni pártjukat mindhárman a szélsőséges integrációellenes pozícióba helyezték, míg magukat háromból ketten nem. A nemzeti szuverenitás vs. európai integráció skálára adott válaszok azt támasztják alá, hogy a közép-európai országokból olyan politikusok válnak EP-képviselőkké, akik saját nemzeti pártjuknál jobban támogatják az európai integrációt. Ezt a megállapítást különösen izgalmassá teszi, hogy nemcsak az európai integrációval szemben alapvetően pozitív pártok képviselőire igaz ez, hanem több

euroszkeptikus pártra is. A kivételt a 2009-ben még kormányon lévő cseh ODS képviselői jelentették: a mintába bekerült három képviselőjük egyaránt a integrációellenes szélsőértéket választotta, háromból két képviselőjük viszont úgy látta, hogy otthoni pártjuk ennél némileg „puhább”.

A közép-európai képviselők Európa-barátsága megegyezik az EU-27 átlagával (6,3), és gyakorlatilag a régi tagállamok attitűdjeivel is (6,2). Ez fontos változást jelent a 2004-2009-es ciklushoz képest. Az EPRG 2006-os kérdőíves kutatása még azt mutatta, hogy az EU integráció megítélésében fél pont különbség volt a tíz fokú skálán a régi (6,49) és az új (5,96) tagállamok között (Scully et al. 2012: 671). A csatlakozás utáni második ciklusra ez a differencia eltűnt, az integrációpártiság szintjében nincs kelet-nyugati típusú különbség. Az új tagállamok (EU-12) képviselőinek átlaga (6,5) még a közép-európai átlagnál is egy hajszállal magasabb, ami mögött a 2007-ben csatlakozott román és bolgár képviselők lelkesedése (7,1) húzódott meg. Az EU-27-re és az EU-15-re kivetítve is érvényes az a megállapítás, hogy az EP-képviselők átlagosan nagyobb mértékben támogatják az európai integráció mélyítését, mint a nemzeti pártjaik. A teljes EP-re (6,3-5,7) és a régi tagállamokra (6,2-5,6) nézve is az arány szinte teljesen ugyanaz, mint a közép-európai képviselők esetében. Az Európai Parlamentben tehát a régi és az új tagállamokból is többségében olyan képviselők foglalnak helyet, akik hívei az integráció további mélyítésének. Ráadásul azt is gondolják, hogy nagyobb mértékben azok, mint nemzeti pártjaik. Ebből az önképből fakadóan nem meglepő, hogy úgy vélik, európai képviselőcsoportjaik is Európa-pártibbak, mint otthoni pártjaik. A magyar kontextusban a Magyarországi Európa Társaság (2014) PERC-kutatása (mely a „Party EU-attitude Report Card” angol elnevezés rövidítése) megerősíti a képviselői attitűdökből kirajzolódó képet. E kutatás rámutatott, hogy a Fidesz és az MSZP EP-képviselői is barátságosabban nyilatkoznak az EU-ról, mint a nemzeti arénában politizáló társaik. A jobbikos EP-képviselőkre pedig az volt elmondható, hogy valamelyest kevésbé voltak negatívak európai ügyekben, mint a párt 2014-es választási programja vagy vezető politikusainak 2012-2013-as médiaszereplései.

Az EP-képviselők bal-jobb pozícióinak pártcsaládok szerinti bontása (11. táblázat) remekül kirajzolja az egyes képviselőcsoportok egymástól való ideológiai távolságait. A régióból egyedülként a radikális baloldali GUE/NGL csoportban helyet foglaló cseh kommunisták vannak a közép-európai képviselők balszélén (2,0 a tízes skálán).

Balközép pozícióban találjuk a régió szociáldemokrata képviselőit, akik úgy vélik, hogy nemzeti pártjuknál (3,7) baloldaliabb politikát képviselnek (3,2). A régió liberálisai (szlovén és szlovák képviselők) balról közelítik a bal-jobb skála közepét (4,0). A legnagyobb európai pártcsaládhoz, az Európai Néppárthoz tartozó közép-európai képviselők, erős jobbközép pozícióban látják magukat (6,9) és otthoni pártjaikat (7,0) is. Érdekes, hogy önmeghatározás alapján nem a függetlenek között ülő jobbikosok, hanem az Európai Konzervatívok és Reformerek (ECR) között ülő cseh és lengyel euroszeptikus képviselők (az ODS és a PiS tagjai) közül kerülnek ki a közép-európai képviselők legjobboldaliabb tagjai (8,2). Ők európai képviselőcsoportjuknál (7,8) jobboldaliabbnak tartják magukat, de válaszaik alapján nemzeti pártjaik még ettől a pozíciótól is jobbra állnak (8,6).

11. táblázat. Az EP-képviselők pozíciói a bal-jobb és az európai integráció-nemzeti szuverenitás skálán, 2009-2014 (európai képviselőcsoportok szerint, átlagpontok 1-10-es skálán)

	Bal-jobb skála - önértékelés	Bal- jobb skála – saját párt	Bal-jobb skála - európai pártcsalád	Európai integrációs skála - önértékelés	Európai integrációs skála – saját párt	Európai integrációs skála – európai pártcsalád
EPP	6,9	7,0	6,6	6,6	5,8	6,4
S&D	3,2	3,7	2,8	8,5	7,3	7,6
ALDE	4,0	4,0	7,0	6,5	6,5	7,0
ECR	8,2	8,6	7,8	2,6	3,4	3,4
GUE/NGL	2,0	2,0	2,5	7,5	7,0	6,0
Függetlenek	6,7	7,0	-	2,0	1,0	-
Közép-Európa összesen	5,8	6,0	5,6	6,3	5,6	6,1

Forrás: saját kutatás, EPRG 2010 Survey

Megjegyzések: Bal-jobb skála: 1-10, 1=baloldali szélsőérték, 10=jobboldali szélsőérték. Eredeti kérdés: Where would you place yourself, your national political party and your European political group on the Left-Right spectrum?

Európai integrációs skála: 1-10, 1=Az európai integráció már túl messzire ment, 10=Az EU-nak azonnal föderális állammá kellene válnia. Eredeti kérdés: Where would you place yourself on the question of European integration?

Az európai integrációhoz való viszonyulást vizsgáló kérdés pártcsaládok szerinti elemzéséből látható, hogy a függetlenek (2,0) és az ECR (2,6) soraiban találunk euroszeptikus képviselőket. Ezt azt jelenti, hogy a Jobbik, az ODS és a PiS az a három párt, amely olyan képviselőket küld az EP-be, akik elutasítják az európai integráció további mélyítését. Válaszadás hiányában a mintában nem szerepelt, de nagy valószínűséggel ebbe a csoportba tartozott volna a szélsőjobboldali Szlovák Nemzeti Párt egyetlen EP-képviselője is.

A közép-európai régióból az ALDE (6,5), az EPP (6,6), a GUE-NGL (7,5) és az S&D (8,5) egyaránt Európa-párti képviselőkkel gyarapodik. A Néppárt és a liberálisok közép-európai képviselői európai pártcsaládjuk integrációpártiságához (6,4, illetve 6,5) hasonlóknak ítélik meg saját nézeteiket, míg a régió szociáldemokratái, valamint a cseh kommunisták úgy vélik, európai képviselőcsoportjukon (7,6, illetve 6,0) belül is integrációpártinak számítanak.

Néhány konkrét szakpolitikai területen keresztül vizsgálva is látszik, hogy a közép-európai EP-képviselők az integráció mélyítése, az uniós szabályozás kiterjesztése híveinek számítanak (12. táblázat).

12. táblázat. Az EP-képviselők pozíciói az uniós szabályozási hatáskörök terén, 2009-2014 (országcsoportok szerint, átlagpontok 1-5-ös skálán)

	Adózás	Munkavállalói jogok	Környezetvédelem	Alapjogok, diszkrimináció
Közép-Európa	2,8	2,6	2,1	2,3
EU-27	2,6	2,5	2,0	2,3
EU-15	2,5	2,5	2,1	2,4
EU-12	2,7	2,5	2,0	2,2

Forrás: saját kutatás, EPRG 2010 Survey

Megjegyzések: Skála: 1-5, 1=Sokkal több uniós szabályozásra lenne szükség, 5=Sokkal kevesebb uniós szabályozásra lenne szükség. Eredeti kérdés: Do you think there should be more or less EU-wide regulation in the following areas?

A gazdaság, a munka világa, a zöld ügyek és az emberi jogok terén feltett kérdések mindegyikére olyan válaszokat adtak, amelyek inkább támogatják az uniós szabályozási hatáskörök növelését. Az 1-től 5-ig terjedő skálán (ahol 1=sokkal több uniós szabályozásra lenne szükség) a közép-európai képviselők rendre a 2-es és 3-as értékek

közé helyezték magukat. Szembetűnő, hogy mennyire nincs érdemi eltérés e téren a közép-európai képviselők attitűdjei, illetve az EP egésze vagy a régi tagállamok átlaga között. A különbség a különböző országcsoportok átlagában egy-két tizedpontnyi, ami jelzi, jelentős regionális közpolitikai különutasság nincs ezekben az egyébként nagyon különböző kérdésekben.

A közpolitikai hatáskörök megítélésénél kissé nagyobbak a különbségek az Európai Parlament esetleges hatáskörbővítése tekintetében (13. táblázat). A régi tagállamokhoz és az EP egészéhez hasonlóan a közép-európai képviselők is egyetértenek azzal, hogy az EP a jelenleginél is befolyásosabb intézménnyé váljon, de a lelkesedés kisebb, mint az EU-15-ökben.

13. táblázat. Az EP-képviselők pozíciói az Európai Parlament hatásköreit illetően, 2009-2014 (országcsoportok szerint, átlagpontok 1-5-ös skálán)

	Az EP-nek rendelkezni kellene jogszabály-kezdményezési hatáskörrel	Az Európai Bizottság elnökét az EP-nek kellene jelölnie, nem az Európai Tanácsnak	Az EP-nek el kellene tudni mozdítani egyenként uniós biztosokat
Közép-Európa	2,1	2,5	2,3
EU-27	1,9	2,2	1,9
EU-15	1,9	2,1	1,7
EU-12	2,0	2,4	2,1

Forrás: saját kutatás, EPRG 2010 Survey

Megjegyzések: Skála: 1-5, 1=Teljesen egyetért, 5= Egyáltalán nem ért egyet. Eredeti kérdés: To what extent do you agree or disagree with the following statements about the powers of the European Parliament?

Több kérdés is érintette e témát. A legkisebb különbség a közép-európai képviselők (2,1) és a régi tagállamok (1,9) képviselői között az EP jogszabály-kezdményezési hatáskörével kapcsolatban mutatkozott. Az EU-15-ökben (2,1) a közép-európai régióhoz képest (2,5) nagyobb volt annak az elgondolásnak is a támogatottsága, hogy az Európai Bizottság elnökét az EP jelölje, és ne az Európai Tanács. Az a terv, hogy hosszú távon az EP-nek legyen olyan eszköze, amellyel egyenként is el tudjon mozdítani uniós biztosokat (és ne csak a teljes biztosi kollégiumról mondhasson ki

véleményt) szintén kisebb támogatást kapott a vizsgált öt országban (2,3), mint a régi tagállamokban (1,7). E három példából levonhatjuk azt a következtetést, hogy ugyan nem feltétlenül a közép-európai képviselők lesznek majd az EP további hatáskörbővítésének legelszántabb zászlóvivői, de ha nyílik ilyen lehetőség, alapvetően egyet fognak vele érteni.

4. Pártkohézió az Európai Parlamentben a bővítés után

4.1 Az EP-képviselők mint két megbízó ügynökei

A közép-európai országok ugyan már több mint tíz éve az Európai Unió tagjai, az Európai Parlamentbe delegált képviselőik tevékenységéről mégis igen korlátozott a szélesebb értelemben vett közvélemény tájékozottsága, és a témáról rendelkezésre álló akadémiai tudás is. Sokszor az is homályban marad, hogy milyen fontos, az állampolgáraikat érintő kérdésekben mutatnak aktivitást az Európai Parlamentben, az intézmény belső működéséről és a képviselők szavazói magatartásáról már nem is beszélve.

Utóbbi szempont annak fényében különösen fontos, ha megnézzük, milyen izgalmas politikai kontextusban kell az EP-képviselőknek végezni munkájukat. Az EP-képviselőket nemzeti pártjaik választják ki és jelölik a brüsszeli és strasbourgi munkára. Mindannyian saját országukban méretik meg magukat és nyernek mandátumot az öt éves parlamenti ciklusra. Abból fakadóan, hogy a választásokra országonként kerül sor, és nincsen egységes szabályozás, eltérő választási rendszerekből érkeznek meg a politikusok az uniós intézménybe. Az EP-be való delegálás módjából adódóan a nemzeti környezethez való kapcsolódás adottság, egy EP-képviselő számára megkerülhetetlenül fontos tényező. A küldő párttal való folyamatos és jó kapcsolat így nem csak lelkiismereti kérdés az EP-képviselőnek, hanem az újbóli kiválasztás (jelöltté válás), a hosszú távú karrier építésének kulcsfontosságú eszköze. Ebből adódóan a küldő párt vezetése olyan hatalmi pozíció birtokában van, amellyel – ha akar – befolyást tud gyakorolni az EP-be delegált képviselőinek magatartására.

Egyrészt tehát folyamatosan megvan az esélye annak, hogy az EP-képviselők kéréseket, iránymutatást kapjanak otthonról. Másrészt egy EP-képviselő szavazói magatartását nagyban befolyásolhatják a „brüsszeli hatások”, elsősorban a saját pártcsoporton belüli állásponthoz való igazodás érdekében gyakorolt nyomás. A pártcsoport befolyásolási képessége mögött másfajta tényezők állnak, mint a nemzeti pártok esetében. Gail

McElroy (2001: 3) egyenesen kijelenti, hogy az „EP-ben hiányoznak azok az ösztönzők, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a pártok fegyelmezettek legyenek”. Ez a megállapítás csak részben igaz. Az Európai Parlament szerepe valóban különbözik a nemzeti parlamentekétől, az EU intézményi struktúrájában elfoglalt helye miatt az EP-ben nem találkozhatunk a hagyományos kormány-ellenzék felállással: a jogalkotó tevékenység középpontjában nem az áll, hogy a kormány meg tudja teremteni közpolitikai kezdeményezéséhez a többséget a mindenkori ellenzékkel szemben. Az is hiányzik továbbá, hogy az EP pártcsoportjai kezükben tartsák a jelöltállítás jogát, így nem tudják a jövőbeli politikai pályafutásra vonatkozó legegységesebb fenyegetési eszközzel sakkban tartani képviselőiket.

Állnak azonban rendelkezésükre szofisztikáltabb eszközök. Ilyen az Európai Parlamenten belüli vagy a pártcsoporton belüli fontos pozíciókra való jelölés, vagy a kiemelten fontos bizottsági posztok és feladatok (pl. a riportéri megbízások) kiosztásának lehetősége (McElroy 2006, Yordanova 2009). Annak a politikusnak, aki nemcsak a hazai politikai pályafutása lezárásának, politikai karrierje levezetésének, „elfekvőnek” tekinti az uniós éveket, komoly karrierépítési lehetőségei is vannak az EP-ben (Scarrow 1997, Verzichelli-Edinger 2005, Bíró-Nagy 2010). Egy EP-képviselőnek számos eszköze van az EP-n belüli építkezésre, egy karakteres politikusi/szakpolitikusi profil felépítésére, amellyel nemcsak szakmai presztízst szerezhethet, de újabb, a pártfrakción vagy az EP intézményi struktúráján belüli pozíciók is elérhetővé válhatnak. Továbbá azt is érdemes hangsúlyozni, hogy az EP-képviselői lét lehetőséget ad arra, hogy a politikus az európai porondon való helytállásával és a nemzeti ügyek védelmével otthon is elismerést váltszon ki. Az EP-beli felszólalások hazaüzenésre, az otthoni politikai folyamatok befolyásolására is felhasználhatók, illetve az EP-ben felépített politikusi profil ugródeszkaként is használható a hazai politikába való (új) belépéshez. Jól látszik tehát, hogy a saját pártcsoporton belüli megfelelés is fontos szempont lehet az európai parlamenti képviselők számára, mivel az jól megfogható előnyökkel járhat saját politikai előmenetelük szempontjából, az európai és a nemzeti politika szintjén egyaránt.

Fontos kiemelni, hogy a nemzeti közvélemények trendjei is arra ösztönözhetik a képviselőket, hogy jó teljesítményt mutassanak fel az Európai Parlamentből a hazai közönségnek. Ennek oka, hogy az EU átlagához hasonlóan a közép-európai

tagállamokban is jóval nagyobb a bizalom az Európai Parlament felé, mint a nemzeti parlamentek vagy a nemzeti kormányok irányába (Eurobarometer 2004, Eurobarometer 2014). Ez a jellegzetesség annak ellenére sem változott, hogy a kezdeti eufória az Európai Unió iránt jelentősen kopott a közép-európai országokban a tagság első tíz évében. A belépéskor az Európai Parlament ismertebb intézmény volt a régiós országokban, mint az Európai Bizottság, és azt is mind az öt országban többen gondolták róla, hogy „fontos szerepet tölt be”, mint a valójában erősebb szerepkörrel rendelkező Bizottságról (Eurobarometer 2004: 110). A bizalom az Európai Parlament iránt tíz évvel később is néhány ponttal erősebb volt a közép-európai országokban, mint az Európai Bizottság esetében. Az öt ország állampolgárai azonban mindkét uniós intézményben sokkal jobban bíztak, mint a nemzeti parlamentekben és a nemzeti kormányokban. A csatlakozás után tíz évvel a bizalom az Európai Parlament és a nemzeti parlament viszonylatában Csehországban 41-17, Lengyelországban 52-21, Magyarországon 52-29, Szlovákiában 50-26, Szlovéniában 41-9 volt, minden esetben az EP javára (Eurobarometer 2014: 3). A nemzeti politikával szembeni lesújtó véleményhez képest tehát az Európai Parlament megbecsültsége jobb a közép-európai tagállamokban. Mindez felértékelheti azt is, ha egy képviselő jó imázssal, jó brüsszeli teljesítménnyel, a pártcsaládjában megszerzett értékes pozícióval vagy feladattal tudja magára felhívni a figyelmet a saját nemzeti közvéleménye előtt. A közvéleményben megszerzett ismertség és népszerűség pedig akár politikai tőkévé is változtatható a saját nemzeti pártban.

Az európai és a nemzeti pártokról írt gondolatok szorosan kapcsolódnak Simon Hix és szerzőtársai (2007: 133-136) „megbízó-ügynök” (principal-agent) megközelítéséhez, amely egyben e fejezet elméleti keretét is adja. A kutatók az Európai Parlamentre egy olyan intézményként tekintenek, amelyben az ott szolgáló politikusoknak két megbízója is van: a nemzeti párt és az európai parlamenti képviselőcsoport. Hix és társai ezzel arra mutatnak rá, hogy az EP-képviselők adott esetben két tűz közé kerülhetnek. Tevékenységük során egyaránt fontolóra kell venniük a nemzeti és az uniós politikai dimenziót. Egyszerre kell megfelelniük nemzeti küldő pártjaik politikai elvárásainak, illetve a brüsszeli pártcsoportjuk által kívánatosnak tartott politikai irányoknak.

E fejezetben empirikus adatok elemzésével azt vizsgálom meg, hogy melyik megbízó az erősebb: a nemzeti pártokhoz kötődés dominál az öt közép-európai ország esetében

vagy az európai pártsoporton belüli kohézió erősebbnek bizonyul a nemzeti politikai kohézióval? A képviselők szavazói magatartásának vizsgálata az Európai Parlament felértékelődésével egyre fontosabb kérdéssé válik, nélküle jóval nehezebb megérteni a politikai intézmény és a pártok belső működését, illetve a pártversenyt meghatározó főbb mozgatórugókat.

Tsebelis (2005: 173) kifejezésével élve az Európai Parlament egyre több szabályozási területen válik vétó-játékoszá („veto player”), azaz olyan szereplővé, akinek „a beleegyezése szükséges a status quo megváltoztatásához”. Egyben a megerősödő jogalkotói szerep az, ami egyre érdekesebbé teheti az intézményt a nemzeti kormányok, és a küldő pártok számára is: manapság már jobban megéri befolyásolni a kinti képviselőket, hiszen nagyobb a tétje annak ami ott történik. A megnövekedett súly az EU döntéshozatali mechanizmusában az, ami miatt az EP-beli pártsoportoknak is egyre fontosabb, hogy a győztes oldalra kerüljenek, stabil szavazói blokként (voting blocks) képjenek fel és biztosítsák a többséget közpolitikai javaslataik mögé.

A következő oldalakon előbb áttekintem, milyen trendeket mutatnak az EP pártsoportok kohéziójára (a szavazási fegyelemre) vonatkozó kutatások, majd ezt követően megvizsgálom, hogy a 2004-ben csatlakozott öt közép-európai ország pártjai mennyiben illeszkednek a főbb uniós trendekhez, vagy éppenséggel mennyiben térnek el azoktól. E szempont közelebb visz annak megértéséhez, hogy a közép-európai képviselők miként alkalmazkodtak az Európai Parlament intézményi adottságaihoz, aminek az európai képviselőcsoportok alapvető fontosságú elemei. A 2004-2014 közötti időszak egy szocializációs folyamatnak tekinthető. Mivel sem az EP-be újonnan érkező képviselőknek, sem otthoni pártjaiknak nem volt érdemi tapasztalata abban, hogy miként viszonyuljanak az EP belső működéséhez (és ennek megértéséhez kevés segítségre számíthattak nemzeti pártjuk részéről), azzal a feltevéssel élek, hogy a közép-európai képviselők a kezdetektől elfogadták a kész struktúrát, az EP bejáratott mechanizmusait, és lojális frakciótagként működtek már a csatlakozás utáni első ciklusban is.

4.2 Pártkohézió-trendek az Európai Parlamentben

Demokratikus berendezkedésű országokban nem ritka jelenség, ha egyes képviselők a pártjuk által képviselt irányhoz nem mindig lojálisak. Mivel ez egy széles körben megfigyelhető jelenség nemzeti pártok esetében, így akár arra is számíthatnánk, hogy az Európai Parlamentben ez még inkább jelen van, még sokkal gyakoribb – hiszen ebben az esetben transznacionális pártokról van szó. Egy transznacionális párt esetében a kohéziót potenciálisan alááshatja az, hogy nemcsak ideológiai, szellemi irányzatok alkotják, hanem egyben saját jogukon létező, eredményeket elérő és egymástól függetlenül működő nemzeti pártok is. Elméletileg szintén a pártcsoportokon belüli kohézió ellen hathatna az EP szerepének erősödése. Ennek oka a már említett feltevés, miszerint az EP megnövekedett döntéshozatalbeli jelentősége miatt immáron a nemzeti kormányoknak és küldő pártoknak is érdekesebb, fontosabb lehet befolyásolni az EP-képviselőket. Ennek fényében tehát akár arra is lehetne számítani, hogy a nemzeti pártok nagyobb kontrollra törekednek és ez a képviselők szavazói magatartásában is meglátszik: ha az otthoni érdek úgy kívánja, akár az EP-beli pártcsoport ellen is szavazhatnak a képviselők.

A témában már a kilencvenes években is születtek komoly tanulmányok (többek között Attina 1990, Quanjel-Wolters 1993, Hix-Lord 1997), a téma kutatása igazából mégis a European Parliamentary Research Group (EPRG) 1998-as felállása után, már a 2000-es években lendült fel. Az EPRG az Európai Parlamentet kutató legnevesebb európai és észak-amerikai tudósoknak nyújt közös platformot, illetve kutatásaikhoz anyagi háttérrel. A kutatócsoport két intézmény, a London School of Economics and Political Science és a téma tárgyát illetően nem meglepő módon, a Université Libre de Bruxelles köré épül. Tanulmányaik egyik visszatérő témája a pártkohézió kérdése, sőt átfogó kutatás keretén belül 1979-től kezdve valamennyi név szerinti szavazás feldolgozásával általános érvényű megállapításokat is igyekeztek levonni. Először Simon Hix, Abdul Noury és Gerald Roland (2005) publikálták kutatásukat az EP-képviselők név szerinti szavazásairól, majd azóta rendszeresen születnek elemzések a témában az EPRG kutatási programján belül. Érdekes továbbá megemlíteni, hogy négy kutató, köztük a már említett Hix és Noury létrehozott egy független honlapot (www.votewatch.eu),

amelyen az EP-ben lefolyt szavazások legkülönbözőbb statisztikai gyűjtései és elemzései találhatók meg.

Az EPRG-ben és a votewatch.eu oldalon publikált, az EP-beli pártkohézióról szóló kutatások arra mutatnak rá, hogy az a feltevés, miszerint az EP felértékelődésével a nemzeti alapú befolyás erősödése miatt az EP-beli pártkohézió csökken, kevésbé állja meg a helyét. Hix, Noury és Roland (2007) vizsgálata szerint 1979 óta folyamatosan az európai pártcsoportokon belüli kohézió nagyobb, mint az egy nemzeten belüli kohézió, ráadásul ez a folyamat az idő előrehaladtával csak erősödött. Míg a legerősebb három párt (a Néppárt, a Szocialisták és a Liberálisok) az első, 1979-1984-es ciklusban a pártkohéziót 0 és 1 közötti értékkel mérő „Agreement Index” szerint (ahol 0 a pártcsoport teljes szétszavazása, 1 a teljes egység) 0.814-es értéket értek el, addig ez a mutató a 2004-2009-es ciklus első felében már 0.889 volt. Ugyanez a skála az egy nemzetből bekerült pártok esetében ellentétes tendenciát mutat. Míg az első ciklusban 0.667 volt a nemzeti kohézió mértéke a három hagyományosan legnagyobb pártcsoport esetében, addig a 25 évvel később kezdődött ciklusban ez az érték már csak 0.589 volt. Ha az egész EP pártcsoport szerinti kohéziós indexét nézzük meg, akkor azt találjuk, hogy az első parlamentben 0.823 volt ez az érték, míg az ötödik ciklusban valamelyest magasabb, 0.842. Ezek az eredmények több mindent mutatnak. Egyrészt azt, hogy a európai pártcsoport szerinti szavazás 1979 óta mindig magasabb volt, mint a nemzeti hovatartozás szerinti szavazás. Másrészt azt, hogy a nagy európai pártcsaládok kohéziója az idő előrehaladtával jelentősen erősödött. Összességében megállapítható, hogy a szavazás az EP-ben egyre „pártosabb” lett és kevésbé „nacionalista”.

További fontos megállapítás, hogy a magas pártkohéziós szint ellenére az EP-ben tapasztalt pártcsoporton belüli együttszavazás mértéke alacsonyabb, mint az európai nemzeti parlamentekben, igaz magasabb, mint az Egyesült Államok Kongresszusában (Hix et al 2002: 9). Az 1979 óta lefolyt szavazások vizsgálata arra is rámutatott, hogy a pártcsoportok kohéziója a belső szervezet erősödésének és az EP jogköreinek növekedésével nőtt. Ezt támasztja alá, hogy a pártkohézió erősödése felgyorsult az Amszterdami Szerződés elfogadása utáni időszakban (Judge-Earnshaw 2008: 139). Ez a szerződés jelentős szerepfelértékelést hozott az Európai Parlament számára, így már az intézményközi dinamikák is kezdtek a jól strukturált szavazói blokkok erősítése irányába hatni.

Az európai pártcsoporthoz erejének természetes háttere az, hogy az Európai Parlamentben ideológiai és nem nemzeti alapon szerveződnek a pártok. Ezen felül azonban az érdekérvényesítési logika sem támogatja azt, hogy a nemzeti pártok kötött mandátummal bocsátsák útra képviselőiket az uniós intézménybe. Egy kötött mandátum ugyanis nem érne semmit, egyetlen nemzet sem képvisel olyan súlyt a Európai Parlamentben, amellyel önmagában érdemi eredményt tudnának elérni. Ennél fogva a nemzeti együttműködés önmagában nem jelent garanciát semmire, hiszen a más nemzethez tartozó képviselők könnyedén leszavazhatják még a legnagyobb létszámmal jelen lévő nemzetek képviselőit is. Így egy kötött mandátum csak megakadályozná az EP-képviselőket abban, hogy az intézmény belső hatalmi játszmáiban lavírozva a győztes oldalra kerülhessenek.

A pártcsoporthoz szavazás egy másik lehetséges magyarázó tényezőjére hívja fel a figyelmet Scully (2005). A kutató a „bennszülötté válás” („going native”) tézist vizsgálva abból a feltételezésből indult ki, hogy az intézményi szocializációnak nagy szerepe van a szavazói magatartás alakulásánál. Scully számára az volt a fő kérdés, hogy megállja-e a helyét az az állítás, miszerint a képviselők Brüsszelbe kerülve átveszik az ott domináló értékek/attitűdök jó részét, és ezáltal hűségesebbé válnak azokhoz. A szavazói magatartásra vonatkoztatva ebből a feltevésből az következne, hogy a képviselők lojálisan viselkednek EP-beli pártcsoporthozjukkal és az általa képviselt álláspontokkal szemben. A kutatás ugyan kimutatta, amit később Hix és társai is, hogy az európai pártkohézió erősebb, mint a nemzeti kohézió, azonban Scully leszögezte, hogy mindez nem a „going native”-hatás eredménye. A képviselők esetében az előzetes attitűdök, a saját meggyőződés és pártja álláspontja jóval hitelesebb magyarázó változóknak bizonyultak a képviselők magatartása szempontjából.

Egy európai parlamenti képviselő szempontjából nem elhanyagolható az a kérdés, hogy milyen gyakran fordulnak elő olyan esetek, amikor a nemzeti csoport többségi véleménye nem esik egybe a saját pártcsoporthoz többségének véleményével. Az okozhat ugyanis komoly feszültségforrást, ha gyakoriak azok az esetek, amikor egy képviselő két tűz közé kerül. Az EP hivatalos szavazási statisztikái azt mutatják, hogy viszonylag ritkának számít a két álláspont közötti kiélezett helyzet. Az 1999-2004-es ciklusban

például a szavazások 90 százaléka esetében egybe esett a pártcsoporton belüli és az azonos nemzethez tartozó képviselők többségi véleménye (Judge-Earnshaw 2008: 138).

Az ebben a fejezetben bemutatott eredmények a névszerinti szavazások (roll call votes) tudományos feldolgozásán alapulnak. Azt maguk az EPRG kutatói is elismerik, hogy a névszerinti szavazások nem adhatnak teljesen reprezentatív eredményt, mivel nem minden szavazás zajlik e rend szerint. Ennek ellenére Hix és társai (2007: 30) amellett érvelnek, hogy a névszerinti szavazások vizsgálata megfelel a kutatások céljainak, hiszen „a névszerinti szavazásokat a legfontosabb döntések esetében használják”. A névszerinti szavazások fontosságát ugyan elfogadják Carrubba és szerzőtársai (2006), azonban mégis megfogalmaznak módszertani kritikát az EPRG-vel szemben. Ennek lényege, hogy az egyes pártcsoportok sok esetben stratégiai politikai megfontolásból használják a névszerinti szavazás intézményét, abból kiindulva, hogy e formátum önmagában is ösztönzi az összetartást. Amennyiben pedig ez így van, akkor nem lehet meglepő, hogy a statisztikai elemzések magas kohéziós indexről fognak beszámolni. E logika szerint ugyanis egy önbeteljesítő cselekedetről van szó: magas lesz a pártkohézió a szavazások alkalmával, de elképzelhető, hogy azért lett az, mert a pártok azt akarták, hogy magas legyen és ezért a megfelelő módot választották a cél eléréséhez. Carrubba és társai megkérdőjelezik tehát a pártkohézió vizsgálatához használt leggyakoribb módszert, de azt nem állítják, hogy az teljességgel elvetendő lenne. A kritika lényege abban áll, hogy a névszerinti szavazások interpretációjával helyesebb óvatosan, nem teljesen általánosítóan bánni.

A névszerinti szavazások mindazonáltal jól mutatják, hogy a pártkohézió mértéke nem témafüggetlen. Igenis számít, hogy milyen közpolitikai kérdéstről szól a szavazás. A következőkben a Votewatch.eu oldalon nyilvánosan elérhető, a 2004-2009 és a 2009-2014-es ciklusok adatbázisainak elemzésével erre a tényre mutatok rá. Mint a 14. táblázatban látható, a 2004-2009-es ciklusban az euroszeptikus pártcsoportokon kívül minden parlamenti csoportban magas (0.85 vagy afölötti) volt az általános kohézió szintje. A legmagasabb index-szel a Szocialista (PES) és a Zöld (G/EFA) frakció rendelkezett (0.91), de náluk alig gyengébb kohézió volt megfigyelhető a Liberálisok (ALDE, 0.89), a Néppárt (EPP, 0.88) vagy az Egységes Baloldal (GUE/NGL, 0.85) frakciói esetében. Az Európai Nemzetek Uniója (UEN, 0.76) még valamelyest összetartó csoportosulásnak volt tekinthető, ez azonban a Függetlenség és Demokrácia

(IND/DEM, 0.47) elnevezésű, radikális jobboldali pártokat tömörítő csoport esetében már nem volt elmondható: alig valamivel jobb aggregált index jött ki e pártcsoportnál, mint ami a még csak nem is szervezett körülmények között helyet foglaló független képviselők szavazásai kapcsán megfigyelhető volt.

14. táblázat. Az EP pártcsoportjainak kohéziós indexei közpolitikai területek szerint, 2004. július -2009. június (0-1, 1=teljes egység, 0=teljes szétszavazás)

Közpolitikai terület	EPP	PES	ALDE	UEN	G-EFA	GUE/ NGL	IND/ DEM
Összesített kohéziós index	0.88	0.91	0.89	0.76	0.91	0.85	0.47
Mezőgazdaság	0.81	0.83	0.85	0.80	0.87	0.77	0.40
Költségvetés	0.88	0.93	0.90	0.77	0.94	0.84	0.54
Költségvetési ellenőrzés	0.84	0.94	0.94	0.82	0.94	0.84	0.51
Civil szabadságjogok	0.84	0.95	0.88	0.75	0.92	0.86	0.46
Alkotmányügy	0.87	0.87	0.90	0.68	0.87	0.77	0.58
Kultúra és oktatás	0.86	0.93	0.93	0.76	0.91	0.74	0.56
Fejlesztés	0.85	0.99	0.96	0.85	0.94	0.94	0.45
Gazdasági és monetáris ügyek	0.90	0.90	0.91	0.73	0.89	0.84	0.54
Foglalkoztatási és szociális ügyek	0.86	0.92	0.86	0.75	0.90	0.94	0.47
Környezetvédelem és egészségügy	0.88	0.90	0.87	0.77	0.93	0.92	0.43
Halászat	0.91	0.89	0.87	0.78	0.89	0.76	0.43
Kül- és biztonságpolitika	0.88	0.92	0.88	0.74	0.90	0.82	0.48
Nemek közötti egyenlőség	0.81	0.97	0.87	0.72	0.92	0.92	0.44
Ipari, kutatási és energiaügy	0.89	0.90	0.86	0.79	0.92	0.76	0.43
Belső piac és fogyasztóvédelem	0.90	0.88	0.80	0.75	0.94	0.94	0.45
EP belső szabályozás	0.66	0.71	0.65	0.51	0.68	0.40	0.41
Nemzetközi kereskedelem	0.96	0.92	0.95	0.88	0.93	0.93	0.39
Igazságügy	0.92	0.91	0.91	0.83	0.93	0.86	0.37
Petíciós ügyek	0.86	0.92	0.88	0.77	0.93	0.91	0.52
Regionális fejlesztés	0.90	0.92	0.93	0.76	0.93	0.86	0.50
Közlekedés és turizmus	0.88	0.88	0.91	0.80	0.90	0.89	0.45

Forrás: www.votewatch.eu

A 2004-2009 közötti ciklusban a három vezető európai pártcsoport (Néppárt, Szocialisták, Liberálisok) között a magas általános kohézió ellenére tapasztalhatóak voltak különbségek az összetartozás mértékét illetően. A 0.88-as aggregált indexű Néppárt kiemelkedően magas egységben (0.90 felett) szavazott nemzetközi kereskedelmi, igazságügyi és halászati kérdésekben. Lefelé (0.85 alatt) a mezőgazdaság,

a nemek közötti egyenlőség, a költségvetési ellenőrzési és az EP belső szabályozásával kapcsolatos kérdések lógtak ki. A legegységesebb frakció, a szocialistáké 12 területen is 0.90 felett teljesített, és négy ügyben volt csaknem teljesen egységes az öt év alatt: a fejlesztéspolitika, a civil szabadságjogok, a nemek közötti esélyegyenlőség és a költségvetés közpolitikai területein is legalább 0.94-es indexet ért el. A szocialisták gyengébb pontjainak mindössze két terület, a mezőgazdaság és az EP belső szabályozási kérdései számítottak. A Liberálisok hét közpolitikában is 0.90 feletti index-szel bírtak ebben a ciklusban, melyek közül a költségvetési ellenőrzési, fejlesztési és nemzetközi kereskedelmi kérdésekben szinte teljes volt az egység. 0.85 alatt mindössze két területen teljesített a liberális frakció: a belső piaci és fogyasztóvédelmi kérdésekben, illetve a másik két nagy párthoz hasonlóan az EP belső szabályozási kérdéseiben.

A 2009-2014-es ciklusban a pártcsoportok még a korábbinál is egységesebbek lettek. Még inkább a transznacionális pártcsoportok határozták meg a szavazói magatartást, mint a megelőző ciklusban (lásd a 15. táblázatot). A hét frakció közül három 0.90 feletti kohéziós index-szel rendelkezett az öt év egészét nézve is. 2009-2014 között szinte minden kérdésben egységesen szavazott a Zöldek csoportja (0.95), de nem sokkal kevésbé volt összetartó a Néppárt (0.94) és a Szocialisták és Demokraták (0.94) képviselőcsoportja sem. A Liberálisok (0.88) és az euroskeptikus Európai Konzervatívok és Reformerek (0.87) szintén viszonylag összetartóan voksoltak ebben a ciklusban.

A korábbi ciklushoz képest tovább erősödő kohézió bizonyítéka az is, hogy képviselőcsoportonként jóval több területen volt kiemelkedően magas 0.90, vagy afeletti az összetartás. A Néppárt 16 közpolitikai területen szavazott gyakorlatilag teljes összhangban, a Szocialistáknál ez az index 18 helyen mutatott kiemelkedő értéket, míg a Zöldeknél az EP belső szabályozási kérdéseitől eltekintve minden területen példás volt az összetartás. Míg 2004-2009 között ritkaságnak számított, ha egy képviselőcsoport valamely közpolitikai területen 0.95-ös vagy afeletti kohéziós index-szel rendelkezett, a következő öt évben ez gyakori jelenséggé vált. Az Európai Néppártnak 10, a Szocialistáknak 8, a Zöldeknek 12 olyan közpolitikai területe is volt 2009-2014 között, amelyet a kivételes pártfegyelem okán gyakorlatilag konszenzusos témáknak lehetett tekinteni.

15. táblázat. Az EP pártcsoportjainak kohéziós indexei közpolitikai területek szerint, 2009. július -2014. április (0 és 1 között, ahol 1=teljes egység, 0=teljes szétszavazás)

Közpolitikai terület	EPP	S&D	ALDE	ECR	G-EFA	GUE/ NGL	EFD
Összesített kohéziós index	0.93	0.92	0.88	0.87	0.95	0.79	0.49
Mezőgazdaság	0.89	0.76	0.79	0.78	0.94	0.70	0.45
Költségvetés	0.95	0.90	0.87	0.80	0.93	0.73	0.52
Költségvetési ellenőrzés	0.96	0.94	0.96	0.90	0.97	0.83	0.60
Civil szabadságjogok	0.94	0.95	0.92	0.83	0.96	0.84	0.51
Alkotmányügy	0.95	0.94	0.88	0.90	0.93	0.72	0.51
Kultúra és oktatás	0.98	0.98	0.91	0.86	0.97	0.74	0.38
Fejlesztés	0.89	0.97	0.90	0.80	0.98	0.83	0.46
Gazdasági és monetáris ügyek	0.95	0.95	0.91	0.88	0.92	0.77	0.44
Foglalkoztatási és szociális ügyek	0.94	0.93	0.86	0.90	0.95	0.86	0.41
Környezetvédelem és egészségügy	0.88	0.90	0.85	0.86	0.97	0.86	0.49
Halászat	0.91	0.88	0.91	0.83	0.91	0.74	0.43
Kül- és biztonságpolitika	0.95	0.92	0.93	0.90	0.95	0.83	0.50
Nemek közötti egyenlőség	0.77	0.95	0.80	0.83	0.92	0.84	0.50
Ipari, kutatási és energiaügy	0.91	0.90	0.86	0.93	0.96	0.70	0.52
Belső piac és fogyasztóvédelem	0.95	0.97	0.88	0.91	0.93	0.80	0.42
EP belső szabályozás	0.87	0.79	0.75	0.89	0.81	0.66	0.69
Nemzetközi kereskedelem	0.93	0.93	0.88	0.94	0.95	0.87	0.48
Igazságügy	0.96	0.92	0.87	0.89	0.95	0.79	0.45
Petíciós ügyek	0.96	0.97	0.93	0.88	0.98	0.86	0.41
Regionális fejlesztés	0.97	0.97	0.95	0.71	0.96	0.71	0.47
Közlekedés és turizmus	0.93	0.90	0.90	0.83	0.92	0.83	0.43

Forrás: www.votewatch.eu

A viszonylag alacsonyabb kohéziójú területek (<0.85) gyakorlatilag eltűntek a két legnagyobb európai képviselőcsoportnál. A Néppártnál csak a nemek közötti egyenlőséggel kapcsolatos témákban volt kisebb egyetértés tapasztalható. A Szocialistáknál két olyan terület volt, amelyen belül viszonylag nagyobb megosztottságot mutattak a statisztikák: ez a mezőgazdaság és az EP belső szabályozása. A Zöldeknel egy 0.85 alatti terület volt (EP belső szabályozása), a liberális frakcióban kettő (mezőgazdaság, EP belső szabályozása) került ebbe a kategóriába. Az Európai Konzervatívok és Reformerek csoportjában azokon a területeken volt a legkisebb az egység, ahol az EU kiadásai a legnagyobbak (regionális fejlesztés, mezőgazdaság), míg a radikális baloldali GUE/NGL mezőgazdasági, költségvetési és az EP belső szabályait illető kérdésekben tudta legkevésbé tartani a

fegyelmet. Ezekből az adatokból jól látszik, hogy rendre a mezőgazdaság és az EP belső szabályozási kérdései számítanak leginkább olyan témának, ahol a EP-beli pártfrakció egyben tartó ereje a legcsekélyebb. Ez azonban még mindig nem jelent nagymértékű szétszavazást. Legfeljebb arról beszélhetünk, hogy a kohézió szintje alacsonyabb, mint a többi – egyébként rendszerint kiemelkedő összhangot mutató – közpolitikai témában.

4.3 Mennyire lojálisak a közép-európai EP-képviselők?

A fentiekben bemutatott adatok azt támasztották alá, hogy a képviselők pártlojalitása – tehát, hogy milyen mértékben követik az európai pártcsaládjuk által meghatározott álláspontot a szavazások során – az utóbbi tíz évben erősödött az Európai Parlamentben. Ez egyben azt is jelenti, hogy az Európai Unió bővítése, az új országok és új képviselők megjelenése, és ezáltal az egyes pártcsoportok fragmentálódása nem volt negatív hatással a pártkohézióra. Az, hogy egy európai pártcsoporton belül több helyről, különböző háttérrel érkező politikusokat kellett 2004-től fogva felsorakoztatni a párt hivatalos álláspontja mögé, nem látszott meg az európai pártkohéziós indexeken.

A közép-európai országok esetében is igaz, ami több kutatás (Hix et al. 2007, Votewatch 2015) alapján az EP egészére jellemző: meghatározó az európai pártcsalád iránymutatásának követése. Rögtön az első ciklusukban, 2004-2009 között (16. táblázat) az EP képviselőcsoportjukkal átlagosan 93 százalékban szavaztak együtt a régió képviselői.

A közép-európai képviselők európai pártfegyelme 2004-2009 között a csehek kivételével mindenütt kimagasló, 90 százalék feletti volt. A cseh képviselők esetében is csak az okozhatta a problémát, hogy az ODS képviselői nem érezték otthonosan magukat az Európai Néppártban. Nem érezték magukénak a pártcsalád integrációpárti irányát, sokszor kiszavaztak pártcsoportjukból (kohéziós mutatójuk csak 77 százalék volt 2004 és 2009 között). Ez a 2009-2014-es ciklusban már nem okozott problémát, az ODS ideológiailag sokkal inkább a helyére került az ECR-ben (ezt bizonyítja a 95 százalékos együttszavazási ráta), ami a cseh átlagot is felhúzta közel 92 százalékra (17.

táblázat). A másik négy ország képviselői elsőprő arányban követték európai képviselőcsoportjuk álláspontját, 95 százalék feletti együttszavazási átlagokat láthattunk ebben a ciklusban a magyar, a lengyel, a szlovák és a szlovén képviselőktől.

16. táblázat. Lojalitás az EP-képviselőcsoportokhoz, közép-európai országok szerinti bontásban, 2004-2009

	Csehország	Lengyel- ország	Magyar- ország	Szlovákia	Szlovénia	Összes közép- európai képviselő
Lojalitás az európai képviselő- csoportokhoz (nemzeti átlag)	82,52%	95,19%	96,19%	98,08%	- (96,93%)	93,36%

Forrás: A szerző számításai a www.votewatch.eu adatai alapján (az egyéni adatok alapján számolt országonkénti átlagok)

Megjegyzés: Azon nemzeti politikai csoportok szerepeltek a Votewatch statisztikáiban, amelyek legalább 5 fősek voltak. Szlovénia esetében az európai képviselőcsoportokhoz való egyéni lojalitási mutatók átlagával számoltam.

A 17. táblázatból kiolvasható, hogy a 2009-2014-es ciklusban mind az öt közép-európai ország képviselőinek európai lojalitása erős maradt: 90 százalék feletti arányban szavaztak együtt európai pártcsaládjukkal. A lengyel és a szlovák képviselők európai lojalitása némileg csökkent az előző öt évhez képest, de a változás nem jelentős. Az adatok alapján nyugodtan leszögezhető, hogy a közép-európai képviselők általában véve hűséges tagjai európai pártjaiknak, csak ritkán viselkednek lázadóként és szavaznak képviselőcsoportjuk álláspontjával szemben. A közép-európai országok egyenkénti erős lojalitási mutatója egyben természetesen azt jelenti, hogy a régió egészének aggregált indexe is magas: 92,68% volt a 2009-2014-es ciklusban. Ez az adat bizonyítja, hogy a közép-európai EP-képviselők nem destabilizálják európai képviselőcsoportjukat, sőt inkább tovább erősítik az amúgy sem gyenge pártkohéziót.

17. táblázat. Lojalitás az EP-képviselőcsoportokhoz, közép-európai országok szerinti bontásban, 2009-2014

	Cseh- ország	Magyar- ország	Lengyel- ország	Szlovákia	Szlovénia	Összes közép- európai képviselő
Lojalitás az európai képviselő- csoportokhoz (nemzeti átlag)	91,99%	95,38%	91,02%	93,91%	96,99%	92,68%

Forrás: A szerző számításai a www.votewatch.eu adatai alapján (az egyéni adatok alapján számolt országonkénti átlagok)

Megjegyzés: Az egyetlen képviselőcsoportokhoz sem tartozó, független képviselők (3 fő) nem szerepelnek a számításokban.

A közép-európai képviselők pártcsoportok szerinti vizsgálata is alátámasztja: a nagyobb pártfrakciókhoz tartozó képviselők szavaznak a pártjuk álláspontjával a legnagyobb összhangban (18. táblázat). 2009-2014 között a régióból csak hárman tartoztak a liberális frakcióhoz, de ők szavaztak a legtöbbször európai képviselőcsoportjukkal (95,8%). Az öt ország 25 szocialista (tehát a második legnagyobb EP-frakció) képviselője is csaknem mindig az európai pártcsoport hivatalos irányát követte (95,79%). A legtöbb közép-európai képviselő – 53 – az Európai Néppárt frakciójában foglalt helyet ebben az időszakban, és szavazott szintén példás pártfegyellemmel (95,06%). A régió politikai viszonyainak érdekessége, hogy az euroszeptikus Európai Konzervatívok és Reformerek (ECR) frakciójának jelentős részét, csaknem felét kelet-közép-európai pártok képviselői (főként csehek és lengyelek) adták. A régióbeli ECR képviselők 89,30%-ban szavaztak együtt frakciójukkal. A fenti négy csoporton kívül a ciklus közben egyről öt főre duzzadt Szabadság és Demokrácia Európája (EFD, 73,18%), a GUE/NGL-ben helyet foglaló négy cseh kommunista (81,37%), illetve a függetlenként az EP-ben dolgozó, és ezért az európai lojalitási vizsgálat alól kieső Jobbik képviselőit kell megemlíteni a teljes 2009-2014 közötti képhez.

18. táblázat. Lojalitás az európai képviselőcsoporthoz, pártcsaládok szerint, 2009-2014

	EPP	S&D	ECR	EFD	GUE/NGL	ALDE	Összes közép- európai képviselő
A képviselőcsoport átlaga	95,06%	95,79%	89,30%	73,18%	81,37%	95,8%	92,68%

Forrás: A szerző számításai a www.votewatch.eu adatai alapján (az egyéni adatok alapján számolt képviselőcsoportonkénti átlagok)

Megjegyzés: Az egyetlen képviselőcsoporthoz sem tartozó, független képviselők (3 fő) nem szerepelnek a számításokban.

A nemzeti pártokhoz való lojalitási adatokból (19. táblázat) látszik, hogy az egy nemzeti pártból érkező képviselők végképp egy irányba szavaznak. Szinte kivételesnek számít, hogy az azonos nemzeti pártból kikerülő politikusok között törés legyen, és különböző álláspontokat vegyenek fel a szavazásnál. A 2009-2014-es ciklusban az egy nemzeti párthoz tartozó szlovák és szlovén EP-képviselők között ez szinte egyáltalán nem fordult elő (mindkét országban 99 százalék feletti volt a nemzeti párthoz való lojalitás aránya), de a cseheknél, lengyeleknél és magyaroknál is 96-97 százalék ez az arány.

19. táblázat. Lojalitás a nemzeti párthoz, közép-európai országok szerint, 2009-2014

	Cseh- ország	Magyar- ország	Lengyel- ország	Szlovákia	Szlovénia	Összes közép- európai képviselő
Nemzeti átlag	96,22%	97,07%	97,36%	99,27%	99,52%	97,36%

Forrás: A szerző számításai a www.votewatch.eu adatai alapján (az egyéni adatok alapján számolt országonkénti átlagok)

Megjegyzés: Azon EP-képviselők, akik egyedülként képviselik nemzeti pártjukat (11 fő), nem szerepelnek a számításokban.

Ideológiai alapon sincsenek nagy különbségek az egyes nemzeti pártok kohézióját illetően (20. táblázat). Az összes pártcsaládban nagy fegyellemmel szavaznak együtt a nemzeti pártok. Azonban, ha csak egy hajszálnyival is, de itt is érvényesül, hogy a legnagyobb európai pártcsaládokban (EPP, S&D) a legnagyobb a fegyelem. Ezekben a

képviselőcsoportokban már főleg nincs mozgástere az egyes nemzeti pártoknak, hiszen több mint 95 százalékban szavaznak együtt az európai párt előre kialakított álláspontjával, de a fennmaradó néhány, “lázado” eset többségében is együtt mozognak az egy nemzeti párthoz tartozó képviselők.

20. táblázat. Lojalitás a nemzeti párthoz, EP-képviselőcsoportok szerint, 2009-2014

	EPP	S&D	ECR	GUE/NGL	Függetlenek	Összes közép-európai képviselő
A képviselőcsoport átlaga	98,07%	97,64%	96,75%	95,32%	90,92	97,36%

Forrás: A szerző számításai a www.votewatch.eu adatai alapján (az egyéni adatok alapján számolt képviselőcsoportonkénti átlagok)

Megjegyzés: Azon EP-képviselők, akik egyedülként képviselik nemzeti pártjukat (11 fő), nem szerepelnek a számításokban. Mivel a mindhárom liberális képviselő ebbe a kategóriába tartozott, az ALDE képviselőcsoport nem szerepel a számításokban.

Összességében a közép-európai képviselőkre is megállapíthatjuk, hogy az EP karaktere alapvetően pártos, erős a saját európai képviselőcsoport követése. Minél nagyobb egy képviselőcsoport, annál eredményesebben tudja tartani a pártfegyelmet, és minimálisra szorul a nemzeti pártok mozgástere. Az európai pártcsaládok meghatározzák a szavazás irányát, és a meghatározó képviselőcsoportok esetében ehhez több mint 95 százalékos arányban igazodnak is a nemzeti pártok. Meg kell említeni ugyanakkor, hogy azon kevés esetben, amikor egy nemzeti párt képviselői nem követik európai pártcsaládjuk álláspontját, a nemzeti párthoz való lojalitás továbbra is tetten érhető (az erre vonatkozó lojalitási arányok 2-3 százalékponttal magasabbak néppárti és szocialista tagpártoknál, mint az európai képviselőcsoporttal szavazás átlaga). Nagyobb mozgástere a nemzeti pártoknak a kisebb európai képviselőcsoportokban van. Az ECR vagy a GUE/NGL esetében a nemzeti pártokhoz és az európai képviselőcsoportokhoz való lojalitás közötti különbség jóval nagyobb (7, illetve 14 százalékpont 2009-2014-ben). Az egy nemzeti párthoz tartozók tehát ezekben az esetekben annak ellenére is rendszerint együtt szavaznak, hogy a rájuk nehezedő intézményi nyomás az európai képviselőcsoport részéről jóval kisebb, mint az EPP-nél vagy az S&D-nél.

Érdemes azonban részletesebben megnézni, hogy az öt közép-európai ország (Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia, Szlovénia) pártjai mekkora lojalitást mutatnak saját EP-pártcsoportjaik irányába. Ez az együttszavazási arány egyben jelzi, hogy a közép-európai képviselők nemhogy bizonytalansági faktort nem jelentenek pártcsoportjainak, de még az is kijelenthető, hogy a pártcsoportbeli kohéziót erősítik.

A két megbízó közül első ránézésre úgy tűnhet, hogy a nemzeti pártok még az európai képviselőcsoportoknál is nagyobb hatással vannak a szavazói magatartásra. Míg a közép-európai képviselők esetében ez igaznak tűnik a kisebb – és ennek következtében kevésbé befolyásos – európai frakciókra (ECR, GUE/NGL, EFD), a két legnagyobb pártcsoport adatai azt sugallják, hogy a teljes kép ennél összetettebb, érdemes az interpretációval óvatosabban bánni. Az EPP és az S&D hivatalos álláspontjaihoz való lojalitás 95-96% volt 2009-2014-ben, ami azt jelenti, hogy nagyon különböző nemzeti pártokból érkező közép-európai EP-képviselők követték ugyanazt az irányt, csaknem minden alkalommal. Ezekben az esetekben sokszor az egy nemzeti párthoz tartozók egysége abból a tényből fakadhatott, hogy mindannyian európai frakciójukkal szavaztak. Ezért nagy valószínűséggel téves lenne azt a következtetést levonni a legnagyobb képviselőcsoportok esetében, hogy a nemzeti pártok befolyása nagyobb volt, csak azért mert a lojalitási index esetükben még az európai pártcsaládokhoz képest is egy árnyalatnyival nagyobb. Reálisabb magyarázatnak tűnik két erős megbízóról beszélni, akik közül az európai pártcsoportban előzetesen kidolgozott kompromisszumos álláspont jelöli ki a követendő irányt a legtöbbszámára. A tiszta „lázádozó”-esetek, amikor az egy nemzeti párthoz tartozók egységesen szembemennek európai képviselőcsoportjukkal, csak ritkán fordulnak elő, nem haladják meg az összes szavazás 2-3%-át.

Az európai parlamenti pártcsoportok kohéziója már a 2004-2009 közötti időszakban is kiemelkedően erős volt, ez a folyamat azonban még a 2009-2014-es ciklusban is tovább folytatódott. Ennek látványos jele volt, hogy öt év alatt, több pártnál is számos közpolitikai területeken alig került sor félreszavazásra. A legnagyobb frakciókkal bíró csoportok összetartása a legerősebb. Nem véletlenül: ők azok, akiknek összefogással, koalícióépítéssel valós közpolitikai eredményekre van esélyük.

Fontos következtetés, hogy a közép-európai tagállamok belépése és képviselőik megjelenése az EP-ben nem csökkentette az uniós pártcsoportok kohézióját 2004 után. A közép-európai országok belépését követően is tovább folytatódott a már korábban elindult pártkohézió erősödési folyamat. A közép-európai tagállamokból delegált politikusok kifejezetten hűségesek uniós pártjaikhoz: a csatlakozás utáni első ciklusban 93, 2009-2014 között 92%-ban szavaztak együtt velük. A közép-európai képviselők nemhogy több nacionalizmust nem hoztak az Európai Parlamentbe, de még tovább erősítették az EP pártos jellegét.

Az Európai Parlamenten belüli pártkohéziós folyamat felerősödésének magyarázata elsősorban abban kereshető, hogy az elmúlt évtizedekben az intézmény jogalkotó szerepe folyamatosan erősödött, így nemcsak a nemzeti kormányoknak, de az EP-ben működő pártfrakcióknak is nagyobb tétje van annak, hogy milyen döntések születnek Brüsszelben és Strasbourgban. Míg egy nemzeti összefogás sok más tagállam képviselői nélkül semmi eséllyel nem bír arra, hogy akaratát érvényesítse, addig a legnagyobb pártcsoportok ügyek mentén szerveződő szövetségei képesek többséget teremteni.

A pártfegyelem olyan erős lett a legbefolyásosabb európai képviselőcsoportokban, hogy a szavazói magatartásban gyakorlatilag nem tükröződhetnek különböző szerepfelfogások. A pártfrakcióhoz tartozás olyan nagy mértékben határozza meg a szavazás irányát, hogy az EP-n belüli és kívüli aktivitás más formáinak vizsgálatára van szükség ahhoz, hogy a politikusok viselkedési stratégiái, szerepfelfogásai beazonosíthatóvá váljanak. Ebből következően a különböző képviseleti megközelítésekhez közelebb juthatunk, ha azokat a további tevékenységeket vizsgáljuk, amelyekre a képviselők sok időt és energiát fordítanak (plenáris beszédek, jelentés írása, módosító indítványok kidolgozása, kapcsolatépítés más uniós intézményekkel, kapcsolattartás a nemzeti párttal és médiával, stb.).

Az EP politikai viszonyainak egyik érdekessége a sok kérdésben tapasztalható „nagykoalíció”, a legnagyobb frakcióval rendelkező pártcsoportok egyúttaszavazása. Ennek oka, hogy az EP-nek az EU más intézményeivel szemben kell tudnia érvényesíteni érdekeit. Az erősebb pártkohézió, sőt, a parlamenti többséget alkotni képes képviselőcsoportok közötti kohézió, a befolyásos frakciók viszonylag egységes

fellépése az EP-ben a Bizottsággal és a Tanáccsal szemben is politikai tőkévé változtatható. Az egységes szavazói blokkok felépítése ezért már jóval több, mint egy lelkiismereti okokból történő ügy mögötti felsorakozás, ez egyben a európai politika egyik hatalmi eszközévé is vált.

5. A közép-európai EP-képviselők szerepei

Mint a 2.1 fejezetben már bemutattam, a neoinstitucionalista szerepkutatások egyik jellemzője, a különféle megközelítések ellenére is létező közös pontja, hogy a szerepek feltárásához a képviselők attitűdjeiből indulnak ki. Az a döntő fontosságú a politikusi stratégiák felvázolásában, hogy a képviselők miként látják magukat, és beleilleszkednek-e az attitűdjeik alapján – tudatosan vagy sem – valamilyen koherens profilba. Ezt az alapelvet követtem, amikor a közép-európai EP-képviselők politikusi szerepfelfogásaival kapcsolatos elemzésekhez a körükben végzett – az 2.3 fejezetben már ismertetett – kérdőíves kutatás eredményeit használtam fel. Az eredeti EPRG-kutatás kérdőíve külön kérdésblokkot szentelt a képviselettel kapcsolatos attitűdöknek. Ebben egyaránt szerepeltek a képviselet irányára, tartalmára és a képviselet (területi) fókuszára vonatkozó kérdések. Szintén fontosak voltak azon kérdések, amelyek az uniós intézményrendszerben való beágyazottságot vizsgálták, azt, hogy milyen kapcsolatok építésére fordít elsősorban energiát az EP-képviselő – az érdeklődés, a figyelem iránya ezekből az adatokból is kiderülhet.

A kutatás során a képviselet témáját számos kérdéssel közelítettem meg. A szereptípusok vizsgálatához egy két részből álló, bevett módszertani lépéssel jutottam el (Sajtos-Mitev 2007: 284). Első körben faktorelemzéssel törekedtem adattömörítésre és az adatstruktúra, a változók közötti összefüggések feltárására. Az egymással nem korreláló komponensek beazonosítása után, az elemzési stratégia második lépéseként klaszterelemzéssel rendeztem viszonylag homogén csoportokba a 45 fős mintában szereplő közép-európai EP-képviselőket. A klaszterelemzést a faktorelemzés során kapott változók segítségével végeztem. Felmerülhet a kérdés, hogy miért nem csupán klaszterelemzéssel vizsgáljuk a szerepeket és szükséges-e egyáltalán az azt megelőző faktorelemzés? Noha a klaszterelemzés segítségével is képesek lehetünk profilt alkotni az egyes csoportokba tartozó képviselőkről, azt már a faktorelemzéssel tudjuk megállapítani, hogy mik azok a főbb dimenziók, amelyek alapján az attitűdök strukturálódnak. Ahogyan a H4 hipotézis kifejtésénél írtam: kulcskérdés az egymással nem korreláló dimenziók feltárása és a jelentésük megértése. A klaszterelemzés ehhez

nem elegendő, mert az a klaszterképző változók egymáshoz való viszonyáról kevés információt ad. Míg tehát a klaszterelemzés adekvát eljárás arra, hogy a képviselők egymáshoz való távolságát mérjük, addig a faktorelemzés segít megfejtetni azt, hogy mely dimenziók mentén érdemes csoportosítani az alanyokat? A csoportalkotáshoz egy elméleti előfeltevéssel láttam hozzá, és a faktorelemzésre az elméletből következő két dimenzió (az európai-nemzeti és a szakpolitikai-politikai tengelyek) relevanciájának igazolásához volt szükség.

Az alkalmazott módszernél alapvető módszertani elvárás, hogy az elemszám sokszorosan – legalább ötszörösen, de akár tízszeresen is – haladjon meg a vizsgált változók számát (Sajtos-Mitev 2007: 249). Ezt szem előtt tartva az elemzésbe eleve limitált számú változó bevonása volt lehetséges. Végül hat olyan változót vizsgáltam, amelyek különböző aspektusokból ragadják meg a képviselők saját magukra vonatkoztatott szerepét. Az elemszám így a vizsgált változók 7,5-szerese, ami megfelel a módszertani előírásoknak.

A hat változó közül kettő fedti a képviselet irányát (tartalmi, műfaji szempontból), kettő a képviselet fókuszát (területi alapon), és további kettő a képviselők kapcsolatainak erősségét az EU „kormányával”, javaslattevő-ellenőrző intézményével, az Európai Bizottsággal. A képviselet irányára vonatkozóan a jogalkotási munkával kapcsolatos kérdés beemelése több okból is alapvető fontosságú volt. Nemcsak ezt tartották a képviselői munka legfontosabb aspektusának a közép-európai EP-képviselők (4,37 egy öt fokú skálán), de egyben arra is kíváló mutató, hogy a szakpolitikai munka iránti nyitottságot (függetlenül attól, hogy európai vagy nemzeti szintű policy-ről van szó) megragadja. A „közös európai stratégiák kidolgozásához” való hozzáállás bevonását az indokolja, hogy általa az európai témák iránti érdeklődésre és elkötelezettségre nyerünk értékes adatokat – ezúttal pedig attól függetlenül, hogy a közös európai ügy szakpolitikai vagy politikai típusú. A képviselet területi fókuszát vizsgáló kérdések szintén kulcsfontosságúak ahhoz, hogy kiderüljön, létezik-e élesen különválasztható „nemzeti” és „európai” képviselői attitűdstruktúra. Az erre vonatkozó két kérdés azt mérte fel, hogy mennyire fontos a képviselőknek valamennyi európai állampolgár képviselete, vagy inkább csak a saját országuk állampolgárainak képviseletét tartják szem előtt az EP-ben.

Az Európai Bizottsággal fenntartott kapcsolatokra vonatkozó két kérdés pedig indirekt módon ismét a szakpolitikai irányultságot méri. A politikai típusú munkától és a politikai véleménynyilvánítástól is teljesen elzárt bizottsági hivatalnokokkal való szoros kapcsolat egyértelműen annak a jele, hogy az EP-képviselő erősen érdeklődik egy adott közpolitikai terület iránt, a közpolitikai folyamatokra szeretne hatni, azokról szeretne több információt megszerezni. Az uniós biztosokkal való kapcsolattartás már megteremti a lehetőségét a politikaibb típusú együttműködésnek, de a szigorúan lehatárolt biztosi portfóliók, és az a kikötés, miszerint az uniós biztosok nem avatkozhatnak be az uniós tagállamok belpolitikai folyamataiba, erősen a szakpolitikai típusú együttműködés irányába viszi el az EP-képviselőkkel fenntartott kapcsolat jellegét. Összességében tehát ezek a változók nagyon alkalmasak annak mérésére, hogy egy EP-képviselő mennyire tekinti prioritásnak munkája szakpolitikai oldalát.

A 21. táblázatban látható faktorelemzéshez tartozó KMO-érték alapján azt állíthatjuk, hogy a képviselők válaszai koherens attitűd-struktúrára utalnak. Márpedig ez elengedhetetlen ahhoz, hogy tényleg szerepekről beszélhessünk: a szerep ugyanis egy komplex profilt feltételez. Az elemzés azt mutatja, hogy két különböző dimenzió létezik, amelyek nem korrelálnak egymással. A feltáró módszerben, az ún. Kaiser-kritérium alapján lefuttatott faktorelemzés szerint a hat változóból két komponens képződött, amelyek a teljes variancia 66,55%-át magyarázzák. Azok a változók, amelyekről az volt feltételezhető, hogy a szakpolitikai vagy politikai affinitást mérik, egyértelműen az első komponenshez kapcsolódnak. Viszont a képviselő fókuszát operacionalizáló változók közül az európai polgárok képviselőjére vonatkozó adatok és a közös európai stratégiákkal kapcsolatos vélemények újabb, közös dimenziót képeznek. A faktorsúlyok alapján a változók illeszkedése kifejezetten meggyőző: egyedül a saját ország állampolgáira vonatkozó fókusz illeszkedése kérdéses. Ez utóbbi változó mindkét komponenshez némileg gyengébben kapcsolódik.

21. táblázat. Rotált faktorsúlymátrix (N=45)*

	Komponens	
	1: magyarázott variancia 39,76%	2: magyarázott variancia 26,79%
Jogalkotási munka	-,738	,170
Közös európai stratégiák kidolgozása	-,253	,756
Képviselő - minden európai állampolgárt	-,216	,829
Képviselő - a saját ország állampolgárait	-,444	-,494
Kapcsolat az Európai Bizottság hivatalnokaival	,901	-,267
Kapcsolat uniós biztosokkal	,849	-,062

*KMO=0,55 ($p \leq 0,000$); PCA extrakciós módszer alapján lefuttatva, Varimax rotáció alkalmazásával

Felhasznált változók: Jogalkotási munka (Working on legislation) és Közös európai stratégiák kidolgozása (Developing common strategies for EU policies) esetében az eredeti kérdés: When thinking about your work as an MEP, how important are the following aspects of your work? (1-5 skála). A minden európai állampolgár (All people in Europe) és a saját ország állampolgárainak (All people in my member state) képviselőre az eredeti kérdés: How important is it to you to represent the following groups of people in the European Parliament? (1-5 skála). A kapcsolat az Európai Bizottság hivatalnokaival (Officials in the Commission) és a kapcsolat uniós biztosokkal (European Commissioners) változókra az eredeti kérdés: How frequently are you in contact with the following groups, people or institutions? (1-6 skála).

Bár az európai orientáció egyértelműen elválasztható a képviselői tevékenység dimenziójától, a honpolgárok képviselőre vonatkozó válaszok nem könnyítették meg a faktorok interpretációját. Látni kell azonban, hogy ez az EPRG-kutatásban alkalmazott indikátor valójában nem azt mérte, hogy a nemzeti érdekvédelem mentén hogyan polarizálódnak a válaszadók. Azok, akik minden európai állampolgár képviselőt rendkívül fontosnak tartották (maximális értéket adtak rá az öt fokú skálán), nyilván az otthoniak képviselőt is igen lényegesnek vélték (átlagosan 4,19-re értékelték), hiszen ők is uniós polgárok. Érdekes tehát konfrontatívabb kérdésekkel kiegészíteni az EPRG-kutatást, hogy lássuk: magához a nemzeti érdekvédelemhez hogyan viszonyulnak a válaszadók és ez vajon tényleg független-e a képviselői aktivitástól?

A közép-európai EP-képviselőkkel folytatott kérdőíves interjúimat kiegészítettem több olyan kérdéssel is, amelyek az eredeti EPRG kutatásban nem szerepeltek, viszont a fenti dilemmákra válasszal szolgálhatnak. Egyrészt a képviselő irányát, tartalmát tesztelő

elemekhez hozzáadtam a „nemzeti érdek védelme” („standing up for national interest”) válaszlehetőséget, amelynek fontosságát a többi válaszhoz hasonlóan ötös skálán kellett a képviselőknek értékelni. Mivel a kiegészítő kérdések csak a saját kérdőíveimen szerepeltek, így ezek a változók csak a teljes közép-európai mintánál kisebb csoportra állnak rendelkezésre. Ezért nem lehetett őket a faktorelemzésbe bevenni, az abból kapott komponensek további tesztelésére viszont kiválóan alkalmasak.

22. táblázat. A nemzeti érdekvédelem és a faktorelemzés komponenseinek kapcsolata (N=25)*

Nemzeti érdek képviselése**		"szakpolitika - politika"-dimenzió (faktorértékek)***	"nemzeti - európai"-dimenzió (faktorértékek)****
0	átlag	-0,10	0,41
	elemszám	10	10
	variancia	0,86	0,46
1	átlag	0,25	-0,76
	elemszám	15	15
	variancia	1,55	1,30

* a szakpolitikai aktivitással kapcsolatos összefüggés: $\text{Eta}^2 = 0,03$ ($p=0,453$); a képviselettel való kapcsolat: $\text{Eta}^2 = 0,27$ ($p=0,008$)

** változó leírása: 1= azok, akik egy 5 fokozatú skálán a nemzeti érdekek képviselését rendkívül fontosnak értékelték (5-öst adtak rá)

*** a "szakpolitikai-politikai" dimenzióban a negatív tartományba azon képviselők esnek, akik a minta átlagához képest szakpolitikusi alkatúbbak, ehhez képest a pozitív tartományba pedig a politikusi szerepfelfogásúak kerülnek

**** a "nemzeti-európai" dimenzióban a negatív tartományba azon képviselők esnek, akik a minta átlagához képest nemzetibb fókuszúak, ehhez képest a pozitív tartományba pedig az európaibb orientációjúak kerülnek

A nemzeti érdekvédelemmel kapcsolatos kérdésre választ adó 25 közép-európai EP-képviselő közül 15 maximális értéket jelölt meg az öt fokú skálán, ami jelzi, hogy egy fontos, a korábbi kutatásokban kevésbé hangsúlyos szempontra bukkantunk. A faktorelemzés eredményeként kapott két komponenssel összevetve pedig kiderült, hogy a nemzeti érdek képviselése a nemzeti-európai dimenzióban válik igazán értelmezhetővé (22. táblázat), míg a policy-politics tengellyel nem mutat szignifikáns kapcsolatot. Ráadásul a faktorérték-átlagok előjele is egybevág a várakozásokkal.

Az eredeti kérdőívet kiegészítettem továbbá azzal a kérdéssel, hogy melyik európai parlamenti tevékenység áll az EP-képviselőhöz a legközelebb (a pontos kérdés angolul: which parliamentary activity suits you the most?) A válaszlehetőségek közül a plenáris beszéd kiemelése egyértelműen a politikai típusú aktivitás felé mutatott elkötelezettséget jelzett, a jelentéstevői, riportóri feladat pedig a legrangosabb

szakpolitikai feladatkör az EP-ben, így a policy-irányultság jó fokmérője. A 23. és a 24. táblázatok tartalmazzák a preferált parlamenti műfaj és a faktorelemzés komponenseinek kapcsolatát.

23. táblázat. A parlamenti műfaj és a faktorelemzés komponenseinek kapcsolata (N=26)*

Raportőri szerep		"szakpolitika - politika"-dimenzió (faktorértékek)***	"nemzeti - európai"-dimenzió (faktorértékek)****
0	átlag	0,54	-0,45
	elemszám	16	16
	variancia	1,40	1,60
1	átlag	-0,57	0,09
	elemszám	10	10
	variancia	0,17	0,68

* a szakpolitikai aktivitással kapcsolatos összefüggés: $\text{Eta}^2 = 0,25$ ($p=0,009$); a képvisettel való kapcsolat: $\text{Eta}^2 = 0,06$ ($p=0,246$)

** változó leírása: 1= azok, akik a riportőri tevékenységet tartották a magukhoz legközelebb álló parlamenti feladatnak

*** a "szakpolitikai-politikai" dimenzióban a negatív tartományba azon képviselők esnek, akik a minta átlagához képest szakpolitikusi alkatúbbak, ehhez képest a pozitív tartományba pedig a politikusi szerepfelfogásúak kerülnek

**** a "nemzeti-európai" dimenzióban a negatív tartományba azon képviselők esnek, akik a minta átlagához képest nemzetibb fókuszúak, ehhez képest a pozitív tartományba pedig az európaibb orientációjúak kerülnek

Mindkét számítás azt mutatja, hogy a riportőri szerepkör és a plenáris beszédek preferálása is az első, a szakpolitikai-politikai dimenzióval mutat komoly összefüggést, ráadásul a megfelelő irányban mutat kapcsolatot a két változó. Elvégre a riportőrök az ominózus tengelyen a negatív (szakpolitikai) tartományban koncentrálódnak, míg a plenáris beszédet preferálók nagyobb valószínűséggel a tengely politikusi oldalán helyezkednek el. Ezek a kiegészítő kérdések tartalmi értelemben erősítik meg a faktorelemzés eredményeit: a két különálló komponens valóban a „szakpolitikai-politikai” és az „európai-nemzeti” törésvonalakat fedi.

A faktorelemzés és a kétváltozós elemzés tehát bizonyítja, hogy a közép-európai EP-képviselők szerepfelfogását korántsem lehet egy dimenzió mentén értékelni. Mind a politikai-szakpolitikai aktivitás, mind a képvislet fókusza önálló jelentőséggel bír. Amennyiben ismerjük egy képviselőről ezeket a paramétereket, akkor jó eséllyel meg tudjuk becsülni a mezőnyben elfoglalt helyét. A saját kutatásomba bevont kérdések révén pedig sikerült tisztázni a dimenziók végpontjainak jelentését. A szakpolitikailag

aktívabbak kevésbé preferálják a hagyományos politics-műfajokat, és a faktorértékek valójában ezt az információt is magukban hordozzák. A nemzeti fókusz sokaknál valóban konfliktusban áll az európai orientációval, és ezzel kapcsolatban pedig a második komponens értéke az irányadó.

24. táblázat. A parlamenti műfaj és a faktorelemzés komponenseinek kapcsolata (N=26)*

Plenáris beszédek		"szakpolitika - politika"-dimenzió (faktorértékek)***	"nemzeti - európai"-dimenzió (faktorértékek)****
0	Átlag	-0,39	0,11
	Elemszám	13	13
	Variancia	0,49	0,53
1	Átlag	0,62	-0,60
	Elemszám	13	13
	Variancia	1,47	1,86

* a szakpolitikai aktivitással kapcsolatos összefüggés: $\eta^2 = 0,22$ ($p=0,015$); a képviselettel való kapcsolat: $\eta^2 = 0,10$ ($p=0,113$)

** változó leírása: 1= azok, akik a plenáris beszédet tartották a magukhoz legközelebb álló parlamenti tevékenységnek

*** a "szakpolitikai-politikai" dimenzióban a negatív tartományba azon képviselők esnek, akik a minta átlagához képest szakpolitikusi alkatúbbak, ehhez képest a pozitív tartományba pedig a politikusi szerepfelfogásúak kerülnek

**** a "nemzeti-európai" dimenzióban a negatív tartományba azon képviselők esnek, akik a minta átlagához képest nemzetibb fókuszúak, ehhez képest a pozitív tartományba pedig az európaibb orientációjúak kerülnek

A két dimenzió pólusai alapján négy ideáltípusa rajzolódik ki a szerepfelfogásoknak. Most egyrészt arra vagyok kíváncsi, hogy a dimenziók által kifeszített térben hogyan helyezkednek el a közép-európai EP képviselők. Másrészt olyan homogén csoportokat szeretnék képezni a két paraméter alapján, amelyek érdemben különböznek egymástól és jó alapot szolgáltatnak későbbi többváltozós elemzések számára.

A klaszterelemzések rendkívül érzékenyek a deviáns, kiugró adatokra: mivel nem jellemzők az alapsokaságra, ezért jelentősen torzíthatják a valós struktúrát (Sajtos-Mitev 2007: 287-288). Első körben ezért – egy hierarchikus klasztereljárást követően – kivettem azt a hat képviselőt, akik nagyon kilógtak valamilyen irányba a többiek közül, majd második lépésben elhelyeztem őket a releváns klaszterekben (mivel a kiugró esetek valójában az adott szereptípus legideáltipikusabb képviselői). A faktorelemzés során nyert két releváns komponens, valamint a faktorok további változókkal való tesztelése is négy szereptípust sejtetett, ezért logikus volt, hogy négy különböző csoportot próbáltam meg képezni a K-közép klaszterezési eljárással. A 25. táblázat

mutatja az így kapott négy típust, a hozzájuk tartozó elemszámmal és a két dimenzióhoz viszonyított kapcsolatukkal.

25. táblázat. Szereptípusok, végső klaszterközéppontok (K-közép-eljárás, N=39)

	Klaszterek			
	Nemzeti politikus (2 fő)	Uniós politikus (9 fő)	Nemzeti szakpolitikus (11 fő)	Uniós szakpolitikus (17 fő)
"szakpolitikai-politikai"-dimenzió (faktorértékek)*	1,92	,81	-,54	-,63
"nemzeti-európai"-dimenzió (faktorértékek)**	-,21	,60	-,56	,47

* a "szakpolitikai-politikai" dimenzióban a negatív tartományba azon képviselők esnek, akik a minta átlagához (0) képest szakpolitikusi alkatúbbak, ehhez képest a pozitív tartományba pedig a politikusi szerepfelfogásúak kerültek

** a "nemzeti-európai" dimenzióban a negatív tartományba azon képviselők esnek, akik a minta átlagához (0) képest nemzetibb fókuszúak, ehhez képest a pozitív tartományba pedig az európaibb orientációjúak kerültek

A kiugró esetek újbóli beillesztésével született meg a végleges eloszlás (26. táblázat). Eszerint a mintában a legnagyobb arányban azok a képviselők szerepelnek, akik a minta átlagához képest európaibb fókusszal végzik munkájukat, ami jellemzően szakpolitikaibb jellegű (a 45 képviselőből 17-en kerültek e kategóriába). A második leggyakoribb csoport azokat a képviselőket foglalta magában, akik szintén jellemzően a szakpolitikai ügyeket érzik magukhoz közelebb állónak, de képviselői munkájuk fókuszában inkább a nemzeti dimenzió áll (ők 13-an voltak). A sorban a harmadik az a képviselői csoport (11 fő), amelynek tagjai még az első csoporténál is erősebb európai fókusszal dolgoznak, de inkább a politikai jellegű témákban, feladatokban érzik magukat otthonosan. A mintában a legkevesebben pedig azok voltak (összesen 4 képviselő), akik képviseleti felfogásának fókuszában a nemzeti dimenzió áll, és a szakpolitikai munkával szemben a politikai vitákat helyezik előtérbe. Az egész mezőnyben ők azok, akiktől a szakpolitika a legtávolabb áll.

Az *uniós szakpolitikusok* kategóriájába azon képviselők tartoznak, akik szakmai munkájuk fókuszába európai szintű szakpolitikai javaslatok kidolgozását, általában véve az EU közpolitikai hatékonyságának javítását helyezik. A felkarolt ügyek kiválasztásakor nem meghatározó igazodási pont az, hogy a nemzeti érdekérvényesítésre nyílik lehetőség vagy sem. Az uniós szakpolitikusok közpolitikai

témákban aktívabbak, a politics irányultság kevésbé jellemző.

A *nemzeti szakpolitikusok* eszköztára teljes mértékben megegyezik az uniós szakpolitikusi profilt magukra öltökével, a munkájuk fókusza azonban teljesen más. Az EP-ben nemzeti szakpolitikusnak tekinthető az, aki fő céljának a küldő országnak kedvező közpolitikai változások elérését tekinti. Esetükben is a policy irányultság dominál, de a siker kritériuma az, hogy a saját országuk számára sikerült-e valamilyen kézzel fogható előnnyel járó közpolitikai eredményt elérni.

Uniós politikusnak azt tekinthető, aki tevékenysége középpontjába az Európai Uniót, mint politikai egységet érő kihívások megoldását tekinti. Az érdekérvényesítés esetében nem nemzetállami, hanem általános világnézeti, értékrendbeli alapokon nyugszik. Politikusi profiljához a politics típusú ügyek illenek, szemben a közpolitikai témákkal.

A *nemzeti politikus* azon témákat helyezi prioritásai közé, amelyek a saját országa számára valamilyen oknál fogva kiemelkedő fontosságú politikai ügyé váltak. A nemzeti érdekvédelmet első számú feladatnak tekintők azokat a politics típusú témákat kezelik hangsúlyosan, amelyekben hazájuknak stratégiai politikai célja, hogy érdekei érvényesüljenek.

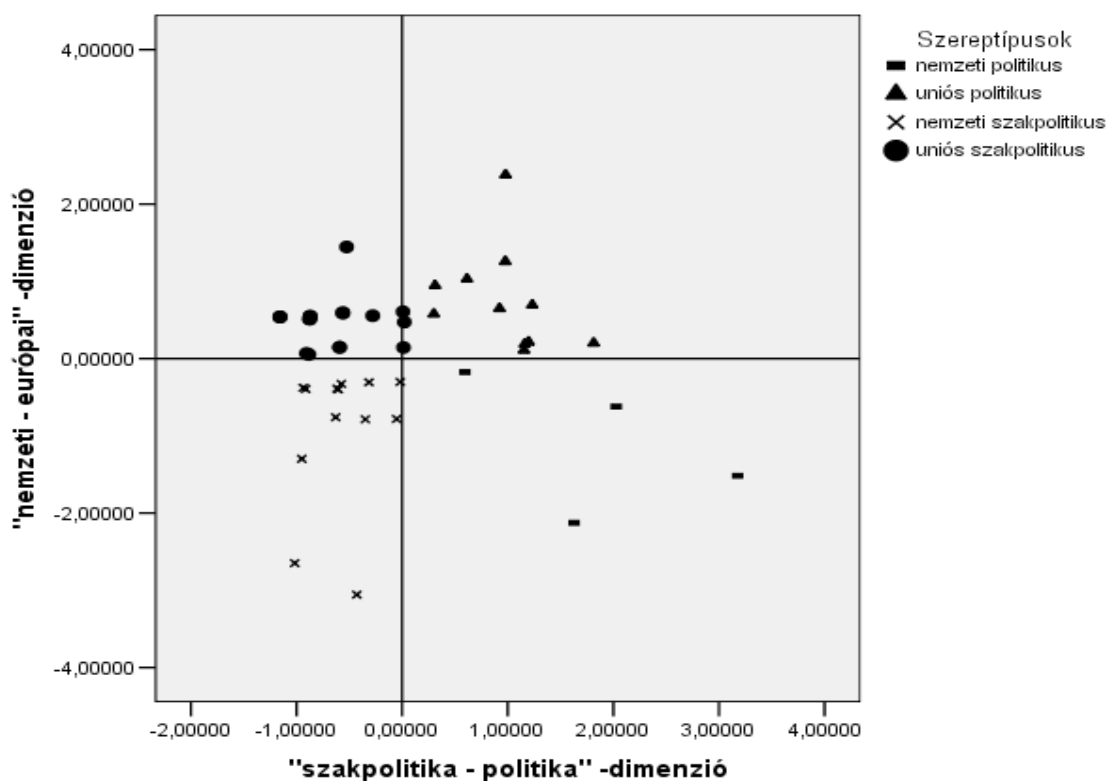
26. táblázat. Szereptípusok a kiugró esetek kiegészítésével (N=45, Átlagos faktorértékek az egyes dimenziókban)

Szereptípusok	Nemzeti politikus	Uniós politikus	Nemzeti szakpolitikus	Uniós szakpolitikus
"Szakpolitika - politika"-dimenzió	1,86	0,97	-0,57	-0,63
"Nemzeti-európai"-dimenzió	-1,11	0,75	-0,91	0,47
Elemszám	4	11	13	17
A képviselők típusok közötti megoszlása	9%	24%	29%	38%

Az egyes szereptípusok eloszlását látva megállapítható, hogy a mintában többen vannak azok, akik a képviselet fókuszába az európai szintet helyezik (28-an, míg nemzeti fókuszú képviselők 17-en vannak). A szakpolitikai-politikai törésvonalnak pedig a

szakpolitikai oldalán vannak többen (30-15). A pontfelhődiagrammon (1. ábra) a képviselők pontos elhelyezkedése jelzi, hogy a vegytiszta szerepek ritkák a mintában szereplő politikusok között. Jóval inkább érdemes azt hangsúlyozni, hogy domináns, és nem kizárólagos szerepekről beszélünk. A diagramm azt mutatja, hogy az egyes képviselőknek – saját válaszaik alapján és a többiek önbesorolásához képest – melyik mező a hangsúlyosabb a munkájuk során, de nem jelenti azt, hogy a szituációtól függően, ritkábban ne próbálnák ki magukat más szerepekben is (Bíró-Nagy 2010).

1. ábra. A közép-európai EP-képviselők csoport-hovatartozása szereptípusok szerint a klaszterelemzés után (N=45)

Egyetlen képviselő sem csak egy típusú munkát végez, a domináns szerepek kijelölésével senki sincs kizárva más szerepekből. Könnyedén elképzelhető, hogy egy EP-képviselő alapvetően egy erős uniós szakpolitikusi profilt épít, de közben rendszeresen véleményt nyilvánítson a hazájában aktuális politikai kérdésekben. A szerepekben tapasztalható párhuzamosságok semmiképpen nem tekinthetők egymást kioltó szerepkeveredésnek, jóval inkább az EP-képviselői lét adta lehetőségekről van szó, a brüsszeli és strasbourgi élet potenciális sokszínűségét illusztrálja.

Az országok szerinti bontásban a cseh képviselők között kiegyenlített viszonyokat

találunk, mind az európai-nemzeti, mind a szakpolitikai-politikai felosztás szerint (27. táblázat). Mindkét szempont szerint 5-5 arányban oszlik meg a mintában szereplő 10 cseh EP-képviselő. Körükben a leggyakoribb két szerep az uniós politikus és a nemzeti szakpolitikus.

A magyar EP-képviselőket is viszonylag egyenlően osztja meg a két tengely. Az arány mindkét esetben 7-5 (az európai és a szakpolitikai mező némileg erősebb), és mind a négy szereptípusra található magyar képviselő. A leggyakrabban az uniós szakpolitikus karaktere tűnik fel a magyarok között.

A szlovének között mindössze egy nemzeti fókuszú EP-képviselőt lehetett beazonosítani, a másik négy honfitársa európai fókusszal végezte munkáját. A politika-szakpolitika tengely mentén 3-2 volt az arány az előbbi javára. A szlovén képviselők esetében a leggyakoribb szerep az uniós politikus volt (hármán is ide tartoztak a mintában szereplő öt főből).

A szlovákok között többségben voltak az európai fókuszú (5-1) és a szakpolitikát preferáló (4-2) képviselők. A mintában szereplő hat szlovák politikus közül hárman uniós szakpolitikusok, ketten uniós politikusok voltak.

A lengyelek esetében kizárólag szakpolitikai preferenciával rendelkező képviselők kerültek a mintába, közöttük azonban egyaránt szép számban foglaltak helyet nemzeti szakpolitikusok (5 fő) és uniós szakpolitikusok (7 fő) is. Ezen a ponton érdemes ismét hangsúlyozni, hogy az euroszeptikus lengyel képviselők nagyobb választási hajlandóságával valószínűleg még erősebb lehetett volna a nemzeti szakpolitikusi kategória, és kerülhettek volna lengyel képviselők a nemzeti politikusi kategóriába is. Ugyanezzel a feltételezéssel érdemes élni a szélsőjobboldali Szlovák Nemzeti Párt képviselőjével is: választása esetén jó eséllyel lett volna Szlovákiának is „nemzeti politikusa” vagy egy újabb nemzeti szakpolitikusa. Ezt a feltevést arra lehet alapozni, hogy azon radikális jobboldali és/vagy euroszeptikus képviselők, akik nyitottak voltak a választásra, nagy többségükben valamelyik nemzeti fókuszú szereptípusba kerültek.

27. táblázat. A közép-európai EP-képviselők szereptípusai országok szerinti bontásban (N=45)

Szereptípusok		Tagállam					Összesen
		CZ	HUN	PL	SLO	SVK	
Nemzeti politikus	Képviselők száma	1	3	0	0	0	4
	% országban belül	10,0	25,0	0,0	0,0	0,0	8,9
Uniós politikus	Képviselők száma	4	2	0	3	2	11
	% országban belül	40,0	16,7	0,0	60,0	33,3	24,4
Nemzeti szakpolitikus	Képviselők száma	4	2	5	1	1	13
	% országban belül	40,0	16,7	41,7	20,0	16,7	28,9
Uniós szakpolitikus	Képviselők száma	1	5	7	1	3	17
	% országban belül	10,0	41,7	58,3	20,0	50,0	37,8
Összesen	Képviselők száma	10	12	12	5	6	45

Ami az európai képviselőcsoportok szerinti bontást illeti, jelentős különbséget láthatunk a mainstream pártcsoportok és a kevésbé befolyásos, a főáramon kívüli képviselők esetében (28. táblázat). Az Európai Néppártnál kétharmados, a Szocialistáknál 80% feletti arányban voltak az európai fókuszú közép-európai EP-képviselők a 2009-2014-es ciklusban. A két legnagyobb pártcsaládnak a mintában szereplő összesen 33 közép-európai képviselője közül mindössze egy volt nemzeti politikus (egy fideszes képviselő). Aki tehát a legnagyobb pártcsaládokban nemzeti fókusszal végzi munkáját, az is rendszerint nyitott a szakpolitikai munka irányába. Az EPP-ben messze az uniós szakpolitikus a leggyakoribb domináns politikusi szerep (21-ből 10-en tartoztak ide). Az S&D képviselőcsoportban az uniós politikus és az uniós szakpolitikus hasonlóan népszerű szerepnek bizonyult. A szocialistáknál tehát inkább az a jellemző, hogy mindegy milyen műfajú, típusú kérdésekkel foglalkozik egy EP-képviselő, de az európai léptékű ügy legyen.

A mintában szereplő két közép-európai liberális képviselő egyaránt uniós politikusként számított a kitöltött kérdőíveik alapján. Ez annak fényében nem meglepő, hogy az ALDE határozottan integrációpárti képviselőcsoportnak számít, amely gyakran része az EP-t irányító nagyközlációnak. A nemzeti fókuszú szerepek előtérbe kerülése az EP

centrumpártjain kívüli képviselőcsoportokra jellemző. Az Európai Konzervatívok és Reformerek frakciójában helyet foglaló közép-európai képviselők közül mindössze egy volt uniós szakpolitikusnak tekinthető, a másik négy mintában szereplő frakciótárs nemzeti szakpolitikus vagy nemzeti politikus volt. A radikális baloldali frakció tagjaiként dolgozó cseh képviselők egyfajta „nemzeti kommunizmust” képviselnek: a mintában szereplő mindkét képviselőjük nemzeti szakpolitikus volt. A három függetlenként dolgozó jobbikos képviselő közül ketten nemzeti politikusi profilt alakítottak ki maguknak, míg harmadik képviselőjük szerepfelfogásában európai szintű szakpolitikai (főként ipari- és energiaügyi) kérdések alakításának szándéka volt hangsúlyos.

28. táblázat. A közép-európai EP-képviselők szereptípusai európai képviselőcsoportok szerinti bontásban (N=45)

Szereptípusok		EP képviselőcsoport						Összesen
		EPP	S&D	ALDE	ECR	GUE-NGL	Független	
Nemzeti politikus	Képviselők száma	1	0	0	1	0	2	4
	% frakción belül	4,8	0,0	0,0	20,0	0,0	66,7	8,9
Uniós politikus	Képviselők száma	4	5	2	0	0	0	11
	% frakción belül	19,0	41,7	100,0	0,0	0,0	0,0	24,4
Nemzeti szakpolitikus	Képviselők száma	6	2	0	3	2	0	13
	% frakción belül	28,6	16,7	0,0	60,0	100,0	0,0	28,9
Uniós szakpolitikus	Képviselők száma	10	5	0	1	0	1	17
	% frakción belül	47,6	41,7	0,0	20,0	0,0	33,3	37,8
Összesen	Képviselők száma	21	12	2	5	2	3	45

A fent felvázolt szereptipológiát két olyan dimenzióra alapoztam, amely minden EP-képviselő életében felbukkanó dilemmát jelképez. Fontos stratégiai döntés mindben képviselő életében, hogy az európai vagy a nemzeti szintre irányít több figyelmet a munkájában, és az is, hogy mennyi energiát szán szakpolitikai (bizottsági) munkára és mennyit más, politikaibb jellegű tevékenységekre. Mivel ezekre a kérdésekre minden képviselő alkot valamilyen választ, érdemes ezek alapján vizsgálni a viselkedési stratégiáikat. Az utóbbi évek legnagyobb hatású EP-szereptipológiáját kidolgozó Julien

Navarro (2008) más módszerrel (főként kvalitatív interjúkra alapozva) más szerepeket vázolt fel, a következőkben mégis azt mutatom be, hogy Navarro kategóriái is értelmezhetők a szakpolitikai-politikai és nemzeti-európai tengelyek mentén.

Amikor Navarro a „kezdeményező” (animator) típusú EP-képviselőkről ír, egy olyan politikustípust vázol fel, amely az EP-ben zajló munkából a politikai vitákat részesíti előnyben, és kifejezetten távoltartja magát a szakbizottságok túl technikainak tartott feladataitól. Fontos számukra a frakción belüli politikai munka, az EP plenáris üléseinek vitái, a szóbeli csörték, és az apró szakpolitikai részleteket viszont szeretik meghagyni más kollégáknak. Európai integrációval kapcsolatos attitűdjeik pozitívak, elkötelezett európai fókuszú képviselők tartoznak ide. A politikai típusú feladatok preferálása a szakpolitikai munkával szemben, és az európai fókusz „uniós politikusként” is értelmezhetővé teszi ezeket a képviselőket.

A „specialisták” (specialists) a jogalkotási lehetőségekért jönnek az EP-be. Céljuk a szakosodás valamely közpolitikai területre, és ezáltal hatással lenni a szakpolitikai döntéshozatali folyamatra. Legtöbbjük nem is ambicionálná az európai parlamenti képviselőiséget, ha az EP csak egy „talking-shop” lenne. A specialisták fókusza európai, az animátorokhoz hasonlóan elkötelezett integrációpártiak. Jellemzői alapján Navarro ezen kategóriája „az uniós szakpolitikusoknak” is megfeleltethető.

A „közvetítő” (intermediary) esetében már több, az európai-nemzeti és politikai-szakpolitikai dimenziók alapján meghatározott szerep is keveredik egymással. A közvetítők generalisták, akiket minden érdekel, ami az embereket aktuálisan érdekli. Az emberek hangjaként nem ragaszkodnak egy konkrét ügyhöz, és az sem gátolja meg őket egy kérdés napirendre emelésében, ha kevésbé értenek hozzá. Az általuk felkarolt témák egyaránt lehetnek politikai vagy szakpolitikai jellegűek. Gyakoriak részükről a területi fókuszú (nemzeti vagy helyi szintű) kérdésfelvetések. Éppen emiatt sokszor nehezebb is mobilizálni kollégáikat a nekik fontos témákban, azok kifejezetten partikuláris jellege miatt. A közvetítők szereptípusa a fentiekből adódóan leginkább olyan politikusokat foglalhat magában, akik az európai-nemzeti és a politikai-szakpolitikai dimenziók alapján a nemzeti szakpolitikusok vagy a nemzeti politikusok közé kerülnének.

A „kívülállók” (outsiders) fő jellemzője az antikonformizmus: elégedetlenek az EP

működésével és hatásköreivel, de az európai integráció mélyítésével szembeni ellenérzéseik miatt azok növeléséhez nem is járulnának hozzá. Nem céljuk, hogy hatással legyenek a közpolitikai folyamatokra, jellemzően inkább kifelé kommunikálnak. Behoznak politikai ügyeket az EP-be, sokszor tabudöntőgető attitűddel lépnek fel, „az igazat mondják a hivatalos mellébeszéléssel szemben”, és mindezt a legtöbbször azzal a céllal, hogy a hazájuk politikai napirendjén fent legyenek, azt alakítsák. Az EP-ben működő nagykoalíció gyakorlatilag marginalizálja őket, nem kapnak fontos tisztségeket vagy feladatokat az EP intézményrendszerében. A kívülállók profilja a legtöbb hasonlóságot a nemzeti politikusokkal mutatja. Navarro bevezet még egy aktivitásalapú ötödik kategóriát a „dilettánsok” (dilettants) formájában, de az ő fő megkülönböztető tulajdonságuk mindössze annyi, hogy teljes mértékben hidegen hagyja őket az EP-ben folytatott munka, és ott teljesen passzívak. Az alacsony elemszámuk miatt ezt a csoportot Navarro (2012) egy későbbi írásában már nem is elemezte, de integrációellenes alapállásuk és a szakpolitikai munkától való erős távolságtartásuk miatt őket is talán leginkább a nemzeti politikusok kategóriájával lehet leírni.

A két kutatás összevetésénél figyelembe kell venni, hogy Navarro a tipológiáját kvalitatív technikára, 78 félig strukturált interjúra alapozta. A jelen kutatás viszont kvantitatív módon bizonyította be, hogy valóban érdemes elkülöníteni a szerepfelfogásokat. Ezek nem szubjektív kategóriák, hanem a politikusokkal lefolytatott sztenderdizált kérdőívekre adott válaszokon nyugszanak.

Navarro (2012) felhívja a figyelmet, hogy az egyéni tapasztalatok, az intézményi tanulás, a megszerzett tudás és a változó karriercélok okán az EP-képviselők szerepei változhatnak. Aki képviselősége egy szakaszában elsősorban még a plenáris üléseken zajló politikai vitákat élvezte, egy másik korszakban még lehet specialistája egy szakterületnek. Ugyanez természetesen fordítva is igaz, és a további szerepek közötti átjárás, váltás is lehetséges. Az adott pillanatban meghatározott szereptípusok és a képviselők besorolása tehát egy pillanatképnek tekinthető, amely egy későbbi időpontban – a képviselők szerepfelfogásának formálódásával – más képet is mutathat. Ez a gondolatmenet természetesen igaz minden más szerepkutatásra, így az e disszertációban elvégzett szerepbesorolásra is.

6. A politikusi szerepeket alakító tényezők

6.1 A választási rendszerek

Az egyetlen közvetlenül választott uniós intézményként az Európai Parlament legfőbb politikai erejét az öt évente megrendezett választások adják (Bowler-Farrell 1993, Farrell-Scully 2007). Időről időre felmerül ugyan a szabályok egységesítése, de ennek ellenére az eddig lezajlott valamennyi választáson megmaradtak a különbségek az egyes tagállamok lebonyolítási módjai között. Az Európai Parlament és a Tanács között létrejött 2002-es megállapodás is mindössze annyit rögzít, hogy „közös alapelvek” (common principles) alapján kell megrendezni az EP-választást minden tagállamban, de a végrehajtás részleteiről minden ország maga határozhat (Európai Unió Tanácsa 2002). A fő alapelv az arányos választási rendszer. Ennek különböző listás (zárt vagy preferencia szavazást lehetővé tevő) verziói léteznek, de Máltán, Írországból és az Egyesült Királyságon belül Észak-Írországból az ún. egyéni átruházható szavazat (single transferable vote, STV) módszerét is alkalmazzák. Fontos továbbá, hogy valamennyi uniós országban közel egy időben rendezik a szavazást: egy adott héten belül csütörtöktől vasárnapig, főként azonban vasárnap. A legutóbbi, 2014-es választáson a 28-ból 21 tagállam május 25-én, vasárnap bonyolította le a választást. Ezt megelőzően a britekkel és a hollandokkal már csütörtökön megkezdődött az EP-választás, pénteken az írek, szombaton a lettek, a máltaiak és a szlovákok járultak az urnákhoz. A csehek két napon, pénteken és szombaton is szavazhattak. Az összes többi ország a hét utolsó napján tartotta az EP-választást.

Ami az egyes választási rendszerek közötti különbségeket illeti: a zárt listás arányos rendszer, amikor a választók csak pártra szavazhatnak, de a listán szereplő képviselők sorrendjén nem változtathatnak, kisebbségben van. Összesen hét ország választotta ezt a megoldást: Franciaország, Magyarország, Nagy-Britannia, Németország, Portugália, Románia és Spanyolország. Ezzel szemben 21 országban olyan rendszer szerint tartják az EP-választást, amely lehetővé teszi, hogy a választók a képviselők kiválasztásába is beleszólhassanak. Ezek a preferencia szavazást lehetővé tevő tagállamok tehát

megadják azt az esélyt is, hogy olyan politikusokból is EP-képviselő lehessen, akik a pártjuk által eredetileg felállított erőssorrend szerint nem lennének bejutó helyen. A közép-európai országok között Magyarországon kívül mind a négy további tagállamban ilyen rendszer van érvényben. Csehországban, Lengyelországban, Szlovákiában és Szlovéniában sem elegendő tehát kizárólag a pártvezetéssel jóban lenni, és megfelelő helyezkedéssel befutó helyet kiharcolni a listán, hanem a választók szimpátiáját is el kell nyerni. Ezekben az országokban tehát elviekben jobban ösztönzi a rendszer azt, hogy ne csak a nemzeti párt befolyásos embereivel, hanem a választókkal és az otthoni médiával is szorosabb kapcsolatot alakítson ki. A megválasztásuk, újraválasztásuk ugyanis nagyrészt azon múlhat, hogy mennyire ismertek és népszerűek a választók körében, ez pedig jelentős előzetes energiabefektetést feltételez.

Tovább bonyolítja a választási rendszerek közötti különbségeket az, hogy egy országban mi számít választókerületnek. Belgium, Franciaország, Írország, Lengyelország, Nagy-Britannia és Olaszország régiókra osztotta fel az országot a szavazásnál, addig a többi 22 tagállamban az egész ország egy választókerületnek számít. Így van ez tehát Csehországban, Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában is: a szavazatokat országosan összesítik és az alapján osztják szét a pártok között a mandátumokat. A közép-európai kivétel Lengyelország, amelyben egy hibrid rendszer van: a nemzeti szinten összesített szavazatmennyiség alapján számítják ki, hogy mely pártnak hány mandátum jut, majd a szavazatok regionális eloszlása alapján osztják el, hogy az adott párt egy régióban hány mandátumot kap. A lengyel képviselőjelöltek így tehát abban érdekeltek, hogy saját régiójukban minél magasabb legyen a részvétel, ez ugyanis felértékeli országos szinten a régiót és lehetővé teszi, hogy onnan többen jussanak be az EP-be. A preferencia szavazásra, a képviselőjelöltek közötti sorrend megváltoztatására a regionális listákon belül van lehetőség.

A közös alapelvek közül érdemes kiemelni a bejutási küszöbre vonatkozó szabályt. Az előírások szerint a bejutási küszöb bevezetése a tagállamok opcionális döntése, a küszöb azonban semmiképpen sem lehet magasabb 5 százaléknál. A maximális küszöböt 9 ország (köztük Csehország, Magyarország, Lengyelország és Szlovákia) alkalmazza, 11 országban pedig egyáltalán nincs hivatalos bejutási küszöb. Effektív bejutási küszöb persze ezekben az országokban is van, és minél kevesebb mandátuma van egy tagállamnak, ez annál nagyobb. Jó példa erre Szlovénia, amelynek 2004-ben és 2009-

ben 7 mandátuma volt, 2014-ben 8, és utóbbi esetben, amikor több mandátuma volt az országnak, akkor is minimum 8 százalékot kellett elérnie egy pártnak az első mandátumhoz. Két olyan párt is volt a 2014-es EP-választáson Szlovéniában, amely 5 százalék feletti eredményt ért el, mandátumhoz azonban nem jutott. A bejutási küszöb körüli polémia miatt meg kell említeni a németországi fejleményeket: egy 2014. februári alkotmánybírósági döntés értelmében el kellett törölni a korábban érvényben lévő 3 százalékos küszöböt (Euractiv 2014b). Ez hatalmas politikai vitákat váltott ki a 96 mandátummal rendelkező Németországban, mivel egy sor egy százalék körüli vagy az alatti politikai erő EP-képviselethez jutott, köztük a szélsőjobbboldali NPD.

Az egyes országok között van továbbá különbség a jelöltállításhoz szükséges minimális életkor tekintetében. 15 országban (köztük Magyarországon és Szlovéniában) 18 évesnek kell lenni ahhoz, hogy valakiből jelölt legyen, 10 országban (köztük Csehországban, Lengyelországban és Szlovákiában) ehhez már be kell tölteni a 21 évet, Romániában 23 éves kortól lehet indulni a választáson, míg Görögországban és Olaszországban 25 év az alsó korhatár (a jelöltállítás módjairól, nemzeti pártonkénti bontásban lásd Európai Parlament 2009).

Az elmúlt tíz év EP választási részvételi adatai azt jelzik, hogy a választási rendszer relatív nyitottsága, a képviselők sorrendjébe való beleszólás lehetősége önmagában nem eredményez nagyobb részvételi hajlandóságot a választók részéről. A közép-európai országok közül csak Magyarországon nincs meg a preferencia szavazás lehetősége, mégis mindhárom eddigi EP-választáson a magyar részvételi adat volt a legmagasabb a régióban (29. táblázat). A csatlakozás utáni első választáson a magyar részvételi adat (38,5 százalék) tíz százalékponttal haladta meg az utána következő legmagasabb részvételi mutatót (Csehországban és Szlovéniában is 28 százalék körüli volt). 2009-ben nyolc, öt évvel később öt ponttal volt magasabb a magyar részvételi arány, mint az utána következő legjobb adat. Ez nem jelenti azt, hogy Magyarországon magas lett volna a választási részvétel. A tíz év alatt megtartott három választáson folyamatosan csökkent a részvétel, 2014-ben már csak 29 százalék ment el szavazni. Ráadásul mindhárom alkalommal jócskán elmaradt a magyar adat a szintén nem túl magas EU-s átlagtól is. A magyarok régióon belüli magas részvétele jóval inkább a többi közép-európai ország választóinak még nagyobb közömbösségét mutatja.

29. táblázat. Részvételi arány az EP-választásokon a közép-európai tagállamokban, 2004-2014 (százalék)

	EP-választás 2004	EP-választás 2009	EP-választás 2014
Csehország	28,3	28,2	18,2
Lengyelország	20,9	24,5	23,8
Magyarország	38,5	36,3	29,0
Szlovákia	17,0	19,6	13,1
Szlovénia	28,4	28,4	24,6
EU-átlag	45,5	43,0	42,6

Forrás: Európai Parlament hivatalos oldala, <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/turnout.html>

Magyarországon kívül nem volt olyan közép-európai ország, amelyben valamelyik EP-választáson a részvétel meghaladta volna a 30 százalékot. Ennél is döbbenetesebb a Szlovákiában tapasztalt érdektelenség szintje: az eddigi legmagasabb részvétel 19,6 százalék volt 2009-ben, a 2014-es 13,1 százalék pedig abszolút negatív rekordnak számított. A lengyeleket sem hozzák lázba az EP-választások, 25 százalék fölé még egyszer sem ment a részvételi arány. Összességében jól látszik, hogy a közép-európai részvételi adatok eddig mindig lefelé húzták az uniós átlagot, és a legutóbbi EP-választáson ez minden eddiginél jobban igaz volt. 2014-ben a régió valamennyi országában csökkent a részvétel 2009-hez képest, és nem is kis mértékben. Csehországban 10, Magyarországon 7, Szlovákiában 6, Szlovéniában 4 ponttal volt alacsonyabb a részvétel, mint öt évvel korábban. Egyedül Lengyelországban volt viszonylag kicsi, 1 ponton belüli a visszaesés.

Nemcsak a választási szabályok kialakítása, de a kampányok lebonyolítása is nemzeti szinten marad: a nemzeti pártok küzdenek a szavazatokért, az európai pártcsaládok minden erőfeszítésük ellenére alárendelt szerepet játszanak az EP választási kampányban. A jelöltállítás, a kampány minősége, és általában véve a siker és kudarc a nemzeti párton múlik. Az európai pártok készítenek ugyan pártmanifesztót, de ezek jellemzően általános dokumentumok, amely a pártcsaládot alkotó pártok közötti kompromisszumnak tekinthető. Ez kevésbé teszi alkalmassá arra, hogy a nemzeti kampányokban karakteres kampányanyagként hasznosulhassanak. Mindezekből

fakadóan azok, akik szavaznak az EP-választáson, továbbra sem elsősorban európai választásként élik meg, hanem „másodrangú nemzeti választásként” (Reif-Schmitt 1980, Schmitt 2005). Az EP-választás másodrangúsága elsősorban abból az állampolgárok által is észlelt tényből fakad, hogy a nemzeti parlamenti választásokhoz képest kisebb a tét, mivel nem a nemzeti főhatalomról szól. Reif és Schmitt ezen felül három jellegzetességét emelte ki a másodrangú nemzeti választásoknak. Egyrészt a választási részvétel elmarad a nemzeti parlamenti választásokétól, másrészt a kormányon lévő pártok veszteségeket szenvednek el a megelőző parlamenti választáshoz képest, harmadrészt a kis pártok jobban szerepelnek, mivel a szavazók a kisebb téttel bíró EP-választáson inkább a „szívükre hallgatnak”.

A közép-európai országok esetében azt láthattuk, hogy az EP választási részvétel az uniós csatlakozás óta rendkívül alacsony, és jelentősen el is marad a nemzeti választásokétól (például 2004-ben Szlovákiában 53, Magyarországon 32 ponttal). Magyarországon kétszer keményen büntették a kormánypártokat a választók (2004-ben és 2009-ben is szocialista kormány alatt győzött a Fidesz az EP-választáson), 2014-ben azonban – vélhetően a parlamenti választáshoz közeli időpont miatt – nemhogy proteszt-jelleget nem öltött az EP-választás, hanem inkább a Fidesz mézesheteinek megfelelő, jelentős győzelmet hozott a kormány számára.

Csehországban sem egyértelmű az EP-választás kormányt büntető jellege: 2004-ben ugyan nagyarányú vereséget szenvedtek a kormányzó szociáldemokraták, de 2009-ben az akkor kormányon lévő jobboldali ODS már nem bukott: százalékpontban ugyan némileg visszaesett a párt támogatottsága, de így is simán nyerte az EP-választást. 2014-ben ismét rosszul szerepelt a korábbi parlamenti választáson legjobban szerepelt párt: az alig több mint fél évvel korábban még győztes szociáldemokraták a harmadik helyre szorultak.

Lengyelországban 2004-ben az EP-választáson már megjelent a baloldali kormánnyal szembeni nagyerejű tiltakozás előszele, és előretörték a jobboldali ellenzéki pártok. Öt évvel később viszont a kormányzó Polgári Platform még jobb eredményt is ért el, mint a 2007-es parlamenti választáson. 2009-ben tehát nem érvényesült a másodrangú nemzeti választásokat elméletben jellemző proteszt-hatás, 2014-ben viszont igen. Ekkor a Polgári Platform 7 százalékponttal rosszabb eredményt ért el, mint a 2011-es parlamenti

választáson, és ugyanannyi mandátumot szerzett, mint a Jog és Igazságosság.

Szlovákiában is volt példa arra, hogy a kormányon lévő párt jól szerepelt az EP-választáson: 2004-ben a kormányzó Kereszténydemokrata Unió (SDKÚ) nyerni tudott, majd 2009-ben Robert Fico SMER-je is javított a 2006-os nemzeti választási eredményén is. A 2014-es választáson azonban az újabb győzelem ellenére súlyos veszteségeket szenvedett a SMER, húsz százalékponttal maradt el két évvel korábbi nemzeti parlamenti eredményétől.

Szlovéniában a 2004-es EP-választáson a 2000-es parlamenti választáson győztes Liberális Demokrácia pártja 15 ponttal kevesebbet kapott és a második helyre szorult. Öt évvel később a kormányzó szociáldemokraták is nagyot buktak: a korábbi parlamenti választási győzelmükhöz képest 12 pontot visszaesve szintén csak másodikak lettek az EP-választáson. 2014-ben folytatódott az aktuális kormányerők büntetése: a lemondását alig pár héttel korábban bejelentő miniszterelnök, Alenka Bratusek Pozitív Szlovénia pártja mandátumot sem tudott szerezni az EP-választáson.

A másodrangú nemzeti választások jellemzői közül érdemes megvizsgálni a kispártok jó szerepléséről szóló tézist is. Magyarországon egyértelműen igaznak tekinthető ez a megállapítás: 2004-ben az SZDSZ jobban szerepelt, mint a 2002-es parlamenti választáson, és az MDF is mandátumot tudott szerezni, ráadásul úgy, hogy két évvel korábban nem is mérette meg magát önállóan, mivel a Fidesszel közösen indult. Az öt évvel későbbi EP-választás a Jobbik áttöréséről marad nevezetes: a semmiből érkezve csaknem 15 százalékot értek el. A 2014-es EP-választás szintén hozott kellemes meglepetést a kisebb pártként elkönyvelt erőknél: a DK közel 10, az Együtt-PM 7,5 százalékos eredményt ért el.

Csehországban is jól szerepeltek a kisebb pártok az EP-választásokon. 2004-ben a cseh kommunisták 20 százalékos eredményt, és ezzel második helyet szereztek, míg az Európai Demokraták elnevezésű párt 11 százalékos eredménnyel robbant be az EP-be, úgy, hogy a megelőző parlamenti választáson mandátumot sem szereztek. A 2009-es EP-választáson a kommunisták ismét jobban szerepeltek, mint a parlamenti választáson, de ezúttal kevésbé látványosan (a parlamenti választás 12,8 százalékos eredményét követően 14,2 százalékot kaptak), az Európai Demokraták pedig be sem jutottak. A

legutóbbi EP-választáson a kommunisták elmaradtak parlamenti eredményüktől, de a milliomos üzletember, Andrej Babis által alapított ANO nevű párt kapta a legtöbb szavazatot, egy másik új párt, a konzervatív TOP 09 szorosan mögötte a második helyen végzett. Megemlítendő továbbá egy euroszeptikus párt, a Szabad Állampolgárok Pártja (Svobodni) jó szereplése is: 5,2 százalékkal EP-mandátumot szereztek, annak ellenére, hogy a cseh parlamentben nem volt képviselőjük.

Lengyelországban a 2004-es EP-választás politikai földindulást, és egy kisebb párt erős szereplését hozta magával. A Polgári Platformból ekkor lett közepes pártból Lengyelország vezető ereje. Egy radikális jobboldali erő, a Lengyel Családok Ligája nagyon jó eredményt ért el, második lett közel 16 százalékos eredménnyel, megduplázva a nemzeti választáson elért szavazatarányát. Öt évvel később egy kisebb párt sem tudott pozitív meglepetést okozni, 2014-ben viszont igen. Az erősen euroszeptikus Új Jobboldal Kongresszusa (KNP) robbant be az EP-be 7 százalékos eredménnyel, ami annak fényében, hogy a 2011-es lengyel választáson csak 1 százalékot ért el, komoly előretörésnek mondható.

A szlovák 2004-es EP-választás tükrözte a 2002-es parlamenti választás képét azzal, hogy sok párt ért el középpárti eredményt. Figyelemre méltó volt azonban a Kereszténydemokrata Mozgalom (KDH) jó szereplése, akiknek sikerült a szlovák választáson elért eredményüket megduplázva 16 százalékot szerezni. 2009-ben egyik kisebb párt sem ért el kiemelkedő eredményt, sőt a SMER koalíciós társaként kormányra is kerülő szélsőjobboldali Szlovák Nemzeti Párt még erősen rontott is az EP-választásokra (12 százalék helyett 5 százalékot kapott). 2014-ben kispárti sikernek számított a Magyar Közösség Pártjának (MKP) mandátumszerzése, mivel azt megelőzően két parlamenti választáson sem tudták elérni a bejutási küszöböt.

Szlovéniában a 2004-es EP-választást a volt miniszterelnök Alojz Peterle Új Szlovénia elnevezésű pártja nyerte a szavazatok 23,6 százalékaival. Ez a párt és állandó listavezetője, Peterle lett az EP-választások specialistája. A nemzeti választásokon elért eredményeihez képest mindig jóval felülteljesített az Új Szlovénia. 2009-ben és 2014-ben is 16 százalékot szerzett, míg a megelőző nemzeti választásokon ennél sokkal rosszabbul szerepelt (2008-ban 3,4, 2011-ben 4,9 százalékot kapott). A szlovén 2014-es EP-választáson a másodrangú nemzeti választás relatív tétnéküliségét a szlovén

számvevőszék volt elnöke, Igor Soltes is kihasználta: Verjanem nevű pártjával a semmiből érkezve 10 százalékot és EP-mandátumot szerzett.

A közép-európai országokról általánosságban elmondható tehát, hogy a másodrangú nemzeti választások három fő tankönyvszerű tulajdonsága közül kettőt teljes mértékben teljesítenek: alacsony (a nemzeti választásoknál jóval alacsonyabb) választási részvétel és a kisebb pártok jó szereplése jellemzi az EP-választásokat ezekben az országokban. A kormánypártokat büntető esetekre is sok régióbeli példa akad, de csak Szlovéniában fordult elő eddig, hogy minden esetben rosszul jött ki a kormánypárt az EP-választásból. Magyarországon a Fidesznek, Csehországban az ODS-nek, Lengyelországban a Polgári Platformnak, Szlovákiában az SDKÚ-nak és a SMER-nek is sikerült kormányról jó eredményt elérni.

Az egyes országok EP választási rendszerei közötti különbségek közül a legnagyobb hatással a viselkedési stratégiákra elviekben a preferencia szavazás lehetősége lehet. Ez adja meg az esélyét annak, hogy egy politikus extra erőfeszítésekkel a saját személyes népszerűségét növelje, és párton belüli riválisait legyőzve akár akkor is EP-mandátumhoz jusson, ha azt a pártvezetés által kijelölt listás hely alapján nem érné el. A következőkben azt vizsgálom, hogy a preferencia szavazás lehetősége együtt jár-e más típusú aktivitásokkal, mint amilyeneket a zárt listás rendszerben kampányoló magyar képviselőktől látunk.

A 2009-es kampányban személyesen használt kampányeszközök jól mutatják azt a különbséget, amit az ösztönzés terén a preferencia szavazás léte jelent (30. táblázat). A cseh, a lengyel és a szlovák képviselők minden eszköz terén jóval aktívabbak voltak, mint a magyar képviselők. A mintában szereplő összes lengyel és cseh képviselő személyesen gyártatott brosúrát, szórólapokat, és csaknem mindenki rendelt kampányplakátokat és rendelkezett személyes honlappal is a kampány során. A lengyel képviselők erőforrásaikkal az elektronikus médiát is megcélozták: kétharmaduk rádió és tv-hirdetéseket is készíttetett, sőt felük újságokban is jelentetett meg hirdetést. A regionális listákon való minél jobb helyezésre hajtó lengyel képviselők minden kampányeszköz tekintetében az uniós átlag feletti aktivitást mutattak, és a szórólapok, plakátok és a honlap terén ez igaz a csehekre is. A szlovák képviselők között is igen gyakori, az uniós átlagnak megfelelő volt e három eszköz és a rádiós hirdetések

használatának gyakorisága, elmaradt azonban attól a tv-hirdetések és az újsághirdetések elterjedtsége. A szlovén képviselők esetében azt mutatta a kutatás, hogy azon képviselők, akik veterán, országosan ismert politikusnak számítottak, és pártjuk megkérdőjelezhetetlen, első számú jelöltjeként vágtak neki az EP-kampánynak, nem tartották prioritásnak az erős személyes kampányolást. Két olyan korábbi kormánytag is volt a mintában szereplő öt szlovén képviselő között, akik semmilyen személyes kampányeszközt nem használtak, egy harmadiknak pedig csak szórólapjai és egy személyes honlapja volt. Megválasztásuk bizonyította, hogy Szlovéniában ez a passzivitás is belefért, ismertségük és népszerűségük így is hozta az eredményt.

30. táblázat. A 2009-es EP-kampány során a közép-európai képviselőjelöltek által személyesen rendelt kampányeszközök, országok szerint (százalék, N=45)

	Brosúra, szórólap	Kampány plakát	Személyes honlap	Rádió hirdetés	TV hirdetés	Újsághirdetés
Csehország	100	90	90	10	10	30
Lengyelország	100	93	100	71	64	57
Magyarország	46	9	46	9	18	18
Szlovákia	83	67	83	33	17	33
Szlovénia	40	20	40	0	0	20
EU-átlag	86	74	73	34	33	49

Forrás: saját kutatás, EPRG 2010 Survey. Eredeti kérdés: What sort of campaign material was produced by you, or on your behalf, during the 2009 election campaign?

A magyar képviselők kampányaktivitásán erősen meglátszott, hogy zárt listás rendszerben nem igazán volt számukra olyan ösztönző, ami miatt extra személyes erőfeszítést tettek volna. A pártok központilag csinálták a kampányt, azon képviselők akik, előkelő helyen szerepeltek a Fidesz vagy akár az MSZP listán, előre elkönnyvelhették a bejutást. Akik hátrébb kaptak helyet a listán, teljesen ki voltak szolgáltatva annak, hogy pártjuk miként szerepel – legfeljebb azért tehettek bele több energiát a kampányba, hogy maximalizálják azon képviselők számát, akik mandátumot nyernek. Ebből következően nem meglepetés, hogy a mintában szereplő magyar képviselők fele úgy gondolta, hogy még egy személyes honlapra sincs szükség a

kampányban, nem is beszélve plakátok gyártatásáról vagy hirdetések elhelyezéséről. Saját bevallásuk szerint szórólapot is csak a későbbi magyar képviselők fele készítettett.

A preferencia szavazást lehetővé tevő választási rendszerekben a kutatási eredmények alapján kiemelt szerepe van az állampolgárokkal való személyes kapcsolattartásnak, illetve legalábbis annak, hogy meglegyenek azok a csatornák, ahol a választók közvetlenül elérhetik képviselőiket (31. táblázat).

31. táblázat. Az EP-képviselőkkel való kapcsolatfelvételt az állampolgárok rendelkezésére álló csatornák, országok szerint (százalék, N=45)

	Állandó saját iroda a küldő országban	Más képviselőkkel közös állandó iroda a küldő országban	Regionális vagy országos pártiroda	Személyes honlap	Személyes fogadóórak
Csehország	100	0	70	100	90
Lengyelország	n.a.	39	46	92	85
Magyarország	58	25	58	92	42
Szlovákia	100	0	67	83	50
Szlovénia	100	0	60	100	60
EU-átlag	n.a	12	45	86	58

Forrás: saját kutatás, EPRG 2010 Survey. Eredeti kérdés: Which of the following forms of contact do you have with individual voters?

Valamennyi cseh, szlovák és szlovén képviselőnek van saját állandó irodája a hazájában (a lengyel képviselőkről sajnos nem áll rendelkezésre adat, mivel az EPRG 2010-es kérdőíve erre nem kérdezett rá). A magyar képviselők között sem ritka, hogy saját otthoni irodájuk legyen, de a mintában szereplő képviselők közel felének nincs ilyen. Más képviselőkkel közösen negyedük tart fent irodát, és regionális vagy országos pártirodán keresztül sem lehet elérni mindenkit. A 2009-2014 közötti magyar képviselők esetében az elektronikus út volt a leggyakoribb kapcsolattartási mód, személyes fogadóórát többségük egyáltalán nem tartott. Jelentős kontrasztban áll ehhez

képest a cseh és lengyel képviselők elkötelezettsége a személyes konzultáció, a fogadóórák mellett: majdnem minden képviselő elérhető ilyen módon is a választók számára. A fogadóórák Szlovákiában és Szlovéniában is gyakoribbak, mint a magyar képviselők esetében.

A nagyobb személyes kampányaktivitás és az állampolgárokkal való kapcsolattartás lehetőségeinek megteremtése ellenére a preferencia szavazásos választási rendszerben induló képviselők nem fordítanak kevesebb figyelmet az nemzeti párttal (vezetőivel és tagságával) fenntartott kapcsolatokra a zárt listás rendszerben induló – és az újraválasztás kérdésében teljes mértékben a pártvezetéstől függő - magyaroknál. A 32. táblázat adatai mutatják, hogy valamennyi országból érkező képviselő számára fontos a szoros kapcsolat az otthoni pártvezetéssel, ami a képviselők válaszai alapján nagyjából havi szintű kapcsolatot jelent azokkal a politikusokkal, akiknek a legnagyobb hatása van az EP-képviselői jelöltállításra.

32. táblázat. A közép-európai képviselők kapcsolatainak gyakorisága, országok szerint (1-6 skálán, 1=heti rendszeresség, N=45)

	Választópolgárok	Szervezett érdek- csoportok	Újságírók	Nemzeti párt tagsága	Nemzeti párt vezetősége
Csehország	1,7	2,2	1,9	1,3	1,5
Lengyelország	1,33	1,92	1,58	1,58	2,25
Magyarország	1,5	2,42	2	1,67	2
Szlovákia	1,83	2,67	2,67	1,67	2
Szlovénia	2	2,2	1,6	1,8	1,8
EU-átlag	1,5	1,82	1,64	1,61	2,07

Forrás: saját kutatás, EPRG 2010 Survey. Eredeti kérdés: How frequently are you in contact with the following groups, people or institutions?

Megjegyzés: A hatos skálán a következő értékek szerepeltek: 1=hetente, 2=havonta, 3=negyedévente, 4=évente legalább egyszer, 5=még ritkábban, 6=nincs kapcsolat

A cseh válaszadók számoltak be a legsűrűbb kapcsolatokról, körükben voltak a legnagyobb arányban olyanok, akik minimum heti szinten beszélnek a nemzeti part vezetésével. A jó viszony az otthoni párttal mindenkinek fontos, mivel a jelöltállítás rajtuk múlik. A preferencia szavazás lehetővé teszi ugyan, hogy egy jelölt javítson a listás helyezésén, de minden jelöltnek az az érdeke, hogy jó helyről induljon neki a választásnak és élvezze a vezetés támogatását a kampány során.

A választási rendszerrel kapcsolatos hipotézisnek az a része, miszerint a preferencia szavazásos rendszerben induló képviselők aktívabbak a hazai közélettel való kapcsolattartásban, mint a zárt listás jelöltek, nem támasztható alá a kutatási eredményekkel. A zárt listás és a preferencia szavazásos listás jelöltek is nagyon figyelnek az otthoni pártszervezettel való kapcsolattartásra, és mindkét kategóriába tartozó képviselők fontosnak tartják az újságírókkal ápolt szoros viszonyt is. A hipotézisnek az a része, amely az állampolgárokkal folytatott kapcsolatok szorosságára vonatkozott, bizonyítást nyert. A preferencia szavazásos listás jelöltek sokkal nagyobb figyelmet fordítanak arra, hogy akár személyesen is elérhetők legyenek a választóik számára. Látványos továbbá a kampányaktivitás terén mutatkozó különbség: a zárt listán induló magyar jelöltek jóval kevesebb kampányeszközt vetettek be az EP-kampány során, mint azok, akiknek a kampányteljesítményén is múlhatott, hogy feljebb vagy lejjebb kerülnek a pártlistán.

6.2 A képviselői karrierutak

Az Európai Parlamentet övező egyik leggyakrabban hallott mítosz, hogy jellemzően azok mennek oda képviselőnek, akik már nem akarnak semmit a politikában, és inkább a nyugodt brüsszeli éveket választják, jó fizetéssel. A jó fizetés minden összehasonlításban tényként kezelhető: a 8 ezer eurós alapfizetés mellett havonta több mint 21 ezer euróból tarthat fent stábot egy EP-képviselő, továbbá napidíj, utazási költségtérítés és általános költségtérítés is jár a politikusoknak (Európai Parlament 2015). A könnyed, „munkamentes” évek viszont, ahogy a parlamenti adatlapokból is kiderül, a legtöbb esetben nem fedik a valóságot. Ami a mondat harmadik részét illeti,

természetesen vannak, akik egy hosszú nemzeti politikai pálya után már valóban „nem akarnak semmit a politikában”, általánosságban azonban a parkolópálya, egyfajta „politikai elfekvő” képe két dolog miatt sem feltétlenül igaz.

Egyrészt a brüsszeli mandátum a kezdetét jelentheti egy uniós karriernek, amely komoly (szak)politikai presztízs kivívását, az adott EP-frakción belüli pozíciószerezést, a Parlament valamely vezető pozíciójának megszerzését, esetleg egy másik uniós intézmény vezető pozíciójának (pl. uniós biztos) megszerzését teheti lehetővé. Másrészt a jó uniós parlamenti szereplés ugródeszka lehet a hazai politikába való visszatéréshez. Az uniós képviselői tapasztalat pedig egyáltalán nem kizárt, hogy magasabb szintre segítheti az adott politikust, mint amit korábban a nemzeti szinten otthagytott, vagy amit elérhetett volna akkor, ha a hazai politikában marad.

Ezt a hármas felosztást vázolta fel az EP-képviselők lehetséges karrierútjairól szóló, sokat hivatkozott munkájában Scarrow (1997). Az első három teljes ciklus (1979-1994) képviselőit négy országban (Egyesült Királyság, Franciaország, Németország, Olaszország) vizsgáló tanulmány arra mutatott rá, hogy már a közvetlen választás bevezetése utáni első ciklusokban is kialakult egy olyan képviselői réteg, amely hosszú távú karriert látott az EP-képviselőségben. Az „európai karrieristák” olyan elkötelezett EP-képviselők, akik nem levezetésként és nem is átmeneti állomásként tekintenek az EP-re, hanem kifejezetten abban érdekeltek, hogy karrierjük fő arénájaként növeljék az intézmény presztízsét és más uniós intézményekhez viszonyított befolyását. Az első három ciklus alapján jól beazonosítható volt azon képviselők csoportja, akik a nemzeti politikába való (újra)belépéshez használták fel EP-képviselői éveiket. A harmadik csoportot pedig azon EP-képviselők alkották, akik politikai pályafutásuk végeként tekintettek az EP-re. Esetükben ez jórészt jutalmat vagy fájdalomdíjat jelentett az otthoni politikai karrier befejezése után. Scarrow azonos arányban (28-28 százalék) azonosított be a négy vizsgált országból európai karrieristákat és nyugdíj előtt álló, levezető politikusokat, míg náluk kisebb mértékben (16 százalék) voltak jelen a nemzeti politika felé kacsintgató EP-képviselők. A három ciklus természetesen nem elég hosszú időszak ahhoz, hogy minden képviselőről eldönthető legyen, hogy pontosan milyen szerepet tölt be pályafutásában az EP-képviselőség. Ezt jelzi, hogy Scarrow a vizsgált képviselők 28 százalékát nem tudta egyik kategóriába sem besorolni.

Scarrow kategóriáit tovább cizellálja, de alapvető megállapításaiban megerősíti az ott leírt pályáíveket Verzichelli és Edinger (2005). Utóbbi szerzőpáros olyan intézményként írja le az Európai Parlamentet, amelyben azoknak is van lehetőségük, akik a „politikai Bajnokok Ligájában” akarnak jó eredményt elérni, és azoknak is, akik ugródeszkeként használják az EP-t a nemzeti politikába való visszatéréshez (Verzichelli-Edinger 2005: 255). Az „ugródeszka-politikusok” (stepping-stone politicians) mellett azonban nemcsak a pályafutásuk utolsó állomásaként levezető „európai nyugdíjasok” (European pensioners), hanem több európai fókuszú kategória is szerepel. Ezek aszerint különböznek el, hogy az európai karriernek milyen kapcsolatban állnak a nemzeti politikával, egészen pontosan a nemzeti politikai előélettel. Verzichelli és Edinger megkülönbözteti azokat, akiket otthoni politikai karrier nélkül, kifejezetten az európai parlamenti munkára kértek fel (Euro-politicians), és azokat, akik jelentős otthoni karrier után, de az uniós ügyek iránt elkötelezetten vágnak bele EP-képviselői munkájukba (Euro-experts). Ez a különbségtétel azonban az előélet kapcsán teszi szofisztikáltabbá a kategorizálást, a kivezető utak tekintetében megerősíti azt, amit Scarrow felvázolt. Abban Scarrow, Verzichelli-Edinger és az EP-képviselőiséget megelőző karrierutakról író Norris (1999) is egyetért, hogy az Európai Parlament fokozatos hatalomszerzése, súlyának felértékelődése elindította egy szupranacionális elit kialakulásának folyamatát. A tapasztalt, elkötelezett EP-karrierpolitikusból álló csoport kialakulását és megerősödését Norris egyben előfeltételként is kezelte ahhoz, hogy az EP ellensúlya lehessen az uniós bürokratáknak és a tagállami kormányoknak. Ez a réteg az állandóságot, az intézményi tudást képviseli, ami kiemelten fontos, mivel az EP jövőbeli szerepét nemcsak az intézmény formális hatáskörei, hanem az is meghatározza, hogy milyen ambíciókkal rendelkező politikusok alkotják.

A közép-európai országok csatlakozása óta eltelt valamivel több mint tíz év arra nem elegendő, hogy átfogó statisztikákat lehessen alkotni az EP-képviselői mandátum karrierutakban elfoglalt szerepéről. A 2004 óta eltelt két teljes ciklus számos képviselő esetében – különösen azok között, akik csak 2009-ben vagy még később kezdték meg EP-képviselői munkájukat – nem teszi még eldönthetővé, hogy tartós vagy átmeneti állomás lesz az életükben az EP. Két lehetőség azonban nyitva áll az EP karrierállomásként való vizsgálatára. Egyrészt áttekinthetem, hogy a közép-európai öt országban is vannak-e már példák valamennyi fent vázolt karrierútra. Másrészt a közép-európai képviselőkkel készített kérdőíves kutatások tartalmaztak kérdést az EP-

képviselők karrierambícióira is. Az ambíciókról szóló kérdések ráadásul alkalmasabbak is lehetnek a szerepfelfogásokkal való kapcsolatok feltárására, mivel azt mutatják, hogy a képviselőknek mik a preferenciáik, és nem azt, hogy végül mi jön össze a tervekből. Az uniós csatlakozás óta eltelt rövid időszak pedig sok esetben éppen a tervek megvalósulását nem is tudná tesztelni, mivel azok még nem lezárt történetek.

6.2.1 Uniós karrier, ugródeszka, politikai elfekvő

A „politikai elfekvő” mítoszát két tényező táplálta Magyarországon. Az egyik, hogy a csatlakozás után hat évig, egészen a 2010-es kormányváltásig senki nem jött vissza Brüsszelből úgy, hogy utána a magyar belpolitikai életben fontos szerepet vállalt volna. A másik pedig az, hogy több, a hazai politikában ismertnek számító és komoly pozíciókat betöltő politikusnál is sejthető volt, hogy brüsszeli életének megkezdésével hazai karrierjét nagy valószínűséggel már lezártak tekinti.

A biztonságos, kényelmes menekülőút imázsát a leginkább talán a korábbi befolyásos hazai politikusok kiküldése erősítette. Róluk ugyan senki nem tudhatja biztosan, hogy soha nem térnek majd vissza a magyar politikába, de a közvélemény így kezelte őket. Ilyen általános megítélés alá esett 2004-es kiküldésekor például Kósáné Kovács Magda, Barsyné Pataky Etelka és Surján László, vagy 2009-ben a korábbi külügyminiszter és szociális és munkaügyi miniszter Göncz Kinga. Ők valóban az EP-ben is fejezték be politikai pályafutásukat. A magyar politikába visszatérésre a 2010 utáni időszak azonban számos példát hozott, több esetben kiemelkedően magas szinten. A 2010 utáni mindkét magyar köztársasági elnök korábban EP-képviselő volt. Schmitt Pál második európai parlamenti ciklusában már az EP alelnöke volt, innen lett előbb a magyar Országgyűlés házelnöke, majd röviddel később köztársasági elnök. Schmitt lemondását követően utódja is Brüsszelből érkezett: az EP-ben 2009-2012 között főként környezetvédelmi témákkal foglalkozó Áder Jánost találta meg régi barátja, Orbán Viktor miniszterelnök felkérése. A Külügyminisztérium államtitkáráként tért haza a 2. Orbán-kormány idején Győri Enikő, külgazdaságért felelős államtitkár lett 2010-ben a Nemzetgazdasági Minisztériumban Becsey Zsolt, és ugyancsak államtitkári pozíciót kapott 2014-ben, tíz év EP-képviselőség után Glattfelder Béla is az NGM-ben. Az EP-

képviselők kormányzati szerepvállalásának lehetősége új fejlemény volt a magyar politikában, mivel a 2006-2010 közötti kormányok egyetlen EP-képviselőt sem rekrutáltak magyarországi vezető pozícióba. Nemcsak a Fidesznél voltak azonban hazatérők: a szocialista Harangozó Gábor 2010-ben magyar parlamenti képviselőként folytatta, és a jobbikos Balczó Zoltán is visszatért a magyar politikába, amikor EP-mandátumát 2010-ben országgyűlési képviselői helyre cserélhette (Balczó 2014-ben újra az EP-képviselőséget választotta).

A magyar EP-képviselők között számos olyan politikus is van, akik európai karriert építenek. Ilyen politikusnak számít Szájer József, Gál Kinga, Schöpflin György vagy Gyürk András – ők valamennyien harmadik ciklusukat töltik az EP-ben. Az MSZP-s EP-képviselők is többen a hosszú távú európai karrier reményében politizáltak: Gurmai Zita, Herczog Edit és Tabajdi Csaba egyaránt két teljes ciklust töltöttek az EP-ben, és csak pártjuk vezetőségén múlt, hogy nem folytathatták a harmadik ciklusban is. A 2009-ben a folytatásról lemaradó MSZP-s politikusok jó része (Hegyi Gyula, Fazakas Szabolcs, Harangozó Gábor, Dobolyi Alexandra, Lévai Katalin) is szívesen folytatta volna brüsszeli és strasbourgi munkáját. Esetükben az MSZP rossz szereplése volt az újrázás gátja, ahogy az SZDSZ akkori EP-listavezetőjénél, Szent-Iványi Istvánnál is.

A cseh képviselőket a csatlakozás utáni első tíz évben nagy fokú állandóság jellemezte, az eredeti 2004-es csapat kétharmada tíz évig dolgozott az EP-ben. Ezt a cseh pártrendszer átalakulása forgatta fel, amely a két vezető párt, az ODS és a CSSD visszaesésével járt együtt. A cseh kommunista képviselők közül négyen is tartós európai karrierre rendezkedtek be, 2009-es delegációjuk csupa újraválasztott képviselőből állt. Közülük Miloslav Ransdorf és Jiri Mastalka 2014-ben már a harmadik ciklusát kezdte meg. A jobboldali ODS képviselők közül Jan Zahradil túlélte a korábbi kormánypárt összezsugorodását, és ő is megszakítás nélkül a harmadik ciklusát tölti az EP-ben. A hosszú távra tervező képviselők mellett természetesen akadtak olyanok is, akik pályafutásuk végén egy ciklusra kóstitak bele az EP-képviselői létbe. Ilyen volt az író Daniel Stroz, a rendszerváltás utáni független Csehország első külügyminisztere Josef Zieleniec vagy a médiamogul Vladimír Zelezny. A csehek esetében tehát a fő trend, hogy a politikusok tartós európai karrier vagy levezető évek reményében vágnak bele az európai parlamenti munkába. A visszatérés magas szinten a cseh politikába egyelőre

nem jellemző: köztársasági elnök, miniszterelnök és miniszter sem került még ki a korábbi EP-képviselők közül.

A lengyel EP-képviselőknél már jobban működik a kétirányú mozgás lehetősége. Andrzej Duda 2015 májusában a köztársasági elnöki posztot tudta megszerezni, úgy, hogy a kampányban EP-képviselőként indult. Anna Fotyga a Kaczynski-kormány külügyminiszteri posztjáért hagyta ott az Európai Parlamentet, hogy aztán később visszatérjen az EP-be. Rafal Trzaskowski a Tusk-kormány közigazgatási minisztere lett 2013-ban, majd Európa-ügyi államtitkárként folytatta pályáját a Kopacz-kormányban. Lena Kolarska-Bobinskának szintén sikerült a hazatérés politikai értelemben is: a Tusk- és a Kopacz-kormányban is a felsőoktatásért felelős miniszteri tárcát kapta meg, miután az EP-ből visszatért Lengyelországba. A 3.1 fejezetben már kiemelttem, hogy a lengyel képviselők között számos olyan idősebb politikus is volt, akik kifejezetten csak egy ciklusra érkeztek az EP-be. Jan Kulakowski, Leopold Rutowicz, Janusz Oyszkiewicz vagy Marcin Libicki 65 felett, pályafutásuk utolsó állomásaként tekintettek a brüsszeli mandátumra. Számos európai karrierpolitikus is van természetesen a népes lengyel delegációban. Jerzy Buzek, Ryszard Czarnecki, Lidia Geringer de Oedenberg, Adam Gierek, Andrzej Grzyb, Boguslaw Liberadzki, Jan Olbrycht, Jacek Saryusz-Wolski, Czeslaw Siekerski, Janusz Wojciechowski, Tadeusz Zwiefka mind a harmadik ciklusukat töltik az EP-ben. Mindenképpen az „európai karrieristákhoz” sorolható Danuta Hübner és Janusz Lewandowski is, akik az utóbbi évtizedben voltak uniós biztosok és EP-képviselők is, 2014 után pedig mindketten európai parlamenti képviselők.

A szlovák képviselők között hasonló trendet láthatunk, mint a cseheknél. A tiszteletreméltó, hosszú európai karrier mellett számos képviselő pályafutása utolsó, levezető állomásaként tekint a brüsszeli évekre, a vezető szintekre való hazatérés viszont nem jellemző. A három ciklusos képviselők közé tartozik Anna Záborská, aki már első ciklusában bizottsági elnöki posztot szerzett meg, és azóta is a legtekintélyesebb szlovák képviselők egyikének számít. Szintén a harmadik ciklusát tölti az EP-ben Monika Flásiková Benová, Vladimír Manka és Miroslav Mikolášik. Két teljes ciklus után szép európai parlamenti képviselői karriert zárt le 67 évesen Bauer Edit. Előfordulnak a szlovákiai képviselők között is „európai nyugdíjasok”. Peter Baco, korábbi agrárminiszter és Irena Belohorská volt egészségügyi miniszter egy ciklus

erejéig csatlakozott az Európai Parlamenthez, Duka-Zólyomi Árpádhoz hasonlóan, aki hosszú szlovák parlamenti karrier után fejezte be politikai pályafutását az EP-ben. A szlovák képviselőkre is igaz ugyanakkor, ami a csehekre: miniszteri vagy afeletti szintre még egyetlen képviselő sem tudott visszatérni a szlovák belpolitikába.

A szlovének esetében viszont van példa mindhárom kategóriára. A kis létszámú szlovén kontingensben több, nagyon komoly hazai karrier után az EP-re váltó politikus is hosszú távú karriert tett hozzá az addigi pályafutásához. Alojz Peterle, Szlovénia függetlenné válása utáni első miniszterelnöke 2004 óta immáron a harmadik ciklusát tölti az EP-ben. Ivo Vajgl volt külügyminiszter és Milan Zver volt oktatási és sportminiszter 2009-ben jutott be az EP-be, majd 2014-ben újraválasztották őket. Jelko Kacin korábbi védelmi miniszter két cikluson át volt EP-képviselő, de saját nevét viselő pártja 2014-ben már nem tudta újabb mandátumhoz segíteni. Rangos hazatérőnek számított Borut Pahor, aki 2008-ban a miniszterelnöki posztra váltott az EP-képviselőségről, majd 2012-től Szlovénia köztársasági elnöke. Egy ciklusos levezető politikusok is érkeztek Szlovéniából: Mojca Murko évtizedekig volt külpolitikai újságíró, majd 62 évesen vágott bele az EP-képviselői munkába, ahonnan öt év után visszavonult. Hasonló szerepet játszott az EP-képviselőség Mihael Brejc pályáján: a korábbi szlovén munkaügyi miniszter egy ciklus után, 62 évesen, 2009-ben távozott az Európai Parlamentből. A szlovén képviselők között akad példa olyanra is, aki uniós biztosi pozíciót célzott meg: a második ciklusos EP-képviselő Tanja Fajont sokáig esélyesnek tartották a posztra Alenka Bratusek bukása után, de végül a szlovén miniszterelnök választása nem rá esett.

Ez az országok szerinti áttekintés természetesen nem lehetett teljes, mindenesetre illusztrációnak elegendő: az Európai Parlament a politikai élet sok útját kínálja képviselőinek. Akinek az a célja – és ehhez a töretlen hazai politikai támogatása is megvan otthonról –, akár több cikluson keresztül húzódó európai karriert építhet. Szintén megvan a lehetőség arra, hogy az Európai Parlament által nyújtott kereteket a nemzeti politikába való visszatérés előkészítésére használja fel. Az „elfekvés” tehát csak egy a létező szerepfelfogások közül. Több a lehetőség arra, hogy az EP igazi európai vagy nemzeti ugródeszka legyen, amivel élni nem muszáj, de lehet.

6.2.2 A karrierutak és a szerepfelfogások

A következőkben azt vizsgálom, hogy milyen kapcsolat van a közép-európai képviselők politikai tapasztalata, ambíciói és politikusi szerepfelfogása között. Ami az EP-képviselői élet előtti pozíciókat illeti, három fontosabb összefüggés rajzolódik ki (33. táblázat). A közép-európai mintában kormányzati tapasztalattal bíró 12 képviselő egy kivétellel mind uniós fókusszal végzi munkáját, többségük a szakpolitikai munkára koncentrálnak. A négy szereptípus közül az uniós szakpolitikuskok nagyobb eséllyel rendelkeznek kormányzati tapasztalattal, mint a többiek.

33. táblázat. A közép-európai EP-képviselők politikai tapasztalata a 2009-2014-es ciklusokban szereptípusok szerint (százalék)

		Vezető párt-tisztség	Nemzeti parlamenti képviselő	Korábbi kormányzati szerep	Helyi és regionális politikai tapasztalat	Összesen
Nemzeti politikus	Elem-szám	2	1	0	2	4
	% szereptípuson belül	50	25	0	50	100
Uniós politikus	Elem-szám	6	9	4	5	11
	% szereptípuson belül	54,5	81,8	36,4	45,5	100
Nemzeti szakpolitikus	Elem-szám	6	7	1	4	13
	% szereptípuson belül	46,2	53,8	7,7	30,8	100
Uniós szakpolitikus	Elem-szám	7	7	7	4	16
	% szereptípuson belül	43,8	43,8	43,8	25	100
Összes közép-európai EP-képviselő	Elem-szám	21	24	12	15	44
	% összes képviselő között	47,7	54,5	27,3	34,1	100

Forrás: Saját kutatás, EPRG 2010

Szintén kimutatható összefüggés a helyi és regionális politikai tapasztalat és a generalistább, politikus típusú szerepek között. A nemzeti és uniós politikusok fele rendelkezik helyi tapasztalattal, míg a nemzeti és uniós szakpolitikusok között ez az arány csak 25-30 százalék. A harmadik összefüggés azt mutatja, hogy a szakpolitikusok ritkábban rendelkeznek nemzeti parlamenti tapasztalattal, mint a politikus-szerepfelfogású EP-képviselők. Az uniós politikusok körében 80 százalék feletti volt a nemzeti parlamentben megfordult képviselők aránya, míg az átlag 54 százalék volt a mintában, az uniós szakpolitikusok között pedig csak 44 százalék. Ebből az látszik kirajzolódni, hogy az uniós specialista munkára gyakrabban hoznak be a pártok olyan „külsősöket”, akik nem a nemzeti parlamenti munkában edződtek, hanem más arénában tanulták ki az adott szakterületet.

A jövőbeli karriertervekre vonatkozó kutatási adatok is igazolják az európai-nemzeti képviseleti fókuszok közötti különbségtétel létjogosultságát (34. táblázat). A nemzeti irányultságú közép-európai képviselők kevésbé ambicionálják az európai parlamenti munkát tíz éves távlatban, mint az uniós politikusok és szakpolitikusok. Utóbbiak 60 százaléka tíz év múlva is el tudná magát EP-képviselőként képzelni, a nemzeti fókuszú képviselők esetében ez az arány elmarad az átlagostól, mindössze 41 százalék.

A nemzeti politikába való visszatérés viszont egyáltalán nem vonza az uniós fókuszú EP-képviselőket. Erre a legjobb példát a nemzeti parlamenti mandátum népszerűtlensége szolgáltatja: a minta 28 uniós fókuszú politikusa közül mindössze egy képviselő nyilatkozott úgy, hogy tíz év múlva el tudná magát képzelni hazája parlamentjében. Ezen belül az uniós szakpolitikusok közül pedig egyetlen egy sem ambicionálta az otthoni képviselőséget. A nemzeti fókuszú képviselők között is többen vannak, akik az EP-ben képzelik el a jövőjüket, és nem a nemzeti parlamentjükben, de közöttük a képviselők negyede olyan, akik utóbbit (is) ambicionálnák. A nemzeti kormány jövőbeli tagjának lenni már vonzóbb perspektíva. Ez azt jelzi, hogy míg jópáran a miniszteri vagy államtitkári pozíciót előrelépésnek tartanak az EP-képviselői mandátum után, addig a nemzeti parlamenti képviselőséget már nem feltétlenül. A kormánytagság átlag feletti módon motiválja a nemzeti fókuszú közép-európai EP-képviselőket, a nemzeti politikusokat és a nemzeti szakpolitikusokat egyaránt. Míg az uniós szakpolitikusok között nem volt olyan, aki szívesen lett volna később nemzeti

parlamenti képviselő, addig a kormánytagság már két képviselőnek is vonzó lenne közülük.

34. táblázat. A közép-európai EP-képviselők politikai ambíciói szereptípusok szerint (N=45, egy képviselő több választ is megjelölhetett)

		Nemzeti politikus	Uniós politikus	Nemzeti szakpolitikus	Uniós szakpolitikus	Összesen
EP-képviselő	Elem-szám	2	7	5	10	24
	% szerep-típuson belül	50	63,6	38,5	58,8	53,3
EP szak-bizottság elnöke	Elem-szám	0	4	6	5	15
	% szerep-típuson belül	0	36,4	46,2	29,4	33,3
EP frakció vezetője	Elem-szám	0	0	1	1	2
	% szerep-típuson belül	0	0	7,7	5,9	4,4
Nemzeti parlamenti képviselő	Elem-szám	2	1	2	0	5
	% szerep-típuson belül	50	9,1	15,4	0	11,1
Nemzeti kormány tagja	Elem-szám	2	2	5	2	11
	% szerep-típuson belül	50	18,2	38,5	11,8	24,4
Uniós biztos	Elem-szám	1	1	2	2	6
	% szerep-típuson belül	25	9,1	15,4	11,8	13,3
Vissza-vonul a közéletől	Elem-szám	2	6	3	5	16
	% szerep-típuson belül	50	54,5	23,1	29,4	35,6
Egyéb	Elem-szám	1	0	4	2	7
	% szerep-típuson belül	25	0	30,8	11,8	15,6

Forrás: Saját adatgyűjtés, EPRG 2010. Eredeti kérdés: What would you like to be doing 10 years from now? (Tick as many boxes as you wish)

A szakpolitikai profilú képviselők adataiból jól látszik, hogy a szakbizottsági elnöki pozíció tíz éves távlatban sokuknak tetsző perspektíva lenne. A 30 szakpolitikai irányultságú képviselőből 11 is el tudná képzelni magát a saját szakterületén vezető pozícióban. A nemzeti politikusok közül nem meglepő módon senkit nem érdekelne ez a lehetőség, míg az uniós politikusok között átlagos az érdeklődés ebbe az irányba. A bizottsági elnöki pozíció sokaknak elérhetőbb, realisabb pozíciónak tűnik, mint az uniós biztosi pozíció. Míg előbbi összességében a mintában szereplő képviselők harmada jelölte meg, addig uniós biztosként a 45 képviselőből csak hatan tudnák elképzelni magukat tíz évvel később. A nemzeti parlamenti mandátum alacsony értékét mi sem mutatja jobban, mint az, hogy még az egyébként nagyon merész tervnek számító uniós biztosi ambíciót is többen vállalták fel, mint a sokkal könnyebben elérhető nemzeti mandátum megszerzésének tervét.

A mintában szereplők 15 százaléka nem politikai jellegű jövőképet is elképzelhetőnek tart a saját esetében. Az “egyéb” kategóriába eső válaszok ezeket az egyéni terveket összegzik, melyek között egyaránt találunk az üzleti, az akadémiai és a helyi önkormányzati világra vonatkozó hosszú távú ambíciókat. Végül érdemes megemlíteni, hogy a karrierambíciók felmérése újabb, és egyenesen a képviselőktől származó bizonyítékkal szolgált arra, hogy a levezető, visszavonuló tervek kisebbségben vannak az EP-ben. A közép-európai képviselők harmada jelölte meg azt, hogy tíz év múlva valószínűleg már semmilyen aktív politikai szerepet nem fog betölteni.

6.3 A politikusi szerepekre ható változók

A disszertáció eddigi fejezeteiben számos oldalról megvizsgáltam a közép-európai EP-képviselőket. A társadalmi-demográfiai háttér mellett a politikai tapasztalat, a képviselői attitűdök, a pártkötődés, a választási rendszerekhez alkalmazkodás és a karrierambíciók is elemzés tárgyai voltak. Az egyes változók külön-külön elemzése után a 35. táblázatban az látható, hogy az egyszerre szerepeltetett független változók közül melyek jelzik előre a legpontosabban az európai-nemzeti és a politikai-szakpolitikai tengelyeken elfoglalt pozíciót. Nem csupán a tíz darab változó

erőssorrendjének a megállapítása lényeges, emellett érdemes meghúzni egy határvonalat a releváns és a kevésbé fontos változók között.

35. táblázat. A politikusi szerepeket becsülő logisztikus regressziós modellek, N=44

Független változók**	Uniók szerep*		Politikus szerep*	
	p	Exp(B)	p	Exp(B)
Nem	0,257	4,154	0,887	0,834
Életkor	0,045	54,551	0,405	3,631
Kormányzati tapasztalat	0,323	4,510	0,749	0,640
Helyi politikai tapasztalat	0,779	0,691	0,066	12,162
Jövőbeli politikai ambíció	0,578	2,104	0,106	6,112
Pártcsalád	0,041	44,840	0,857	0,815
Európai integráció pártiság	0,461	0,302	0,998	1,000
Baloldali önbesorolás	0,130	10,990	0,998	1,000
Választási rendszer	0,265	0,120	0,588	0,512
Első ciklus – nem inkumbens	0,064	14,794	0,121	5,187
Nagelkerke R ²	0,62		0,61	
Találati arány a nullmodellben	60,50%		67,40%	
Helyesen előrejelzett esetek aránya	88,40%		83,70%	

*Függő változók leírása: az összes dummy változó; uniós szerep: 1=a faktorelemzés és a klaszterelemzés eredményeként az uniós oldalra sorolt képviselők; politikus szerep: 1=a faktor-és klaszterelemzés révén a politikus oldalra sorolt képviselők

**Független változók leírása: az esélyhányadosok könnyebb összehasonlíthatósága végett az összes változó dummy: nem: 1=férfi; korcsoport: 1=49 év feletti (2009-es állapot szerint); kormányzati tapasztalat: 1=rendelkezik vele; helyi politikai tapasztalat: 1= rendelkezik vele; jövőbeli politikai ambíció: 1=10 év múlva is szeretne az EP tagja lenni, 0=nem választotta ezt az opciót; pártcsalád: 1= EPP-hez vagy S&D-hez tartozik; európai integráció pártiság: a minta átlagához képest elkötelezettebb az integráció mélyítése mellett (10-es skálán legalább 7-est adott rá); baloldali önbesorolás: a bal-jobb-skálán inkább balra sorolta magát (10-es skálán, ahol 1 a leginkább baloldali értékrendet fejezte ki, maximum 5-ös értéket adott meg); választási rendszer: 1= preferencia szavazásos választási rendszerben indult, 0=zárt listán jutott be; első ciklus: 1=2009 előtt nem volt tagja az EP-nek

Megjegyzés: A számításokhoz tartozó p-értékeknél a nagy mintás vizsgálatokhoz képest tágabb határt szabok meg, a 0,1 körüli értékeket már szignifikánsnak tekintem. Ezt indokolja a szokásosnál alacsonyabb elemszám és a sokaság átlagosnál szélesebb lefedettsége.

Az uniós vagy a nemzeti oldalra sorolódást a lefuttatott modell alapján három tényező befolyásolja a legjobban. A két legerősebb összefüggést az életkor és a pártcsalád

mutatja a képviselet fókuszával. A képviselők átlagéletkoránál (49 év) idősebbek és a két hagyományos nagy képviselőcsoporthoz (Európai Néppárt, Szocialisták és Demokraták) tartozók igen nagy valószínűséggel az uniós fókusz felé orientálódnak. A fiatalabb és a kisebb európai pártok képviselői között erősebb a nemzeti orientáció.

E két tényezőnél kisebb jelentőségű, de szintén releváns az EP-ben eltöltött idő hossza. A 2009-2014-es ciklust inkumbensként megkezdő képviselők nagyobb valószínűséggel húztak a nemzeti irányba, míg az EP-be frissen érkezők között az uniós fókusz dominált. Ez azt sugallja, hogy a csatlakozás utáni második ciklusban jellemzően inkább olyan képviselők érkeztek az EP-be, akiknek képviseleti fókusza az uniós szint volt. Az is elképzelhető, de részletesebb adatok nélkül nem tesztelhető, hogy a frissen érkező képviselők még idealistábbak, lelkesebbek a közösségi politikát illetően, és ez tükröződik a számokban. A jelentősége kisebb, de megemlíthető továbbá az ideológiai pozíció, a bal-jobb öndefiníció befolyása is. A mintában a magukat balra helyező közép-európai képviselők inkább az uniós fókuszúak táborát erősítették, míg a jobboldaliak között nagyobb valószínűséggel fordultak elő nemzeti fókuszú politikusok. A legerősebb összefüggést mutató változók alapján egy ötven feletti, az európai parlamenti munkáját 2009-ben kezdő szociáldemokrata képviselő felelne meg a leginkább az uniós fókuszú közép-európai képviselőkről alkotott sztereotípiáknak.

Ami a politikai-szakpolitikai tengely illeti, a korábbi karrierút és a jövőre vonatkozó karrierambíció meghatározóak. A helyi politikai tapasztalat egyértelmű összefüggést mutat az általánosabb politikusi szerepfelfogással, míg annak hiánya valószínűbbé teszi a szakpolitikusi profilt. Ennek hátterében az állhat, hogy a helyi politikában (az EP-képviselők esetében jellemzően korábbi polgármesterként vagy regionális kormányzat vezetőjeként) kevésbé kell szakpolitikai specializáción átesni, mint egy nemzeti parlament tagjaként, és főleg kormánytagként. A generalistább helyi politikai megközelítés pedig együtt jár az EP-ben a szakpolitikusi szerepfelfogás kerülésével. Hozzá kell tenni, hogy a modellben szereplő választási rendszer jellege komoly átfedést mutat a helyi politikai tapasztalat meglétével. A helyi politikai tapasztalattal rendelkező 15 képviselőből 13-an preferencia szavazásos listán jutottak be az EP-be. Ha tehát nem ismernénk a korábbi karrieradatokat, akkor a választási rendszer jelentősége is lényegesen nagyobb lenne a modellben.

Azon EP-képviselők, akik hosszabb távon is az intézményen belül képzelik el magukat, nagyobb valószínűséggel politikusok, mint szakpolitikusok. Mint a karrierambíciókról szóló részében láthattuk, a nemzeti parlamentbe való hazatérés egyetlen szerepfelfogású csoport számára sem igazán vonzó, azonban ennél csábítóbb perspektívának számít a szakpolitikusok körében a nemzeti kormány jövőbeli tagjának lenni.

Érdemes megemlíteni az intézményen belül eltöltött idő jelentőségét a politikus-szakpolitikus felosztás esetében is: az inkumbensek nagyobb arányban találhatók meg a szakpolitikusok között. Az adatok alapján nem dönthető el, hogy vajon ez egy EP-n belüli tanulási folyamat eredménye, vagy eleve azok maradtak egy újabb ciklusra, akik a 2004-ben érkezett képviselők között inkább szakpolitikusi pozíciót vettek fel. Mindenesetre az kijelenthető, hogy a 2009-ben második ciklusukat kezdők között jellemzőbb volt a szakpolitikai irányultság, mint az akkor frissen érkezettek között. A három legerősebb összefüggést mutató változó alapján a sztereotípiának leginkább megfelelő közép-európai generalista politikus egy első ciklusos, helyi politikából érkező EP-képviselő lenne, aki tíz év múlva is új pozíciójában képzei el magát.

Összességében az európai-nemzeti és a politikai-szakpolitikai tengelyekre alkotott modellekről is elmondható, hogy érdemben segítik a képviselők szerepének előrejelzését. Az EP-ben eltöltött idő, az életkor, a korábbi politikai tapasztalat, az európai pártcsalád, valamint a karrierambíció kiemelkedő jelentőségű információval bír, amennyiben egy képviselő domináns szerepfelfogását kívánjuk meghatározni. Az is segíti a besorolást, ha ismerjük egy képviselő bal-jobb skálán elfoglalt helyét. Tehát szocio-demográfiai, értékrendbeli és politikai szocializációs tényezők együttesen befolyásolják a szerepek formálódását. Amennyiben ezeket a paramétereket ismerjük, jó eséllyel meg tudjuk becsülni, hogy milyen domináns szerepet vesz fel egy EP-képviselő. Fontos hangsúlyozni, hogy a magyarázó változók beazonosítása a korábban feltárt eredményeket is megerősíti: valóban érdemes elkülöníteni egymástól az európai-nemzeti és a politikai-szakpolitikai dimenziókat. Ennek újabb bizonyítékát az adja, hogy eltérő változók magyarázzák a két dimenzióban elfoglalt pozíciót (leszámítva az inkumbens-változót, mely mindkét esetben érdemi magyarázó erővel bír). Végző soron tehát az bizonyosodott be, hogy az európai-nemzeti és a politikai-szakpolitikai dimenziók más és más töről fakadnak.

7. Politikusi szerepek és a képviselői magatartás

Amellett, hogy milyen tényezők befolyásolják a közép-európai EP-képviselők szerepfelfogását, érdemes áttekinteni azt is, hogy milyen kapcsolat van a különböző szerepek és a képviselők munkája között. A szerepek ugyanis természetesen nemcsak attitűdökből, hanem viselkedési jellemzőkből is állnak. A képviselők aktivitásait két részre kell bontani. Egyrészt az Európai Parlamenten belül végzett, hivatalosan dokumentált tevékenységekre, másrészt mindazon munkára, amelyet a képviselő az intézményen kívül végez. Előbbi könnyen kutatható, folyamatosan nyomon követhető területnek számít, amelyen jó minőségű európai adatbázisok állnak az érdeklődők rendelkezésére. Utóbbi elhanyagolt területnek számít az Európai Parlentről szóló tudományos munkákban. Ahhoz, hogy az első lépéseket meg lehessen tenni a közép-európai képviselők EP-n kívüli aktivitási preferenciáinak feltárásához, ismét az EPRG és a saját kérdőíves kutatásomból készített adatbázis vonatkozó elemeit használok.

7.1 A politikusi szerepek és az európai parlamenti munka

Az Európai Parlament belső működéséből fakadó tevékenységi formákat a 2.2 fejezet már bemutatta. Ezen képviselői műfajok között egyaránt akadnak politikai és szakpolitikai jellegű aktivitások. A Votewatch.eu oldal, képviselőkre lebontva gyűjti össze, hogy melyik parlamenti műfajban milyen aktivitást mutattak a politikusok. Erre az adatbázisra építve elemeztem, hogy a különböző szerepfelfogású közép-európai képviselők milyen tevékenységekre helyezték a hangsúlyt (36. táblázat).

A politics és policy irányultság nagyon élesen kiütözik abban, hogy a képviselők milyen parlamenti tevékenységekre fordítanak több energiát. A három policy típusú parlamenti műfajban (raportőri és véleménytevői feladatok, illetve a módosító indítványok benyújtása) jóval aktívabbnak bizonyultak a 2009-2014-es EP-ciklusban a nemzeti és az uniós szakpolitikusok, mint a nemzeti és uniós politikusok. Egy szakpolitikai profilú közép-európai EP-képviselő átlagosan négy jelentéstevői feladatot kapott a ciklus alatt, míg a politikusi szerepfelfogású képviselők között ez nem érte el a

kettőt, a nemzeti politikusok között pedig mindössze egy olyan képviselő volt, aki vállalkozott ilyen feladatra és meg is kapta azt. A nagy különbség a két profil között jól látszik a véleménytevői szerep esetében is. Az egy közép-európai képviselőre jutó átlag 2,5 volt a vizsgált ciklusban, a szakpolitikusok felette, a politikusok alatta voltak az átlagos értéknek. Az uniós szakpolitikusok nemcsak a riportéri feladatok, hanem a módosító indítványok terén is listavezetők voltak: átlagosan 70 módosító indítványuk a mintában szereplő nemzeti politikusok e téren mutatott teljesítményének 3,5-szeresét jelentette, de jelentősen felülmúlták az uniós politikusokat és a nemzeti szakpolitikusokat is.

36. táblázat. A közép-európai EP-képviselők európai parlamenti aktivitása a 2009-2014-es ciklusban szereptípusok szerint (átlagpontok, N=44)***

	Parlamenti felszólalás	Állás-foglalási indítvány	Parlamenti kérdés	Írásbeli nyilatkozat	Raportéri feladat	Vélemény	Módosító indítvány
Nemzeti politikus	134,25	1,25	14,25	0*	0,25	0,25**	19**
Uniós politikus	139,82	34,36	29,45	2,09	2	1,64	48,82
Nemzeti szakpolitikus	111,77	62,23	41	2,23	3,85	3,46*	53,77
Uniós szakpolitikus	151,56	51,63	30,13	1,5	4,19	2,94	70,25*
Összes közép-európai EP-képviselő	135,3	45,86	31,73	1,73	3,18	2,52	55,36

Forrás: A votewatch.eu oldal egyéni képviselői adatai alapján végzett saját számítások

* a kapcsolat $p \leq 0,1$ szinten szignifikáns

** a kapcsolat $p \leq 0,05$ szinten szignifikáns

***A szakpolitikai-politikai tengelyen való elhelyezkedéssel szignifikáns kapcsolatot mutat a riportéri feladatkör ($\text{Eta}^2=0,1$; $p \leq 0,04$), a vélemény ($\text{Eta}^2=0,18$; $p \leq 0,01$) és a módosító indítvány ($\text{Eta}^2=0,07$; $p \leq 0,08$) terén mutatott aktivitás. Valamennyi esetben a feltételezett iránynak megfelelően alakult a kapcsolat: a szakpolitikusok aktivitása felülmúlja a többiekét. Fontos azt is hozzátenni, hogy a képviselet fókusza viszont egyáltalán nem jelzi előre a tevékenységekben kifejtett aktivitást.

A politics típusú tevékenységek (parlamenti felszólalás, állásfoglalási indítvány, parlamenti kérdés, írásbeli nyilatkozat) terén az látható, hogy a szakpolitikusok nem kevésbé aktívak ezekben a műfajokban, mint a politikusok. A nemzeti szakpolitikusok kifejezetten aktívak az inkább szimbolikus értékkel bíró állásfoglalási indítványok

támogatása terén, és a parlamenti kérdések megfogalmazásában. Utóbbi azért nagyon fontos, mert ez az Európai Bizottság és a Tanács feletti ellenőrző funkció fő politikai megjelenése, azaz remek eszköz arra, hogy a nemzeti szakpolitikus azt bizonyítsa a közvéleménye és a pártja felé, hogy a nemzeti érdekek szempontjából fontos szakpolitikai kérdésekben az uniós intézmények körmére néz. Az uniós szakpolitikusok ugyanakkor a legaktívabbak a parlamenti felszólalásokban, ami egyfajta általános hiperaktivitást jelez, és egyben azt, hogy nem szűkülnek be kizárólag a szakpolitikai eszköztárba, hanem minden rendelkezésre álló műfajjal élnek.

A politikusi profilú közép-európai EP-képviselők az abszolút számokat tekintve nem aktívabbak a politics-jellegű műfajokban, mint a szakpolitikusok, de a saját tevékenységükön belül jóval nagyobb szerepe van ezeknek a tevékenységeknek. Míg a szakpolitikusok aktivitása minden műfajra kiterjed legalább átlagos mértékben, addig a politikusoké csak a politics-típusú feladatokra. Utóbbiak körében messze a parlamenti felszólalásoknak van a legnagyobb szerepe. A nemzeti és uniós politikusok átlagosan többször szólalnak fel a plenáris üléseken mint a nemzeti szakpolitikusok, és nem sokkal kevesebbszer, mint a legaktívabb csoport, az uniós szakpolitikusok. A nemzeti politikusok ezen kívül semmilyen tevékenységi formában nem érik el az átlagot, ami egy általános passzivitást jelez a szakpolitika irányába, és távolságtartást a valamelyest nehezebben mediatizálható (szimbolikus jelentőségű vagy uniós ellenőrzési funkciójú) politikai műfajok felé. Az uniós politikusok minden aktivitási mutatóban felülmúlják a nemzeti politikusokat. A nemzeti politikusokhoz képest gyakran élnek a parlamenti kérdések, az állásfoglalási indítványok és az írásbeli nyilatkozat eszközeivel, és a szakpolitikai tevékenységek terén sem annyira passzívak, mint nemzeti fókuszú társaik.

Összességében kijelenthető, hogy a szerepfelfogások a képviselők európai parlamenti viselkedésében is kimutathatóak. A politikus profilú EP-képviselők átlagos politikai aktivitást mutatnak, de jóval átlag alatti szakpolitikai munkát vállalnak. A szakpolitikusok átlagos mértékben élnek a politikai eszközökkel, de magasan az átlag felett fordítanak energiát a policy-műfajokra. A szakpolitikusok tehát mindenevők, akik a lehetséges eszköztár minden elemével élnek, de ezen belül különösen nagy figyelmet fordítanak a riportéri és véleménykészítői feladatokra, illetve a módosító indítványok benyújtására. A politikus profilú képviselők általában véve kevésbé aktív képviselők. Tevékenységük nagy része a politikai műfajokra korlátozódik, a szakpolitikai

dossziéktól való távolságtartás erős.

A 37. táblázat azt foglalja össze, hogy országok szerint nézve milyen európai parlamenti tevékenységet részesítenek előnyben a képviselők. Szembetűnő a lengyel képviselők aktivitása minden téren. A mintában szereplő képviselők között valamennyi szakpolitikai műfajban ők voltak a legaktívabbak a 2009-2014-es ciklusban. Átlagosan hat jelentést írtak, négy véleményt és több mint hetven módosító indítványt készítettek. Emellett a politikai műfajokat sem hanyagolták el: lengyel képviselők tették fel a legtöbb parlamenti kérdést, támogatták a legtöbb állásfoglalási indítványt, és a közép-európai átlagnak megfelelő mértékben szólaltak fel a plenáris üléseken.

37. táblázat. A közép-európai EP-képviselők európai parlamenti aktivitása a 2009-2014-es ciklusban országok szerint (átlagpontok, N=44)

	Parla- menti felszólalás	Állás- foglalási indítvány	Parla- menti kérdés	Írásbeli nyilat- kozat	Raportőri feladat	Vélemény	Módo- sító indít- vány
Cseh- ország	104,1	26,5	17,7*	1,1	2,1	2,1	27,2***
Lengyel- ország	130,4	110,7***	50,8**	1,8	6,4***	4,3***	71,6
Magyar- ország	169,5	8,8**	27,6	1,4	2	2	66,4
Szlovákia	171,2	44,5	23,8	2	2	2,2	49,2
Szlovénia	83,2	32,4	37,2	2,67	5,6	1,2	56,8
Összes közép- európai EP- képviselő	135,3	45,9	31,7	1,7	3,2	2,5	55,4

Forrás: A votewatch.eu oldal egyéni képviselői adatai alapján végzett saját számítások

* a kapcsolat $p \leq 0,1$ szinten szignifikáns

** a kapcsolat $p \leq 0,05$ szinten szignifikáns

*** a kapcsolat $p \leq 0,01$ szinten szignifikáns

A magyar képviselők két kedvenc műfaja a felszólalás a plenáris üléseken és a módosító indítványok készítése. Látványosan kevésbé érdekli a magyar képviselőket az állásfoglalási indítványok támogatása. A többi műfajban az átlagtól valamelyest elmaradó értékek láthatók a magyar képviselők neve mellett. Az ország szerinti bontás alapján átlagosan a cseh képviselők adják a régió legpasszívabb csapatát. A csehek az összes hivatalosan dokumentált parlamenti mutatóban elmaradnak a közép-európai átlagtól. A legkevesebbet a szlovén képviselők beszélnek a plenáris üléseken, de a második legaktívabbak a más uniós intézmények felé megfogalmazott parlamenti

kérdések terén, és szintén jóval átlag felett részesülnek a legrangosabb szakpolitikai feladatokból, a riportéri munkából. A szlovák képviselők ellenben kiemelkedően aktívak a plenáris üléseken, de a módosító indítványok benyújtása terén sereghajtók.

Az európai parlamenti tevékenységek elemzéséhez hozzá kell tenni, hogy a jelentéstevői feladat nem egyszerűen a képviselő hajlandóságán múlik, hanem az európai képviselőcsoportok közötti versenyen, illetve azon is, hogy a nemzeti pártok milyen érdekvégyesítő képességgel bírnak európai pártcsaládjukon belül (Mamadouh-Raunio 2001, Benedetto 2005, Hausemer 2006). Hurka és Kaeding (2012) a riportéri feladatok kiosztásának gyakorlatáról írt tanulmányában arra hívja fel a figyelmet, hogy a 2004-ben csatlakozott országok képviselői hátrányban voltak a rangos feladatok megszerzéséért folytatott versenyben az EU-15-ökkel szemben. Azt, hogy ez nem pusztán szenioritás és személyes intézményi tapasztalat kérdése, azzal bizonyították, hogy az új tagállamokból érkezett képviselők még a régi tagállamok első ciklusos képviselőivel szemben is hátrányban voltak. Az új tagállamok képviselőinek jutó riportéri feladatok pedig többségében alacsonyabb fontosságú kérdésekről szóltak.

Mindez annak ellenére alakult így, hogy az új tagállamok EP-képviselői a nyugat-európai képviselők átlagánál tapasztaltabbak voltak, tehát nem merülhetett fel általánosságban véve a politikai zöldfülűség vádja. A bővítés után az új tagállamok képviselői nemcsak a szakbizottságok élére kerülhettek oda nehezen, de a riportéri feladatok sem találták meg őket olyan mértékben, mint nyugat-európai társaikat. Tanulási időszak volt ez az új tagállamok nemzeti pártjainak, nehéz volt megtalálni helyüket az európai pártcsaládok hierarchiájában (Hurka-Kaeding 2012). Egy nyugat-európai újonc ezért lehetett előnyben egy mégoly tapasztalt, de közép-európai képviselővel szemben: pártjuk mélyebb beágyazottsága, az intézményi viszonyok jobb ismerete miatt könnyebben intézhettek nekik fontos feladatokat.

7.2 A politikusi szerepek és az Európai Parlamenten kívüli munka

A képviselők munkája nem érthető meg a maga teljességében az intézményen kívüli tevékenységek elemzése nélkül. A kutatások intézményen belüli fókusza miatt rengeteg tudással rendelkezünk arról, hogy mi történik az Európai Parlamentben, de nagyon kevésről, hogy az EP-képviselők miként ápolják kapcsolataikat a külvilággal: saját országuk közéletével, a sajtóval, más uniós intézményekkel. Ennek a hiánynak fontos oka lehet, hogy a képviselő EP-n kívüli napi gyakorlatának figyelemmel követése idő- és energiaköltséges műfaj. Ezért hiánypótló Poyet (2015) kutatása, amelyben francia EP-képviselők hazai, választókerületi viselkedését vizsgálta résztvevő megfigyeléses módszerrel 2012-2013-ban. Ez a vizsgálati irány azért is releváns, mert az EP-képviselők parlamenten kívüli munkáját intézményesíti az ún. zöld hét, amely minden hónapban egy hetet a választókerületi munkára irányoz elő. Poyet rámutat: azért töltenek időt az EP-képviselők otthoni szereplőkkel, otthoni rendezvényeken, hogy egyéni reputációjukat erősítsék, ami az újraválasztási esélyeiket növelheti. Olyan helyi szereplőkkel (pártvezetők, párttagok, helyi és regionális politikusok, érdekszervezetek) tartják a kapcsolatot, akik segíthetik elérni politikai céljaikat. Az egyedi kutatás azt is bemutatta, hogy a francia EP-képviselők otthoni szerepléseinek nem a nemzeti témák domináltak, hanem a képviselők európai arca, tapasztalata az érdekes a helyi szereplők számára. Európát importálják a helyi szintre, a hazai munkájuk szorosan az európai státuszukhoz kötődik (Poyet 2015: 15).

Hasonló, résztvevő megfigyeléssel végzett tudományos kutatás a közép-európai képviselőkről nem született, de a velük készített kérdőíves interjúk tartalmaztak olyan kérdéseket, amelyek alkalmasak arra, hogy néhány észrevételt tegyünk a szerepfelfogások parlamenten kívüli dimenziójáról. A kutatási eredmények bemutatásánál érdemes különválasztani a politikán kívüli kapcsolatrendszer, illetve az EP-n kívüli politikai szereplőkkel ápoltság viszonyok erősségét.

A 38. táblázat mutatja be a közép-európai EP-képviselők kapcsolatainak – saját bevallásuk szerinti – gyakoriságát az EP-n kívüli nem politikai szereplőkkel, szereptípusok szerinti bontásban. Mind a négy vizsgált kategóriában átlag alatti

intenzitás látszik az uniós politikusok esetében. Ez egybeesik a generalista politikusok parlamenten belül is tapasztalt általánosabb passzivitásával, és az uniós fókusz pedig a jelek szerint gyengíti azt az ösztönzést, ami az újságírókkal és az állampolgárokkal ápolt kapcsolatokat kiemelt helyen kezelné.

A négy nemzeti politikus közül három legalább hetente találkozik a választókkal, és a negyedik is minimum havi szintű érintkezésekről számolt be. Szembetűnő azonban, négyből ketten minden más nem politikusokkal fenntartott kapcsolat terén teljesen passzívak, a másik két nemzeti politikus viszont minimum hetente találkozik újságírókkal és havonta érdekcsoportok képviselőivel. Lobbistákkal egyikőjük sem találkozik legalább havi gyakorisággal.

Az EP-n kívüli kapcsolatok gyakoriságának elemzése is igazolja, hogy az uniós szakpolitikusok minden téren aktívak, illetve azt is, hogy az EP-n kívüli érdekcsoportok és lobbisták pontosan tudják, hogy őket kell a leginkább megkönyékezni, ha tartalmi eredményeket szeretnének elérni. Az uniós szakpolitikusok kétharmada legalább havonta találkozik lobbistákkal és szervezett érdekcsoportokkal, ami a legmagasabb arány a különböző szereptípusok között. Emellett azonban nem hanyagolják el az újságírókkal és az állampolgárokkal fenntartott kapcsolatokat sem. Az uniós szakpolitikusok hetven százaléka hetente találkozik választóival, felük újságírókkal. Havi szinten pedig az összes ebbe a kategóriába tartozó politikus ápol kapcsolatot a választókkal, és szinte mindenki ad interjút újságíróknak. Az uniós szakpolitikusok tehát valóban minden téren aktív politikai szereplőknek tekinthetők. Nemcsak az EP szakpolitikai folyamataiban vannak otthon, aktivitásuk általánosságban véve is kiemelkedő.

A nemzeti szakpolitikusok kapcsolatainak erőssége a nem politikai szereplőkkel minden téren legalább átlagos vagy afeletti. Figyelemreméltó, hogy szinte mindegyikük legalább havonta ad interjút a sajtónak – igaz jóval kevesebb közöttük az újságírókkal hetente találkozó politikus, mint az uniós szakpolitikusok között. A nemzeti szakpolitikusok fele havi szinten találkozik lobbistákkal, kétharmaduk szervezett érdekcsoportokkal és szinte mindegyikük a választókkal. Általánosságban elmondható róluk, hogy a politikus profilú EP-képviselőknél aktívabban ápolják az intézményen kívüli, nem politikai jellegű kapcsolataikat, de az uniós szakpolitikusok aktivitásától

némileg elmaradnak. Az igazi különbségek – ahogy az EP-n belüli tevékenységeknél látható volt – nem a nemzeti-európai tengely, hanem a szakpolitikai-politikai tengely mentén van. Ennek legjobb példája a lobbistákkal ápoltság gyakorisága. Míg a politikusi profilú képviselők alig számolnak be ilyen típusú találkozókra, addig a nemzeti szakpolitikusok és az uniós szakpolitikusok között ez igencsak elterjedt.

38. táblázat. A közép-európai EP-képviselők kapcsolatainak gyakorisága az EP-n kívüli nem politikai szereplőkkel, szereptípusok szerint (N=45, százalék)

		Nemzeti politikus	Uniós politikus	Nemzeti szakpolitikus	Uniós szakpolitikus	Összes közép-európai EP-képviselő
Állampolgárok	Legalább hetente	75	36,4*	61,5	70,6	60
	Legalább havonta	25	36,4**	30,8	29,4	31,1
Szervezett érdekcsoportok	Legalább hetente	0	18,2	30,8	17,6	20
	Legalább havonta	50	27,3	38,5	52,9	42,2
Lobbisták	Legalább hetente	0	18,2	15,4	23,5	17,8
	Legalább havonta	0**	9,1	38,5	41,2**	28,9
Újságírók	Legalább hetente	50	36,4	23,1	52,9	40
	Legalább havonta	0	27,3	69,2	35,3	40

Forrás: saját kutatás, EPRG 2010

Eredeti kérdés: How frequently are you in contact with the following groups, people or institutions?

* a kapcsolat $p \leq 0,1$ szinten szignifikáns

** a kapcsolat $p \leq 0,05$ szinten szignifikáns

Érdekes megnézni azt is, hogy az EP-n kívüli politikai szereplőkhöz milyen viszonyok fűzik a közép-európai képviselőket (39. táblázat). A kérdések között voltak a nemzeti és az uniós politikára vonatkozó elemek egyaránt.

Az eredmények megerősítik az eddig látott trendeket. A nemzeti politikusokat általános passzivitás jellemzi, ha az uniós politikai szereplőkről (sőt, még akkor is, ha hazája más pártjainak EP-képviselőiről) van szó. Nem volt közöttük egyetlen olyan képviselő sem, aki havi gyakorisággal találkozna bizottsági tisztviselőkkel vagy uniós biztosokkal. Az Európai Bizottság profiljából, működésének jellegzetességeiből fakadóan ez teljesen

logikus: jellemzően európai léptékű ügyekről van szó, amelyek nagy része robusztus szakpolitikai tájékozottságot igényel. A nemzeti politikusok egyik irányba sem nyitottak. Míg az EU felé érdektelenség jellemzi őket, addig az otthoni politika azért megmozgatja ezt a csoportot. Mindannyian legalább havi szinten tartják a kapcsolatot nemzeti parlamentjük képviselőivel, és viszonylag gyakran találkoznak nemzeti kormányuk tagjaival és pártjuk vezetőségével is.

Az uniós politikusok elméletben abszolút prioritásként kezelhetnék a képviselőcsoportjuk vezetőségével ápoltságokat. Ez a közép-európai EP-képviselők esetében azonban még sincs így. A szakpolitikusokhoz képest tapasztalt visszafogottság itt is tetten érhető: kétharmad alatti arányban van legalább havonta kapcsolatuk a frakcióvezetéssel, szemben a szakpolitikusok szerepek kilencven százalékos arányával. Az Európai Bizottsággal – akár uniós biztosi, akár hivatalnoki szinten – az uniós politikusoknak sincs érdemi kapcsolatuk. Az európai fókusz esetükben gyengébb kapcsolódással jár együtt a nemzeti politikai elittel. Kapcsolataik erőssége átlag alatti a nemzeti párt vezetőségével, a parlamenti képviselőkkel, és kifejezetten gyenge a nemzeti kormányuk tagjaival.

A két szakpolitikus csoport kapcsolatainak erőssége sok tekintetben egyezik, kivéve az Európai Bizottságot, amellyel az uniós szakpolitikusok ápolják messze a legszorosabb kapcsolatokat. A nemzeti szakpolitikai fókusz nem jár együtt szorosabb kapcsolódással a hazai politika felé. Ennek oka ismét csak az lehet, hogy az uniós szakpolitikusok európai aktivitása nem megy más kapcsolataik rovására, az újraválasztáshoz szükséges erős nemzeti szálakra ők is nagy figyelmet fordítanak. EP-frakciójuk vezetőségével mind a nemzeti, mind az uniós fókuszú szakpolitikusok gyakran vannak kapcsolatban. Ami az Európai Bizottságot illeti, a közép-európai képviselők válasza alapján a nemzeti szakpolitikusok is felkeresik a bizottsági munkatársakat és az uniós biztosoakat is, ha az általuk vitt – jellemzően nemzeti relevanciájú - ügyekben ez szükséges. Az uniós szakpolitikusoknak pedig szinte lételeme az Európai Bizottsággal fenntartott szoros viszony. Az EU szakpolitikai kezdeményező és véleményező szerepet betöltő intézményének hivatalnokai, szakértői szinte mindegyikük legalább havi szinten van kapcsolatban, harmaduk pedig minden héten. Az uniós szakpolitikusok kétharmadának az uniós biztosoakhoz is van havi szinten bejárattott kapcsolatrendszer, ami a többi szereptípushoz képest kimagasló.

39. táblázat. A közép-európai EP-képviselők kapcsolatainak gyakorisága az EP-n kívüli politikai szereplőkkel, szereptípusok szerint (N=45, százalék)

		Nemzeti politikus	Uniós politikus	Nemzeti szak-politikus	Uniós szak-politikus	Összes közép-európai EP-képviselő
EP frakció vezetősége	Legalább hetente	25	18,2	30,8	47,1*	33,3
	Legalább havonta	0**	45,5	61,5	41,2	44,4
Hazája más pártjainak EP-képviselői	Legalább hetente	0	54,5	15,4*	52,9	37,8
	Legalább havonta	25**	27,3	76,9	29,4	42,2
Európai Bizottság hivatalnokai	Legalább hetente	0	0	0	35,3***	13,3
	Legalább havonta	0**	0***	76,9*	58,8***	44,4
Uniós biztosok	Legalább hetente	0	0	0	0	0
	Legalább havonta	0*	9,1**	46,2	64,7**	40
Nemzeti párt tagjai	Legalább hetente	75	18,2**	61,5	52,9	48,9
	Legalább havonta	0	81,8	30,8	41,2	44,4
Nemzeti párt vezetősége	Legalább hetente	0	18,2	30,8	23,5	22,2
	Legalább havonta	75	54,5	53,8	70,6	62,2
Nemzeti parlamenti képviselők	Legalább hetente	50	9,1	23,1	23,5	22,2
	Legalább havonta	50	36,4**	46,2	58,8	48,9
Nemzeti kormány tagjai	Legalább hetente	0	9,1	7,7	0	4,4
	Legalább havonta	75	18,2	46,2	41,2	40

Forrás: EPRG 2010, saját adatgyűjtés

Eredeti kérdés: How frequently are you in contact with the following groups, people or institutions?

* a kapcsolat $p \leq 0,1$ szinten szignifikáns** a kapcsolat $p \leq 0,05$ szinten szignifikáns*** a kapcsolat $p \leq 0,01$ szinten szignifikáns

Az EP-n kívüli politikai és nem politikai szereplőkkel fenntartott kapcsolatok gyakoriságából összességében az olvasható ki, hogy a közép-európai képviselők java része fél szemét azért a nemzeti politika szereplőin tartja, és szoros kapcsolatot ápol velük. Kivételt némileg az uniós politikusok csoportja jelent, de a nemzeti párt

vezetőségével – akik az újraválasztás kulcsát jelentik – ők is gyakran beszélnek. A szakpolitikusok és a politikusok közötti általános aktivitásbeli különbség az EP-n kívüli kapcsolatok terén is kijön. Nagyon látványos ez az Európai Bizottságra fordított figyelem terén, de tetten érhető az újságírókkal, illetve a lobbistákkal és szervezett érdekcsoportokkal fenntartott kapcsolatok erősségében is.

8. Konklúzió

A közép-európai országok uniós csatlakozása után olyan képviselőkkel bővült az Európai Parlament, akik jobban kötődnek a nemzeti politikához, mint a régi tagállamok EP-képviselői. Míg az Európai Parlamentben a nemzeti parlamenti tapasztalat súlya folyamatosan csökken az első közvetlen választás óta, addig a közép-európai képviselők esetében a parlamenti és a kormányzati tapasztalat súlya a csatlakozás utáni első évtizedben végig fontos maradt. A vizsgált öt ország közül egyikben sem volt 50 százalék alatti a nemzeti parlamenti háttérrel rendelkezők aránya, a 2004-2009 és a 2009-2014-es ciklusban sem. A kormányzati tapasztalattal rendelkező politikusok aránya a lengyel, a magyar, a szlovák és a szlovén képviselők között is meghaladta az uniós átlagot, a cseh képviselők jelentették e szempontból a kivételt. Jelentős nemzeti politikai tapasztalatuk miatt a közép-európai képviselők még leginkább az 1979-es Európai Parlament képviselőire hasonlítanak, de még náluk is beágyazottabbnak számítanak hazájuk politikai életébe. A helyi politika ugyanakkor sokkal ritkább rekrutációs bázisnak számít Közép-Európában, mint a régi tagállamokban. A teljes EP közel fele rendelkezik helyi politikai tapasztalattal, ezt régiókban csak a cseh képviselők múlják felül. A lengyeleknél, a szlovákoknál és a szlovéneknél nem ritka, de az átlagostól elmarad a helyi politika szerepe, míg Magyarországon szinte teljesen hiányzik ez a rekrutációs csatorna.

Az erős nemzeti politikai háttérből logikusan következik, hogy az EP mandátumokkal valójában a rendszerváltás után professzionalizálódott közép-európai nemzeti politikai elitek nyertek egy újabb platformot. Nem meglepő, hogy a régióból érkező EP-képviselők a főbb társadalmi-demográfiai jellemzőik terén ugyanazokban mutatnak hasonlóságot és különbséget, mint nemzeti parlamenti elitjeik. Életkorban a késő negyvenes, kora ötvenes képviselők jelentik az átlagot, uniós átlagban és közép-európai viszonylatban is. A csatlakozás utáni első évtized régiós tapasztalatai alapján a lengyel és a magyar nemzeti delegációkra jellemző a nagy korkülönbség, míg a cseh, a szlovák és a szlovén képviselők között erősen túlsúlyban van a negyvenes-ötvenes generáció. Általánosságban véve azonban elmondható, hogy minden közép-európai tagállamból érkeznek politikai veteránok, a nemzeti és helyi tapasztalattal európai karrierbe kezdő

középgeneráció és a feltörekvő, szinte politikai pályakezdő fiatalok is. Az iskolai végzettség terén a közép-európai nemzeti parlamentekre is jellemző, hogy a felsőfokú diploma a politikai karrier előfeltétele. Az EP-képviselői karrier esetében ez méginkább így van: az első tíz évben nem volt olyan lengyel, magyar, szlovák és szlovén képviselő, akinek ne lett volna felsőfokú végzettsége (mindössze három cseh képviselő nem volt diplomás). Mindez annak ellenére alakult így, hogy a társadalom egészét tekintve az új tagállamok között alacsonyabb a felsőfokú végzettségűek aránya, mint az EU-15-ökben, és a régi tagállamok EP-képviselői között közel sem rendelkezik mindenki diplomával. A nők arányát tekintve – a 2004-2009-es lengyel csapatot leszámítva – minden közép-európai ország legalább hozta a nemzeti parlamenti átlagát, a magyar és a szlovák képviselők között pedig nemcsak – az egyébként igen alacsony - nemzeti átlaghoz, hanem az EP átlagához képest is nagy arányban nyernek nők is mandátumot. A főbb társadalmi-demográfiai változókra vonatkozó hipotézis (H2) nagyrészt igazolódott: életkor és iskolai végzettség terén a nemzeti elitek jellemzői köszöntek vissza az EP-delegációk esetében is, míg a nemi egyenlőség kérdésében a magyar és a szlovák képviselők kivételével a nők aránya elmarad az uniós átlagtól, ahogy a közép-európai nemzeti parlamentekben is (Ilonszki 2006).

A 2004-2014 közötti időszak tanulói időszaknak számított a fontos pozíciók és a rangos feladatok megszerzése szempontjából. Ezt támasztja alá, hogy az Európai Parlament Elnökségében és a szakbizottságok élén csak kevés közép-európai képviselőt találhattunk, annak ellenére, hogy sok magasan képzett, komoly tapasztalatokkal bíró, rutinos politikai szereplő váltott európai karrierre. A régióknak jutó vezetői posztoknál pedig nagy a lengyelek súlya: az első évtizedben ők tudtak még viszonylag jól élni a „nagy tagállamok a nagy pártcsaládokban mindent visznek” elvvel. Fontos megemlíteni azokat a kutatási eredményeket, melyek szerint az új tagállamok tapasztalt képviselői még az első ciklusos nyugat-európai EP-képviselőkkel szemben is hátrányból indultak a legrangosabb riportéri feladatokért. Az újonnan érkező közép-európai képviselők, akik közül senki nem volt mélyebben beágyazva az EP intézményi viszonyaiba, gyengébben tudták érvényesíteni érdekeiket az első időszakban. A tanulási folyamat része volt az európai képviselőcsoportok munkája ritmusának felvétele. A pártkohéziós indexek igazolták azt a hipotézist, hogy a közép-európai képviselők a kezdetektől elfogadták a belső működési mechanizmusokat és lojális frakciótagként dolgoztak (H3). Az EP pártos logikája az új tagállamok belépése után csak tovább erősödött. A közép-európai

képviselők nemhogy a széthúzás irányába nem vitték európai képviselőcsoportjaikat, hanem tovább erősítették pártjaik kohézióját. A közép-európai EP-képviselők átlagosan 92-93 százalékban szavaztak együtt európai pártjukkal, ami a két legnagyobb és legbefolyásosabb képviselőcsoportban még magasabb volt. A pártkohézió olyan erős az EP-ben, hogy a szavazói magatartásban nem tudnak tükröződni különböző szerepfelfogások, ezért azok elemzésére más aktivitási formák vizsgálatára volt szükség.

A szerepfelfogások beazonosításához egy tagállamokra és pártcsaládokra reprezentatív primer kutatás adatait használtam fel, amely a 2009-2014-es ciklus közép-európai EP-képviselőinek közel 40 százalékának válaszain alapult. Ez a módszer megfelel a neoinstitucionalista elitkutatások sztenderdjeinek, mivel a politikusok nézőpontját tekintettem kiindulópontnak. A disszertációban bemutatott szerepfelfogások nem szubjektív konstrukciók, hanem a képviselők által adott válaszok elemzéséből fakadó, kvantitatív alapokon nyugvó koherens attitűd-struktúrák. A kérdőíves kutatás megerősítette azt a hipotézist, miszerint a politikai-szakpolitikai és az európai-nemzeti tengelyek alkalmasak arra, hogy ezek mentén besoroljuk a közép-európai EP-képviselőket (H4). Az EP különleges intézményi pozíciójából és belső működéséből fakadóan ez a két dimenzió ugyanis minden EP-képviselő életében létező dilemmát fed le. Arra a kérdésre igényel ugyanis stratégiai választ, hogy a képviselő fókusz és műfaji iránya tekintetében mire fordítsa a politikus a szűkös erőforrásait: idejét és energiáját. E két tengely pólusai mentén négy ideáltípus rajzolódik ki. Ebből következően a közép-európai EP-képviselők szereptipológiáját a nemzeti politikusok, az uniós politikusok, a nemzeti szakpolitikusok és az uniós szakpolitikusok alkotják.

A többváltozós elemzések egyértelműen igazolták a disszertáció fő kutatási kérdésére megfogalmazott hipotézist, mivel szocio-demográfiai, értékrendbeli és politikai intézményi szocializációs tényezők egyaránt befolyásolják a képviselői szerepfelfogások formálódását (H1). Az intézményi környezet és az egyéni preferenciák egyaránt fontosnak bizonyultak, ami a neoinstitucionalista elméleti keret gyakorlati relevanciáját erősítette meg. Az EP-ben eltöltött idő, az életkor, a korábbi politikai tapasztalat jellege, az európai pártcsalád színezete, a bal-jobb öndefiníció és a jövőre vonatkozó karrierambíciók olyan paraméterek, amelyek ismeretében jó eséllyel meg lehet becsülni a politikus viselkedési stratégiáját. Fontos kutatási eredmény, hogy a

politikai-szakpolitikai és az európai-nemzeti tengelyeknek más a gyökere, eltérő változók magyarázzák őket. Előbbi esetében a korábbi politikai tapasztalat és a karrierambíció bír a legnagyobb magyarázó erővel. Utóbbi tengelyen pedig az életkor, a pártcsalád és a bal-jobb önmeghatározás jelzik legpontosabban előre a politikus pozícióját. Az egyetlen változó, amely mindkét dimenzióban segíti a képviselői szerepfelfogás előrejelzését, az EP-ben eltöltött idő (az inkumbencia-faktor).

A választási rendszer önmagában nem magyarázza a képviselők szerepválasztásait: zárt listás és preferencia szavazásos listás rendszerekben is előfordul minden politikusi szerep. A preferencia szavazásos rendszer azonban egyértelműen hatással van arra, hogy a politikusok milyen aktívak az EP választási kampányban, illetve mennyire tekintik prioritásnak, hogy a választóik akár személyesen is kapcsolatba tudjanak lépni velük. Jól bizonyítja ezt az, hogy a zárt listás rendszerben megválasztott magyar képviselők minden kampányeszköz használatában passzívabbak voltak a kampány során, mint azon környező országokból származó kollégáik, akiknek volt lehetőségük egyéni erőfeszítéssel feljebb kerülni a listán. Ha nincs meg a mozgás lehetősége a listán, és az újraválasztás teljes mértékben a pártvezetéssel ápoltság személyes viszonyokon múlik, akkor a választókkal való kapcsolattartás is háttérbe szorul. Ezt igazolja ismét a magyar EP-képviselők példája: sokuknak nem volt saját képviselői irodája a 2009-2014-es ciklusban, és többségük nem tartott személyes fogadóórát sem. Ezzel szemben a cseh, szlovák és szlovén képviselőknek természetes, hogy van saját irodájuk hazájukban, továbbá a cseh és lengyel képviselőknél abszolút prioritás a személyes találkozás lehetősége a választókkal, és ez a szlovák és szlovén képviselőknél is gyakori esemény otthoni munkájuk során. A választási rendszerre vonatkozó hipotézisnek az a része tehát, amely a kampányaktivitásra és az állampolgárokkal ápoltság kapcsolatokra vonatkozott, igazolást talált. A hazai közélettel fenntartott kapcsolatok azonban nem erősebbek egyik rendszer esetén sem. A nemzeti párttal és a sajtóval folytatott kapcsolatok mindenki számára fontosak, a hipotézisnek ez a része a kutatási eredmények alapján nem volt igazolható (H5).

A közép-európai tagállamok EP választási rendszereiről megállapítható továbbá, hogy a rendszer relatív nyitottsága nem feltétlenül eredményez magasabb választási részvételt. A 2004 óta lezajlott három uniós választáson a listás sorrend megváltoztatásának lehetősége nem hozta lázba a közép-európai választókat. Egész Európa legalacsonyabb

választási részvételi adatai a közép-európai régióból származnak (Szlovákia a stabil sereghajtó), holott a régió öt országából négyben van lehetőség preferencia szavazásra. Magyarországon a zárt listás szavazás ellenére a régió legmagasabb választási részvétele mellett rendezték az EP-választásokat. Igaz, ez többet elmond a többi közép-európai ország általános közömbösségéről, mint a magyarok részvételi hajlandóságáról (ráadásul utóbbi is folyamatosan csökkent az első évtized három választásán).

Közép-Európa európai parlamenti választásai a „másodrangú nemzeti választások” tankönyvi definíciói közül kettőnek teljes mértékben megfelelnek: alacsony részvétel és a kis pártok jó szereplése jellemzi őket. A harmadik általános jellemző, a kormánypártokat büntető jellege a régióban viszont már csak félig-meddig áll meg. Szlovéniában eddig mindhárom alkalommal rosszul szerepeltek az aktuális kormánypártok, de a négy másik ország mindegyikében lehet találni olyan példát, amikor a kormánynak kedvező eredménnyel zárult az EP-választás. Csehországban 2009-ben az ODS, Lengyelországban szintén 2009-ben a Polgári Platform, Magyarországon 2014-ben a Fidesz, Szlovákiában 2004-ben az SDKÚ, 2009-ben pedig a SMER ért el kiemelkedően jó eredményt úgy, hogy közben kormányon volt.

A közép-európai képviselők eddigi karrierútjai és jövőbeli karriertervei cáfolják azt a mítoszt, miszerint az Európai Parlament politikai elfekvőként funkcionál. A nemzetközi szakirodalomban az 1990-es évektől kezdve emlegetett jelenség, a szupranacionális elit kialakulásának folyamata a vizsgált öt ország mindegyikében megkezdődött. Az első évtized után már látható, hogy számos olyan tapasztalt, elkötelezett politikus dolgozik Brüsszelben és Strasbourghban, akik az Európai Parlamentre hosszú távú karriercélként tekintenek. Az európai karrierre számos példa akad valamennyi régiós országból, a kétirányú mozgás lehetősége azonban eddig nem mindenütt indult be. Csehországban és Szlovákiában még nem volt olyan politikus, aki EP-képviselőség után kormánytagként vagy még magasabb pozícióban tudott volna hazatérni. Ezzel szemben a magyar EP-képviselők közül két köztársasági elnök (Schmitt Pál és Áder János) és több államtitkár (Győri Enikő, Glattfelder Béla, Becsey Zsolt) is kikerült. Szlovéniába miniszterelnökként tért haza Borut Pahor, és Lengyelországban is több sikeres példa (Andrzej Duda, Anna Fotyga, Lena Kolarska-Bobinska, Rafał Trzaskowski) volt már arra, hogy az európai parlamenti mandátumot egy politikus ugródeszkeként használja fel a nemzeti politika legmagasabb szintjeire való (új)bóli belépéshez. A közép-európai

EP-képviselők körében végzett kutatás pedig arra is rávilágított, hogy az EP-ben már csak levezetni tervező politikusok a régióban is kisebbségben vannak: nagyjából harmaduk tekinthető „európai nyugdíjasnak”. Az EP a politikai élet sok útját kínálja a képviselőknek, az eddigi életutak és a jövőbeli ambíciók pedig igazolják e hipotézis közép-európai relevanciáját is (H6).

A politikusi szerepfelfogások alakulása, illetve a karrierutak és karriertervek mutatnak néhány érdekes összefüggést. A kormányzati tapasztalat – amiből a közép-európai képviselőknek európai összehasonlításban is sok van – valószínűbbé teszi az európai fókusz munkájuk során, és kifejezetten jellemző az uniós szakpolitikusok körében. Míg a korábbi kormányzati specializáció jól jön az európai parlamenti közpolitikai szakosodásnál, addig a helyi politikai vezetés generalistább jellege a politikus típusú szerepfelfogás felé tolja a képviselőket. Érdemes megemlíteni azt is, hogy a szakpolitikusi profilú EP-képviselőknél ritkább a nemzeti parlamenti háttér. Ez azt sugallja, hogy uniós specialista munkára gyakrabban hozhatnak be a pártok olyan külsősöket, akik nem a nemzeti parlamenti munkában szocializálódva tanultak bele szakterületükbe.

A szereptípushoz tartozás információt ad a képviselő jövőbeli terveiről is. A közép-európai képviselők jövőre vonatkozó tervei közül ki kell emelni a nemzeti parlamenti mandátum népszerűtlenségét. Az európai fókuszú EP-képviselők közül szinte senki nem tudja magát hosszú távon hazája parlamentjében elképzelni, és a nemzeti fókuszúak között sem kifejezetten népszerű ez a karrierlehetőség. Úgy tűnik, egy EP-képviselői mandátum után a nemzeti parlamenti képviselőséget a legtöbben visszalépésnek tartanak, ami már jóval kevésbé igaz viszont a kormánytagságra. A nemzeti fókuszúak között miniszternek vagy államtitkárnak lenni otthon átlag feletti motivációt jelent. A nemzeti fókuszú képviselők ugyanakkor átlag alatti mértékben preferálták az EP-képviselőséget hosszú távon. Ezzel szemben állnak az uniós fókuszú képviselők, akiknek 60 százaléka tíz év múlva is szívesen lenne EP-képviselő. Az EP-n belüli mobilitási lehetőségek közül ki kell emelni a szakbizottság elnöki pozíciót, amely az uniós szakpolitikusok körében egy viszonylag népszerű perspektíva. A karriertervek megerősítik, ami az eddigi pályáívekből is látszik már: a képviselők többsége európai vagy nemzeti politikai karrierben gondolkodik, a visszavonulás előtti nyugodt békeévekben gondolkodók jelentős kisebbségben vannak az Európai Parlamentben.

Az EP-n belüli és kívüli tevékenységek trendjei demonstrálják, hogy a szerepfelfogások megrajzolásához felhasznált dimenziók a képviselők viselkedésében is tetten érhetők. A policy és politics irányultág közötti különbségek nagyon látványosak a hivatalosan dokumentált európai parlamenti műfajokban (H7). A riportéri és véleménykészítői feladatokban, illetve a módosító indítványok készítésében jóval aktívabbak a szakpolitikusi profilú képviselők, mint a politikusok. A generalistább, politikus profilú képviselők legfőképpen a parlamenti felszólalásokat kedvelik, de az uniós politikusok a más uniós intézményekhez benyújtható parlamenti kérdések műfajában is aktívak. Az a tény, hogy a szakpolitikusok a policy-műfajokban magasan átlag feletti aktivitást mutatnak, nem jelenti azt, hogy a politikaibb jellegű eszközökkel (parlamenti felszólalás, állásfoglalási indítvány, parlamenti kérdés, írásbeli nyilatkozat) ne éljenek. Az uniós szakpolitikusok számítanak az Európai Parlament leginkább mindenevő képviselőinek – amellet, hogy a legtöbb szakpolitikai munkát ők végzik, politikai jellegű aktivitásuk nem marad el a politikus profilú képviselőktől. Ez tehát egy általános hiperaktivitást mutat az uniós szakpolitikusok részéről, amely legalább átlagos politikai és átlag feletti szakpolitikai munkát jelent. A politikus profilú képviselők általánosságban némileg passzívabbak, mint szakpolitikus kollégáik: távolságtartásuk a szakpolitikai munkától erős, viszont munkájukon belül egyértelműen előtérbe kerülnek a politikai eszközök.

Az EP-n belül a várakozásnak megfelelően jól kijön a policy-politics törésvonal, az EP-n kívüli tevékenységek gyakoriságát vizsgálva viszont csak részben igazolódik az európai-nemzeti fókuszok közötti különbség. Ennek fő oka az uniós szakpolitikusok már említett sokoldalúsága. Ők nemcsak az uniós intézményrendszerben építenek erős kapcsolati hálót, de a hazai közéletre is figyelmet fordítanak. Az európai-nemzeti fókuszokból következő hipotézis, miszerint a nemzeti fókuszú képviselők szorosabb kapcsolatot ápolnának a hazájuk közéletével, csak részben teljesül: az uniós politikusokkal szembeállítva a különbség valóban látványos a nemzeti politikusok és szakpolitikusok javára. Más szavakkal: a nemzeti fókuszú EP-képviselőkre igazolódik a hipotézis, az európai fókuszúak közül azonban csak a politikus profilú képviselőkre (H8). Utóbbiak esetében az uniós fókusz gyengíti a motivációt a sajtóval és az állampolgárokkal való kapcsolattartásra. A fő kutatási kérdésre megfogalmazott hipotézis második felére vonatkozóan azt válaszolhatjuk, hogy van különbség az egyes

szerepfelfogások között az EP-n belüli és kívüli tevékenységek terén, de míg a szakpolitikai és politikai irányultság élesen kijön az EP-n belül, addig a nemzeti-európai fókusz közötti különbség kevésbé tisztán látszik az EP-n kívüli munkában, köszönhetően az uniós szakpolitikusok hiperaktivitásának (H1).

Az EP-n kívüli kapcsolatok terén néhány esetben a szakpolitikai-politikai tengely jelentősége is azonosítható. Az Európai Bizottsággal szinte kizárólag csak a szakpolitika iránt nyitott képviselők keresik a kapcsolatot, és főként velük szeretnének találkozni a lobbisták és más szervezett érdekcsoportok. A politikus profilú képviselőknek ezekkel a szereplőkkel szinte semmilyen kapcsolata nincs. Ez érthető, egyrészt az Európai Bizottság erőteljesen szakpolitikai jellege miatt, másrészt azért, mert a lobbisták pontosan tudják, hogy a közpolitikai dossziékra a szakpolitikusokon keresztül lehet hatást gyakorolni.

A felvázolt politikusi szerepfelfogások koherens attitudinális és viselkedési struktúrákká állnak össze, de ez nem jelenti azt, hogy a képviselők ne lehetnének nyitottak többféle irányba. Ahogy a politikusi szerepekről szóló irodalomban általában, úgy ebben az esetben sem kizárólagos, hanem domináns szerepekről beszélhetünk. A vegytiszta szerepek ritkák, ezek a kategóriák arra alkalmasak, hogy a képviselők leginkább jellemző arcát mutassák be. A cseh, lengyel, magyar, szlovák és szlovén képviselőről rendelkezésre álló gazdag adatháttérnek köszönhetően a szerepekben egyesíteni lehetett a szerepfelfogást és a képviselők tevékenységeit. Ezzel a közép-európai EP-képviselők példáján keresztül közelebb kerültünk annak megértéséhez, hogy az európai parlamenti képviselőket mik motiválják, milyen intézményi és politikai adottságok között kell kialakítaniuk viselkedési stratégiájukat, és a felvett szerepek hogyan függnek össze a mindennapi képviselői tevékenységekkel.

9. Melléklet – A közép-európai EP-kutatás kérdőíve

CENTRAL EUROPEAN MEP SURVEY 2011-2012

Nationality

.....

European Party Group

.....

1. When thinking about your work as an MEP, how important are the following aspects of your work? *Tick one box per line.*

	Of little importance	2	3	4	Of great importance
Working on legislation	1	2	3	4	5
Parliamentary oversight	1	2	3	4	5
Standing up for national interest	1	2	3	4	5
Developing common strategies for EU policies	1	2	3	4	5
Articulation of important societal needs and interests	1	2	3	4	5
Mediation between different interests in society	1	2	3	4	5
Representation of individual interests of individual citizens	1	2	3	4	5
Another aspect, please specify:	1	2	3	4	5

2. How important is it to you to represent the following groups of people in the European Parliament? *Tick one box per line.*

	Of little importance	2	3	4	Of great importance
All people in Europe	1	2	3	4	5
All people in my member state	1	2	3	4	5
All the people who voted for my party	1	2	3	4	5
All the people in my constituency/region	1	2	3	4	5
My national party	1	2	3	4	5
My European political group	1	2	3	4	5
Another group in society, please specify:	1	2	3	4	5

3. How much time do you spend on political work in your home country?*Tick one box only.*

- ☒ Most of my time each week
☒ Some of my time each week
☒ Limited time, mostly at weekends
☒ Little or no time
☒ Varies too much to say

4. Which of the following forms of contact do you have with individual voters?*Tick all the boxes that apply.*

- ☒ Access via a permanently staffed office of my own in the EP
☒ Access via a permanently staffed office of my own in my home country
☒ Access via a permanently staffed office shared with other MEPs
☒ Access via party-run regional or national office
☒ Access via a personal website
☒ Access via social media
☒ Personal consultation sessions for individual voters
☒ No contact

5. How frequently are you in contact with the following groups, people or institutions?*Tick one box per line.*

	At least once a week	At least once a month	At least every three months	At least once a year	Less often	No contact
Individual citizens	1	2	3	4	5	6
Organised interest groups	1	2	3	4	5	6
Lobbyists	1	2	3	4	5	6
Journalists	1	2	3	4	5	6
Leaders of my European political group	1	2	3	4	5	6
MEPs of other parties from my member state	1	2	3	4	5	6
Officials in the Commission	1	2	3	4	5	6
European Commissioners	1	2	3	4	5	6
Members of my national political party	1	2	3	4	5	6
Members of my national party executive	1	2	3	4	5	6
MPs from my national parliament	1	2	3	4	5	6
Ministers from my national government	1	2	3	4	5	6
Public officials from my national government	1	2	3	4	5	6

6. In your party, how important are the following groups in the selection of candidates for the European Parliament? Tick one box per line.

	Not at all important	2	3	4	Extremely important
National party leadership	1	2	3	4	5
Regional/local party officials	1	2	3	4	5
Party members	1	2	3	4	5
Party pressure groups	1	2	3	4	5
EP actors	1	2	3	4	5

7. What sort of campaign material was produced by you, or on your behalf, during the 2009 election campaign?

Tick all boxes that apply.

- ☒ Campaign brochures/newsletters/leaflets
- ☒ Campaign posters
- ☒ Email messages
- ☒ Personal webpage
- ☒ Stickers/badges/buttons
- ☒ Radio advertisements
- ☒ Television advertisements
- ☒ Newspaper advertisements

8. During your campaign, how much contact did you have with your party's campaign headquarters?

Tick one box only.

- ☒ Daily contact
- ☒ Weekly contact
- ☒ Little or no contact
- ☒ No party campaign headquarters

9. How often do you receive recommendations on which way to vote from the following parties or groups?

Tick one box per line.

	Never	2	3	4	On almost every vote
Your national party leadership	1	2	3	4	5
Your European political group leadership	1	2	3	4	5
Your national party delegation of MEPs	1	2	3	4	5
Your European Parliament committee leadership	1	2	3	4	5
The European Commission	1	2	3	4	5
Your national government	1	2	3	4	5
European Interest Groups	1	2	3	4	5
National interest groups	1	2	3	4	5
Private citizens	1	2	3	4	5

10. In many cases people have different views concerning matters before the European Parliament. In general, which of these are you most inclined to do?

Order the options from 1st to 5th.

	1st	2nd	3rd	4th	5th
<i>Follow my own judgement</i>					
<i>Follow the views of the voters of my national party</i>					
<i>Follow the views of the majority of the voters in my country</i>					
<i>Follow the view of my national party leadership</i>					
<i>Follow the view of my European political group</i>					

11. How often is your position on an issue the same as the majority in your European political group? Tick one box only.

- ☒ On almost every issue
☒ On most issues
☒ About half the time
☒ Only on some issues
☒ Rarely

12. If you had the chance to obtain any of the following posts, which would you choose?

Order the options from 1st to 4th.

	1st	2nd	3rd	4th
<i>President of a European political group</i>				
<i>Leader of a national party delegation</i>				
<i>President of the European Parliament</i>				
<i>Chairperson of a European Parliament committee</i>				

13. What would you like to be doing 10 years from now?

Tick as many boxes as you wish.

- ☒ Member of the European Parliament
☒ Chair of a European Parliament committee
☒ Chair of a European political group
☒ Member of a national parliament
☒ Member of a national government
☒ Member of the party leadership in my national party
☒ European Commissioner
☒ Retired from public life
☒ Something else, please specify:

14. Which parliamentary activity suits you the most?

- a, Plenary speeches
b, Drafting reports
c, Drafting opinions
d, Amending reports
e, Parliamentary questions
f, Motions for resolutions

15. Here is a list of reasons why MEPs choose which European Parliament committee to join. How important were each of these reasons for you in deciding which committee to join after the 2009 European elections?

Tick one box per line.

	Not at all important	2	3	4	Extremely important
The committee concerns my personal interests	1	2	3	4	5
The committee is important to my voters	1	2	3	4	5
The committee tackles topics in which I have professional expertise	1	2	3	4	5
I was asked to serve on the committee by my European political group	1	2	3	4	5
I was asked to serve on the committee by my national party	1	2	3	4	5
I was a member of this committee in the last European Parliament	1	2	3	4	5

16. Where would you place yourself, your national political party and your European political group on the Left-Right spectrum? (1=Left, 10=Right)

	Left										Right
1. your own views?	1 ?	2 ?	3 ?	4 ?	5 ?	6 ?	7 ?	8 ?	9 ?	10 ?	
2. your national political party?	1 ?	2 ?	3 ?	4 ?	5 ?	6 ?	7 ?	8 ?	9 ?	10 ?	
3. your European political group?	1 ?	2 ?	3 ?	4 ?	5 ?	6 ?	7 ?	8 ?	9 ?	10 ?	

17. Where would you place yourself on the question of European integration? (1=European integration has gone too far, 10=EU should become a federal state immediately)

	European integration has gone too far										EU should become a federal state immediately
1.your own views?	1 ?	2 ?	3 ?	4 ?	5 ?	6 ?	7 ?	8 ?	9 ?	10 ?	
2.your national political party?	1 ?	2 ?	3 ?	4 ?	5 ?	6 ?	7 ?	8 ?	9 ?	10 ?	
3.your European political group?	1 ?	2 ?	3 ?	4 ?	5 ?	6 ?	7 ?	8 ?	9 ?	10 ?	

18. Do you see yourself as...?

- 1 - (Your nationality) only
- 2 - (Your nationality) and European
- 3 - European and (Your nationality)
- 4 - European only

19. Do you think there should be more or less EU-wide regulation in the following areas?

	A lot more	A little more	About the same	A little less	A lot less
Budgetary issues	1	2	3	4	5
Taxation	1	2	3	4	5
Immigration	1	2	3	4	5
Labour rights	1	2	3	4	5
Energy security	1	2	3	4	5
Environmental protection standards	1	2	3	4	5
Agricultural production	1	2	3	4	5
Social benefits	1	2	3	4	5
Basic rights and discrimination	1	2	3	4	5
Culture and education	1	2	3	4	5

20. To what extent do you agree or disagree with the following general political statements?

	Strongly agree	Agree	Neither agree nor disagree	Disagree	Strongly disagree
Greater effort should be made to reduce inequality of income	1	2	3	4	5
Current welfare spending should be maintained even if it means raising taxes	1	2	3	4	5
There should be a bigger EU budget in terms of its proportion of the European GDP	1	2	3	4	5
My country should introduce/keep the euro	1	2	3	4	5
All EU citizens should be allowed to buy land in my home country	1	2	3	4	5
My home country should restore border control	1	2	3	4	5
There should be fewer restrictions on immigration in the EU	1	2	3	4	5

21. To what extent do you agree or disagree with the following statements about the powers of the European Parliament?

	Strongly agree	Agree	Neither agree or disagree	Disagree	Strongly disagree
The European Parliament should have the right to initiate legislation	1	2	3	4	5
The European Parliament should have equal power with the Council in all areas of EU legislation	1	2	3	4	5
The European Parliament should have equal power with the Council to amend all areas of expenditure in the budget	1	2	3	4	5
The Commission President should be nominated by the European Parliament, rather than by the European Council	1	2	3	4	5
The European Parliament should be able to remove individual Commissioners from office	1	2	3	4	5
The European Parliament should be allowed to hold all its plenary sessions in Brussels	1	2	3	4	5

22. Which of the following states do you think should be allowed to join the EU if they apply for EU membership and successfully meet the Copenhagen Criteria for membership?

Tick all those that you think should be allowed to join the EU under these conditions.

- ☒ Albania
- ☒ Belarus
- ☒ Bosnia-Herzegovina
- ☒ Croatia
- ☒ Israel
- ☒ Kosovo
- ☒ Macedonia
- ☒ Moldova
- ☒ Morocco
- ☒ Russia
- ☒ Serbia and Montenegro
- ☒ Turkey
- ☒ Ukraine

Thank you for completing this questionnaire!

10. Irodalomjegyzék

Könyvek, tanulmányok

Andeweg, Rudy B. [1997]: Role Specialisation or Role Switching? Dutch MPs between Electorate and Executive, *Journal of Legislative Studies* 3(1), pp. 110-127. DOI: 10.1080/13572339708420502

Andeweg, Rudy B. [2012]: The consequences of representatives' role orientations: attitudes, behaviour, perceptions. In: Blomgren, M. - Rozenberg, O. (eds.): *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. Routledge, London. pp. 66-84.

Attina, Fulvio (1990): The Voting Behaviour of the European Parliament Members and the Problem of Europarties. *European Journal of Political Research*. 18: pp. 557-579. DOI: 10.1111/j.1475-6765.1990.tb00248.x

Ágh Attila [1998]: Az EU közpolitikai intézményei és folyamatai. *Politikatudományi Szemle*, 7(1) pp. 149-166.

Beauvallet, Willy – Lepaux, Victor – Michon, Sébastien [2013]: Who are the MEPs? A Statistical Analysis of the Backgrounds of Members of European Parliament (2004-2014) and of their Transformations. *Études Européennes*. www.etudes-europeennes.eu - ISSN 2116-1917

Benedetto, Giacomo [2005]: Rapporteurs as legislative entrepreneurs: the dynamics of the codecision procedure in Europe's Parliament. *Journal of European Public Policy*, 12: pp. 67–88. DOI: 10.1080/1350176042000311916

Bíró-Nagy András [2010]: Európai Parlament: Politikai elfekvő vagy ugródeszka? In: *Kommentár*, 5(2), pp. 97-107.

Blomgren, Magnus – Rozenberg, Olivier [2012]: *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. Routledge, London. DOI: 10.4324/9780203126493

Boudon, Raymond (1999): *Le sens des valeurs*. Presses Universitaires de France, Paris.

Bowler, Shaun - Farrell, David [1993]: Legislator shirking and voter monitoring: impacts of European Parliament electoral systems upon legislator/voter relationships. *Journal of Common Market Studies*, 31(1), pp. 47-71. DOI: 10.1111/j.1468-5965.1993.tb00447.x

Burke, Edmund [1854]: Speech to the Electors of Bristol. *The Works of the Right Honourable Edmund Burke*. Henry G. Bohn, London.

Cain, Bruce – Ferejohn, John - Fiorina, Morris [1987]: *The Personal Vote: Constituency Service and Electoral Independence*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Carrubba, Cliff – Gabel, Matthew – Murrah, Lacey – Clough Ryan – Montgomery, Elizabeth – Schambach, Rebecca [2006]: Off the Record. Unrecorded Legislative Votes, Selection Bias and Roll-Call Vote Analysis. *British Journal of Political Science*, 36(4), pp. 691-704. DOI: 10.1017/S0007123406000366

Converse, Philip E. – Pierce, Roy [1986]: *Political Representation in France*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Corbett, Richard [2000]: Academic Modelling of the Codecision Procedure: A Practitioner's Puzzled Reaction. *European Union Politics*, 1(3), 373-381.

Corbett, Richard–Jacobs, Francis Brendan–Shackleton, Michael (2011): *The European Parliament*. 8th Edition, John Harper Publishing, London.

Costa, Olivier – Kerrouche, Eric [2007]: *Qui sont les députés français?: enquête sur des élites inconnues*. Presses de Sciences Po, Paris.

Cotta, Maurizio [1984]: Direct Election of the European Parliament: A Supranational Elite in the Making? In: Reif, K. (ed.): *European Elections 1979 and 1984: Conclusions and Perspectives from Empirical Research*. Quorum, Berlin, pp. 122-127.

Crombez, Christophe (2000): Institutional Reform and Codecision in the European Union. *Constitutional Political Economy*, 11(1), pp. 41–57.

Edinger, Michael [2006]: *Making sense of parliamentary careers in the European multi-level-system*. Paper presented at the 20th World Congress of IPSA, Fukuoka, Japan.

Enyedi Zsolt – Benoit, Kenneth [2011]: Kritikus választás 2010. A magyar pártrendszer átrendeződése a bal-jobb dimenzióban. In: Enyedi Zsolt – Szabó Andrea – Tardos Róbert: *Új képlet. Választás Magyarországon 2010*. DKMKA – Századvég, Budapest. pp. 17-42.

Eurobarometer [2004]: *Standard Eurobarometer 62. Public Opinion in the European Union*. Brüsszel: Európai Bizottság.

Eurobarometer [2014]: *Standard Eurobarometer 82. Közvélemény-kutatás az Európai Unióban. Nemzeti jelentés, Magyarország*. Budapest: Európai Bizottság Magyarországi Képvisellete.

Európai Parlament [2009]: The Selection of Candidates for the European Parliament by National Parties and the Impact of European Political Parties. Európai Parlament, Directorate General for Internal Policies, Brüsszel.

Evans, Geoffrey – Norris, Pippa [1999]: Introduction: Understanding Electoral Change. In: Evans, Geoffrey – Norris, Pippa (eds.): *Critical Elections. British Parties and Voters in Long-Term Perspective*. London: SAGE. xix-xl.

Farrell, David – Scully, Roger [2003]: MEPs as Representatives: Individual and Institutional Roles. *Journal of Common Market Studies*, 41: pp. 269-288. DOI: 10.1111/1468-5965.00422

Farrell, David - Scully, Roger [2007]: *Representing Europe's Citizens? Electoral Institutions and the Failure of Parliamentary Representation*. Oxford University Press, Oxford.

Fenno, Richard F. [1978]: *Home style: House members in their districts*. Little Brown, Boston.

Goffmann, Erving [1959]: *The presentation of self in everyday life*. Anchor, New York.

Hausemer, Pierre [2006]: Participation and political competition in committee report allocation: under what conditions do MEPs represent their constituents? *European Union Politics* 7(4), pp. 505–30. DOI: 10.1177/1465116506069441

Hix, Simon – Høyland, Bjorn [2013]: Empow erment of the European Parliament. *Annual Review of Political Science* 16: pp. 171-189. DOI: 10.1146/annurev-polisci-032311-110735

Hix, Simon – Lord, Christopher (1997): *Political Parties in the European Union*. London, MacMillan.

Hix, Simon – Noury, Abdul – Roland, Gerald (2005): Power to the Parties: Cohesion and Competition in the European Parliament, 1979-2001. *British Journal of Political Science*, 35(2), pp. 209-234. DOI: 10.1017/s0007123405000128

Hix, Simon – Raunio, Tapio – Scully, Roger [2002]: Fifty Years On: Research on the European Parliament, *Journal of Common Market Studies*, 41(2), pp. 191-202. DOI: 10.1111/1468-5965.00418

Hix, Simon – Noury, Abdul – Roland, Gerald (2007): *Democratic Politics in the European Parliament*. Cambridge University Press, Cambridge.

Hix, Simon – Noury Abdul [2009]: After Enlargement: Voting Patterns in the Sixth European Parliament. *Legislative Studies Quarterly*. 34(2), pp. 159-174. DOI:

10.3162/036298009788314282

Hurka, Steffen – Kaeding, Michael [2012]: *Report Allocation in the European Parliament after Eastern Enlargement*. Journal of European Public Policy. 19(4), pp. 512-529. DOI: 10.1080/13501763.2011.609720

Ilonszki Gabriella (2006): *Women in politics*. In: Nagy Ildikó-Pongrácz Tiborné-Tóth István György (eds): *Changing roles*. TÁRKI, Budapest. pp. 56-68.

Ilonszki Gabriella (2009): *Képviselők és képviselet Magyarországon a 19. és a 20. században*. Akadémia Kiadó, Budapest.

Ilonszki Gabriella (2012): *Role stability in the context of institutional and positional change*. In: Blomgren, M. - Rozenberg, O. (eds.): *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. Routledge, London. pp. 162-183.

Ilonszki Gabriella - Michael Edinger (2007): MPs in Post-Communist and Post-Soviet Nations: A Parliamentary Elite in the Making. *Journal of Legislative Studies* 1., pp. 142-163. DOI: 10.1080/13572330601165436

Ilonszki Gabriella - Jáger Krisztina (2006): A magyarországi delegáció az Európai Parlamentben 2004-2006: hasonlóságok és eltérések. In: Hegedűs István (szerk): *A magyarok bemenetele. Tagállamként a bővülő Európai Unióban*. DKMKA, Budapest. pp. 215-238.

Ilonszki Gabriella - Judge, David (1994): Képviselet és képviselői szerepek. Elmélet és magyarországi tapasztalatok. *Politikatudományi Szemle* 3(2), pp. 5-23.

Ilonszki Gabriella – Schwarz András [2014]: Hungarian MPs in the context of political transformation (1990-2010). In: Semenova, E. – Edinger, M. – Best, H.: *Parliamentary Elites in Central and Eastern Europe. Recruitment and Representation*. Routledge, London. pp. 54-73.

Judge, David – Earnshaw David [2008]: *The European Parliament*. Palgrave

Macmillan, Basingstoke, Hampshire.

Katz, Richard [1997]: Representational Roles. *European Journal of Political Research*, 32 (2), pp. 211–226. DOI: 10.1111/1475-6765.00339

Key, Valdimer Orlando [1955]: A Theory of Critical Elections. In: *The Journal of Politics* 1955/1., pp. 3–18.

Kovács Attila [2014]: A konzultációtól az együttdöntésig. Az Európai Parlament megnövekedett szerepe a Közös Agrárpolitika jogalkotásában. *Politikatudományi Szemle*. 23 (4), pp. 35-67.

König, Thomas – Lindberg, Bjorn - Lechner, Sandra - Pohlmeier, Winfried [2007]: Bicameral Conflict Resolution in the European Union: An Empirical Analysis of Conciliation Committee Bargains. *British Journal of Political Science*, 37(2), pp. 281-312. DOI: 10.1017/s0007123407000142

Körösényi András [1993]: Bal és jobb. Az európai és a magyar politikai paletta. *Politikatudományi Szemle*. 2 (3), pp. 94-114.

Kreppel, Amie [2000]: Rules, Ideology and Coalition Formation in the European Parliament: Past, Present and Future. *European Union Politics*, 1(3): pp. 340-362. DOI: 10.1177/1465116500001003004

Kreppel, Amie [2002]: Moving Beyond Procedure. An Empirical Analysis of European Parliament Legislative Influence. *Comparative Political Studies*, 35(7), pp. 784-813. DOI: 10.1177/0010414002035007002

Kreppel, Amie – Hix, Simon [2003]: From Grand Coalition to Left-Right Confrontation: Explaining the Shifting Structure of Party Competition in the European Parliament. *Comparative Political Studies*, 36(1/2), pp. 75-96. DOI: 10.1177/0010414002239372

Magyarországi Európa Társaság (2014): *Hol áll a PERC-mutató? Avagy az EU-*

destruktívoktól a föderalistákig: a pártok viszonya az Európai Unióhoz, 2. Budapest, MET.

Mamadouh, Virginie – Raunio, Tapio [2001]: The Committee System: Powers, Appointments and Report Allocation. *Journal of Common Market Studies*, 41(2): pp. 333-351. DOI: 10.1111/1468-5965.00425

Mansfeldová, Zdenka [2011]: Central European Parliaments over two decades – Diminishing Stability? Parliaments in Czech Republic, Hungary, Poland and Slovenia. *Journal of Legislative Studies*. 17(2), pp. 128-146. DOI: 10.1080/13572334.2011.574023

Mansfeldová, Zdenka [2014]: The Czech Parliament on the road of professionalization and stabilization. In: Semenova, E. – Edinger, M. – Best, H.: *Parliamentary Elites in Central and Eastern Europe. Recruitment and Representation*. Routledge, London. pp. 33-53.

Mayhew, David R. [1974]: *Congress: The Electoral Connection*. Yale University Press, New Haven, CT.

Mead, George H. [1934]: *Mind, Self and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist*. University of Chicago Press, Chicago.

McElroy, Gail [2001]: *Committees and Party Cohesion in the European Parliament*, EPRG Working Paper, No. 8.

McElroy, Gail [2006]: Committee Representation in the European Parliament. *European Union Politics*, 7(1), pp. 5-29. DOI: 10.1177/1465116506060910

Mesežnikov, Grigorij [2013]: Rise and Fall of New Political Parties in Slovakia. In: Mesežnikov, G. – Gyárfás, O. – Bútorová, O. (eds.): *Alternative Politics? The Rise of New Political Parties in Central Europe*. Institute for Political Affairs, Bratislava. pp. 53-82.

Mezey, Michael (1979): *Classifying Legislatures*. Durham, Duke University Press.

Navarro, Julien [2008]: *Parliamentary roles and the problem of rationality: an interpretative sociology of roles in the European Parliament*. Paper presented at “Parliamentary and representative roles in modern legislatures”, European Consortium for Political Research Joint Sessions of Workshops, Rennes, France. pp. 1-27.

Navarro, Julien [2012]: The cognitive rationality of role choices. Evidence from the European Parliament. In: Blomgren, M. - Rozenberg, O. (eds.): *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. Routledge, London. pp. 184-210.

Norris, Pippa (1999): Recruitment into the EP. In: Katz, R.S. – Wessels, B.: *The European Parliament, the National Parliaments and European Integration*. Oxford University Press, Oxford. pp. 86-104.

Quanjel, Marcel – Wolters, Menno [1993]: *Growing Cohesion in the European Parliament*. ECPR Papers, Leiden.

Papp Zsófia [2013]: *Legislators' constituency orientation under party-centred electoral rules*. Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Politikatudományi Doktori Iskola. DOI: 10.14267/phd.2013061

Poyet, Corentin [2015]: *Working at home: MEPs day-to-day practice of political representation in their constituency*. Paper prepared for “Recent developments in the study of the European Parliament: new topics, approaches, findings”. College of Europe, Bruges. pp. 1-21.

Raunio Tapio [2000]: Losing independence or finally gaining recognition? Contact between MEPs and national parties. *Party Politics*. 6(2), pp. 211–224. DOI: 10.1177/1354068800006002006

Rehfeld, Andrew [2009]: Representation Rethought: On Trustees, Delegates, and Gyroscopes in the Study of Political Representation and Democracy. *American Political Science Review*, 103(2), pp. 214-230. DOI: 10.1017/S0003055409090261

Reif, Karlheinz – Schmitt, Hermann [1980]: Nine Second-Order Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results. *European Journal of Political Research*, 8: pp. 3-44. DOI: 10.1111/j.1475-6765.1980.tb00737.x

Róbert Péter – Papp Zsófia [2012]: Kritikus választás? Pártos elkötelezettség és szavazói viselkedés a 2010-es országgyűlési választáson. In: Boda Zsolt - Körösi András (szerk.) *Van irány? Trendek a magyar politikában*. Budapest: Új Mandátum Kiadó, pp. 41-63.

Saalfeld, Thomas – Müller, Wolfgang C. [1997]: *Members of Parliament in Western Europe: Roles and Behaviour*. Routledge, London.

Sajtos László – Mitev, Ariel [2007]: *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Alinea Kiadó, Budapest.

Scarrow, Susan E. [1997]: Political Career Paths and the European Parliament. *Legislative Studies Quarterly*, 22: pp. 253-263. DOI: 10.2307/440385

Schmitt, Hermann [2005]: The European Parliament Elections of June 2004: Still Second Order? *West European Politics*, 28(3), pp. 650-679. DOI: 10.1080/01402380500085962

Scully, Roger (2005): *Becoming Europeans? Attitudes, Roles and Socialization in the European Parliament*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire.

Scully, Roger – Hix, Simon – Farrell, David [2012]: National or European Parliamentarians? Evidence from a New Survey of the Members of the European Parliament. *Journal of Common Market Studies*. 50(4), pp. 670-683. DOI: 10.1111/j.1468-5965.2012.02250.x

Searing, Donald [1994]: *Westminster's World: Understanding Political Roles*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Searing, Donald [2012]: Foreword. In: Blomgren, M. - Rozenberg, O. (eds.): *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. Routledge, London. pp. xxi-xxvii.

Semenova, Elena – Edinger, Michael – Best, Heinrich [2014]: *Parliamentary Elites in Central and Eastern Europe. Recruitment and Representation*. Routledge, London.
DOI: 10.4324/9781315857978

Shackleton, Michael [1999]: *The Politics of Co-decision*. Paper presented at the ECSA Sixth Biennial Conference. Pittsburgh, Pennsylvania.

Spač, Peter [2013]: New political parties in the Czech Republic: Anti-politics or Mainstream? In: Mesežnikov, G. – Gyárfás, O. – Bútorová, O. (eds.): *Alternative Politics? The Rise of New Political Parties in Central Europe*. Institute for Political Affairs, Bratislava. pp. 127-148.

Strøm, Kaare [1997]: Rules, reasons and routines: Legislative roles in parliamentary democracies. *Journal of Legislative Studies*, 3(1), pp. 155-174. DOI: 10.1080/13572339708420504

Strøm, Kaare [2012]: Roles as strategies: towards a logic of legislative behavior. In: Blomgren, M. - Rozenberg, O. (eds.): *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. Routledge, London. pp. 85-100.

Taggart, William A. – Durant, Robert F. [1985]: Home Style of a U.S. Senator: A Longitudinal Analysis. *Legislative Studies Quarterly*, 10(4): pp. 489-504. DOI: 10.2307/440071

Thomassen, Jacques – Schmitt, Hermann [1999]: Political Representation and Legitimacy in the European Union. In Schmitt, H. and Thomassen, J. (eds): *Political Representation and Legitimacy in the European Union*. Oxford University Press,

Oxford, pp. 3–22. DOI: 10.1093/0198296614.003.0001

Thomson, Robert – Stokman, Frans – Achen, Christopher – König, Thomas [2006]: *The European Union Decides*. Cambridge University Press, Cambridge.

Tsebelis, George (2005): Veto Players and Law Production. In: Döring, Herbert – Hallerberg, Mark: *Patterns of Parliamentary Behaviour*. Aldershot: Ashgate, pp. 169–199.

Tsebelis, George – Garrett, Geoffrey (2001): The Institutional Foundations of Intergovernmentalism and Supranationalism in the European Union. *International Organization*. 55 (2), pp. 357–390. DOI: 10.1162/00208180151140603

Verzichelli, Luca – Edinger, Michael [2005]: A critical juncture? The 2004 European elections and the making of a supranational elite. *Journal of Legislative Studies*. 11(2): pp. 254–274. DOI: 10.1080/13572330500166618

Votewatch [2013]: *20 years of co-decision. A more (party) political Parliament, a less consensual Council*. Votewatch Europe, Brüssel.

Votewatch [2014]: *Who holds the power in the EP committees and the bureau?* Votewatch Europe, Brüssel.

Votewatch [2015]: *Who holds the power in the new European Parliament? And why?* Votewatch Europe, Brüssel.

Wahlke, John C. – Eulau, Heinz - Buchanan, William - Ferguson, Leroy C. [1962]: *The Legislative System: Explorations in Legislative Behaviour*. Wiley, New York.

Wasilevski, Jacek – Betkiewicz, Witold [2014]: The Polish Diet since 1989: from fragmentation to consolidation. In: Semenova, E. – Edinger, M. – Best, H.: *Parliamentary Elites in Central and Eastern Europe. Recruitment and Representation*. Routledge, London. pp. 74–96.

Wessels, Bernhard [1999]: Whom to Represent? Role Orientations of Legislators in Europe. In Schmitt, H. and Thomassen, J. (eds): *Political Representation and Legitimacy in the European Union*. Oxford University Press, Oxford, pp. 209–34. DOI: 10.1093/0198296614.003.0010

Yordanova, Nikoleta [2009]: The Rationale behind Committee Assignment in the European Parliament: Distributive, Informational and Partisan Perspectives. *European Union Politics*, 10 (2): pp. 253-280. DOI: 10.1177/1465116509103377

Zittel, Thomas [2012]: Legislators and their representational roles: strategic choices or habits of the heart? In: Blomgren, M. - Rozenberg, O. (eds.): *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. Routledge, London. pp. 101-120.

Internetes források

BBC [2013]: MEPs push to leave Strasbourg site with treaty change
<http://www.bbc.com/news/world-europe-25014911>, letöltés: 2015. január 10.

Euobserver [2014]: Le Pen fails to create far-right EP faction <https://euobserver.com/elections/124719>, letöltés: 2015. január 10.

Euractiv [2008]: Heated Parliament debate on 'one-seat' campaign
<http://www.euractiv.com/future-eu/heated-parliament-debate-seat-ca-news-219422>,

Euractiv [2014a]: MEP from party led by racist could save Farage's EFDD
<http://www.euractiv.com/sections/eu-priorities-2020/mep-party-led-racist-could-save-farages-efdd-309336>, letöltés: 2015. január 10.

Euractiv [2014b] Germany's top court annuls 3% threshold for EU election
<http://www.euractiv.com/sections/eu-elections-2014/germanys-top-court-annuls-3-threshold-eu-election-300927>, letöltés: 2015. január 10.

Európai Parlament [2015]: A képviselők.
<http://www.europarl.europa.eu/meps/hu/about-meps.html>, letöltés: 2015. augusztus 15.

Európai Unió Tanácsa [2002]: Council Decision (2002/772/EC) amending the Act concerning the election of the representatives of the European Parliament by direct universal suffrage. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2002D0772:20020923:EN:PDF>, letöltés: 2015. március 22.

SingleSeat (2013): Campaign for a Single Seat for the European Parliament
<http://singleseat.eu/>, letöltés: 2015. január 10.

11. A témában született saját publikációk jegyzéke

Referált szakmai folyóiratcikk magyar nyelven

1. Bíró-Nagy András [2015]: Közép-európai EP-képviselők és szerepeik. Viselkedési stratégiák az Európai Parlamentben. In: *Politikatudományi Szemle* (24) 2., pp. 91-119.
2. Bíró Nagy András [2010]: Európai Parlament: politikai elfekvő vagy ugródeszka? In: *Kommentár* (5) 2., pp. 97-107.

Műhelytanulmány magyar nyelven

3. Bíró Nagy András – Boros Tamás – Varga Áron [2012]: *Euroszepticismus Magyarországon*. Friedrich Ebert Stiftung: Budapest.

Konferencia kiadvány magyar nyelven

4. Bíró Nagy András [2010]: Kivel tartanak? Pártkohézió az Európai Parlamentben. In: *XI. RODOSZ Konferencia-kötet*. Metaforma: Kolozsvár, pp. 27-44.

Könyvfejezet idegen nyelven

5. Bíró Nagy András [2011]: Party cohesion in the European Parliament after enlargement. In: Arató Krisztina et al. (szerk.): *Structures and Futures of Europe*. Ad Librum: Budapest, pp. 115-128.